

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Maja Kvas Gorjanc

**IRANSKA ISLAMSKA REVOLUCIJA:
NJENA IDEOLOGIJA IN POSLEDICE**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**Maja Kvas Gorjanc
Mentor: docent. dr. Milan Balažic**

**IRANSKA ISLAMSKA REVOLUCIJA:
NJENA IDEOLOGIJA IN POSLEDICE**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Zahvala

Na začetku se najlepše zahvaljujem mentorju doc. dr. Milanu Balažicu za pomoč in strokovno vodstvo pri nastajanju tega diplomskega dela. Najlepša hvala tudi Bojanu Gorjancu za izčrpno lektoriranje in brezpogojno pomoč pri tehničnem oblikovanju diplomskega dela. Najlepše pa se zahvaljujem svoji mami Marinki, babici Zofki in fantu Mihi za vso podporo in pomoč v tisočeri oblikah. Brez Vas ne bi bila tu, kjer danes sem.

IRANSKA ISLAMSKA REVOLUCIJA : NJENA IDEOLOGIJA IN POSLEDICE

Tema diplomskega dela je tako imenovana iranska islamska revolucija, ki je svoj vrh dosegla februarja 1979. Posledice te posebne in edinstvene revolucije v Iranu in v svetu odmevajo še danes. Dogodki pred revolucijo so pripeljali do padca ene največjih dinastij tistega časa, Pahlavijevih. Zaradi vse večjega spogledovanja diktatorskega šaha Reze Pahlavija z načeli in vrednotami Zahodnega sveta in vsiljevanja kapitalističnih in komunističnih idej se je iransko ljudstvo pod vodstvom šiitskega verskega vodje ajatole Homeinija združilo v vsenarodno gibanje in Iran potisnilo v revolucijo, za katero so bili vsi prepričani, da jim bo prinesla svetlejšo prihodnost. »Dvanajsti imam – Mahdi«, kot je ljudstvo imenovalo Homeinija, jim je obljubljal novo državo, ki bo sledila vrednotam preroka Mohameda iz 7. stoletja, kot so zapisane v sveti knjigi Koranu. Obljubljal jim je družbo enakopravnosti, pravičnosti, bratstva, strpnosti in brezrazrednosti. Vendar se je kmalu po revoluciji v Iranu začelo notranje družbeno in politično razslojevanje. Oblast je prevzela Islamska republikanska stranka in jo počasi spremenila v novo diktaturo. Na svoji poti je odstranila vse akterje, ki bi lahko škodovali novemu režimu. V nekaterih pogledih je ta oblast postala celo hujša diktatura od šahove. Od »mirne poti«, katero je zagovarjal Homeini, je iranska revolucija prešla v protislovno delovanje, s katerim se je v sodobno zgodovino zapisala kot agresivna politika islamskega fundamentalizma.

KLJUČNE BESEDE: Islam, šiiti, Homeini, iranska revolucija.

THE IRANIAN ISLAMIC REVOLUTION: ITS IDEOLOGY AND OUTCOMES

The subject of this diploma thesis is the so called Iranian Islamic Revolution which reached its peak in 1979. The consequences of this special and unique revolution are still echoing today, both in Iran and worldwide. Events prior to the revolution brought the fall of one of the most powerful dynasties of that time, the Pahlavi dynasty. The Iranian dictator, Shah Reza Pahlavi, was increasingly flirting with the principles and values of the West and was forcing the introduction of capitalist and communist ideas into the country. As a result of these actions the people of Iran, under the leadership of the Shiite religious leader Ayatollah Khomeini, united in a national movement and pushed Iran to revolution, a revolution which the people believed would bring them a brighter future. »The Twelfth Imam – Mahdi«, as people called Khomeini, had promised them the creation of a new state which would follow the values of the Prophet Mohammad from the 7th century AD, as written in the Koran, the sacred book of Islam. He promised them a society of equal rights, equity, brotherhood, tolerance and classlessness. But shortly after the revolution internal social and political stratification began in Iran. The Islamic Republican Party seized power and slowly transformed into a new dictatorship. They eliminated all those who could harm the new regime. In some respects this regime became an even worse dictatorship than the Shah's. From »The Peaceful Way«, advocated by Khomeini, the Iranian Islamic Revolution transformed into a contradictory administration which has been recorded in modern history as embodying an aggressive policy of Islamic fundamentalism.

KEY WORDS: Islam, Shiites, Khomeini, Iranian Revolution.

KAZALO

SEZNAM KRATIC	7
1. UVOD	8
2. METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA	9
2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA	9
2.2 CILJI PREUČEVANJA.....	9
2.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	9
2.4 HIPOTEZA.....	10
2.5 STRUKTURA DELA.....	10
3. ISLAM	11
3.1 MOHAMED.....	11
3.2 KORAN	12
3.3 VERSKE DOLŽNOSTI.....	14
3.4 ŠIITI IN SUNITI	16
3.4.1 Šiiti	16
3.4.2 Šiizem v Iranu	19
3.4.3 Suniti	20
4. VPLIV ZAHODA NA IRAN	21
4.1 ODNOSI ZDA – IRAN	23
4.2 ODNOSI IRANA S SOVJETSKO ZVEZO.....	25
5. ŠAH MOHAMED REZA PAHLAVI	26
5.1 BELA REVOLUCIJA	27
5.2 STRAŽNIK REŽIMA: TAJNA POLICIJA SAVAK	29
5.3 ŠAHOVA VOJSKA.....	30
6. IRAN PRED REVOLUCIJO	30
7. AJATOLA RUHOLAH HOMEINI	33
7.1 POVEZAVA IN PODOBNOST PREROKA MOHAMEDA IN AJATOLE HOMEINIJA	34
7.2 IDEOLOGIJA HOMEINIJEVE REVOLUCIJE.....	36
8. IRANSKA ISLAMSKA REVOLUCIJA	39
8.1 NEPOSREDNI POVODI ZA REVOLUCIJO.....	39
8.2 OBDOBJE PO REVOLUCIJI	42
8.3 TRI FAZE ISLAMSKE DRŽAVE.....	43
8.4 POLITIČNE STRANKE V REVOLUCIONARNEM IRANU	44
8.5 POLITIČNI SISTEM ISLAMSKE REPUBLIKE IRAN	45
8.5.1 Izvršna oblast.....	46
8.5.2 Zakonodajna oblast	46
8.5.3 Sodna oblast	47
8.6 FUNDAMENTALIZEM.....	47
8.6.1 Krepitev fundamentalistične struje - zasedba ameriškega veleposlaništva.....	48
8.7 POLITIKA EKSTREMIZMA V IRANU	50
8.8 SODSTVO IN ČLOVEKOVE PRAVICE	52
8.9 GOSPODARSKE RAZMERE V IRANU PO REVOLUCIJI	55

9. PANISLAMIZEM: ŠIRJENJE ISLAMSKE REVOLUCIJE	56
9.1 OVIRE PRI IZVOZU REVOLUCIJE.....	61
9.2 UKREPI IRANSKEGA VPLIVA.....	62
9.3 HOMEINIJEV TERORIZEM	63
10. POSEBNOSTI IRANSKE REVOLUCIJE.....	64
11. ŽENSKO VPRAŠANJE PO REVOLUCIJI.....	66
11.1 IRANSKE ŽENSKÉ DANES	69
12. ZAČETEK KONCA ISLAMSKE REVOLUCIJE	70
13. ZAKLJUČEK.....	71
14. LITERATURA IN VIRI.....	75
14.1 KNJIGE, ČLANKI, ZBORNIKI.....	75
14.2 INTERNETNI VIRI.....	77

SEZNAM KRATIC

CENTO	Central Treaty Organization (Centralna pogodbeno organizacija)
CIA	(Central Intelligence Agency) (Osrednja obveščevalna agencija)
EGS	Evropska gospodarska skupnost
OZN	Organizacija združenih narodov
SZ	Sovjetska Zveza
SAVAK	(Sazeman-i Ettelaat va Amniyat-i Keshvar) (National Organization for Intelligence and Security) (Državna inteligenčna in varnostna organizacija)
VB	Velika Britanija
ZDA	Združene države Amerike

1. UVOD

Dogodki, ki so se dogajali v Iranu ob koncu 70. let 20. stoletja, so po svetu sprožili številna ugibanja in nasprotujoča si mnenja o revolucionarni naravnosti tako imenovane islamske revolucije. Ali gre sploh za revolucijo ali le za veliko mahdijsko gibanje, torej nekak odsev preteklosti v sedanjosti? Ali je islamska revolucija socialna revolucija? Kakšne bodo njene gospodarske in politične posledice, se bo sčasoma razširila tudi drugod po muslimanskem svetu? V središču te zelo protislovne in nedorečene revolucije je bila želja po enakosti in pravičnosti, ki naj bi jo prinesel islam v zameno za »potrošniški« razvrat moderne družbe. Toda nasilje, ki jo je spremljalo, njena čudna zavezništva in nezmožnost, da bi spodbudila val gospodarskih reform, ki naj bi korenito spremenila iransko družbo, so povzročali dvome o njeni resnični napredni naravnosti. Revolucija v Iranu se je namreč dosledno izneverila vsem logičnim sklepanjem in predvidevanjem. Postala je ena najskrajnejših, najbolj protislovnih in težko razložljivih revolucij 20. stoletja. Lahko se vprašamo, ali je šahovo diktaturo zamenjala nova, še okrutnejša diktatura, ki jo je karizmatično vodil ajalota Ruholah Homeini; človek, ki je spremenil islamski svet. V Komu, marca 1979 je v pogovoru z nekaj tujimi novinarji dejal: »Islam odklanja tako zahodni kapitalizem kot vzhodni komunizem. Islam je vera bojevnikov za resnico, pravico, svobodo in neodvisnost. To je šola borcev proti kolonializmu.« Islamska revolucija je s svojo religioznostjo obudila neko zgodovinsko preživelo družbo, saj je bila v njenem središču vera – islam. To je družba, kakršno je zasnoval koran, družba, kjer ne bo razredov, družba socialne enakosti, v kateri ne bo razlik med bogatimi in revnimi, med belimi in črnimi. Ali je bilo res tako? Dogodki v Iranu so bili gotovo ena največjih neznank, zavutih v skrivnost. Zato je prihajalo do številnih nejasnosti in ugibanj o njih. Zlasti na Zahodu je, oziroma še vedno prevladuje mnenje, da so bili ti dogodki odsev nazadnjaštva in preteklosti, da so bili v nasprotju z napredkom, razvojem tehnologije in znanosti. »Nismo proti temu, da človek osvaja vesolje in gradi jedrske elektrarne. Hočemo le boljše življenje za vse brezpravne,« je v eni izmed svojih teoloških razprav zapisal ajatola Homeini. Njegove besede o mesijanski vlogi islama, povezanosti vere s politiko ter o novi družbi popolne enakosti so povzročile zmedo v razmišljanju o naravi te revolucije (Lipušček 1982).

2. METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA

2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA

V diplomskem delu z naslovom Iranska islamska revolucija: Njena ideologija in posledice bo predmet preučevanja temeljil na iranski revoluciji, ki je s svojo protislovnostjo povzročila nepričakovano spremembo v islamskem svetu. Preučevali bomo Iran v pred revolucionarnem obdobju, v katerem je vladala dinastija Pahlavi. Preučevali bomo vpliv ajatole Homeinija na iransko revolucijo, osredotočili se bomo na ideologijo revolucije in na njene družbene in politične posledice.

2.2 CILJI PREUČEVANJA

Cilji preučevanja diplomskega dela temeljijo na sledečih postavkah:

- Z opredelitvijo ključnih pojmov poskušamo pojasniti nekatera dejstva v islamskem svetu, kot so: islam, Mohamed, Koran, verske dolžnosti muslimanov in odnos med šiiti in suniti, ki so v iranski revoluciji eden izmed bistvenih dejavnikov.
- Z vplivom Zahoda na Iran želimo prikazati odnos ZDA do Irana, odnos SZ do Irana in vpliv zahodne misli, politike in drugih dejavnikov, ki so vplivali na takratno vladajočo dinastijo Pahlavi in na šaha Rezo Pahlavija, ki je postal »lutka« Združenih držav Amerike in iransko družbo pripeljal do samega dejanja islamske revolucije.
- Z ajatolom Homeinijem in iransko revolucijo želimo prikazati spremembo takratne iranske družbe v islamsko družbo, ki je vzpostavila svojo ideologijo na načelih preroka Mohameda iz 7. stoletja.
- Z iransko revolucijo in njenim nepričakovanim obratom želimo prikazati njene posledice, ki so v iranski družbi prisotne še danes.

2.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA

Metodološki pristop v diplomskem delu bo temeljil predvsem na deskriptivni ali opisovalni metodi, s katero bomo prikazali in opredelili posamezna dejstva in pojme na izbrano temo. Uporabili bomo neempirično metodo primerjalne analize, s katero bomo primerjali režim Reze Pahlavija in družbo ajatola Homeinija, ter metodo analize in razlage oz. tolmačenja primarnih in sekundarnih virov, s katerimi bomo razložili dogajanja v iranski revoluciji.

Uporabili bomo tudi zgodovinsko analizo, s katero bomo analizirali spremembe, ki so se pojavile v pred revolucionarnem Iranu in spremembe v revolucionarnem Iranu. Pri analiziranju dogodkov bomo sledili zgodovinskemu zaporedju dogodkov ter opisali tiste, ki so najbolj pripomogli k razvoju, vzponu in počasnemu padcu iranske revolucije.

2.4 HIPOTEZA

V diplomskem delu se bomo osredotočili na sledeči hipotezi, ki trdita naslednje:

HIPOTEZA 1: »Ajatola Homeini je s svojo islamsko revolucijo uspel spremeniti iransko družbo v družbo, v kateri vladajo vrednote in načela preroka Mohameda iz 7. stoletja. Te vrednote predstavljajo enakopravno, brezrazredno, pravično in demokratično družbo.«

HIPOTEZA 2: »Režim ajatole Homeinija je bil po revoluciji veliko boljši od režima šaha Reze Pahlavija.«

2.5 STRUKTURA DELA

V teoretičnem delu diplomskega dela bomo prikazali osnovne pojme kot so islam, prerok Mohamed, Koran, verske dolžnosti muslimanov in odnos med šiiti in suniti, ki so temelj razumevanja islamske vere in iranske revolucije. V drugem delu želimo izpostaviti odnos Zahoda do Irana. Ker je Iran pod režimom šaha Reze Pahlavija postal lutka ZDA, želimo prikazati začetek revolucionarnih vrenj in ključnih razlogov za izbruh revolucije in padca ene izmed največjih dinastij Pahlavijevih. Prav tako bomo prikazali odnos Irana in SZ. V tretjem delu želimo prikazati vpliv karizmatičnega vodje ajatola Homeinija, ki je vseskozi bil idejni vodja revolucije, ki je ljudstvo znal popeljati v novo dobo Irana, nato pa brezpogojno prevzel oblast in razglasil Islamsko republiko Iran. S Homeinijevo ideologijo in njegovim protislovnim vladanjem želimo prikazati njegovo vodenje »idealne države«, katere osnove je povzel po preroku Mohamedu, in posledice, ki so kasneje vzniknile. Z obdobjem po revoluciji želimo prikazati delovanje političnih strank, politični sistem ter kako so se krepili fundamentalizem, ekstremizem in kršenje človekovih pravic. S panislamizmom in širjenjem revolucije navzven bomo izpostavili določene ukrepe in ovire, ki so se pojavili. Na koncu pa želimo izpostaviti še posebnosti te revolucije in žensko vprašanje, ki je sporno še danes.

3. ISLAM

Islam velja za najmlajšo veliko svetovno religijo, a ne tudi najmanjšo, saj šteje več kot 800 milijonov muslimanov – pripadnikov islama. Izraz musliman izvira iz turško-perzijske besede *muslim*, kar pomeni predan bogu, *islam* (arab.) pa tudi pomeni podrejenost, vdanost Bogu – Alahu (Smrke 2000). Islam izhaja iz korena s-l-m, ki najprej pomeni »mir«, pa tudi »predajo«, tako da je polni pomen besede »mir, ki pride, ko človek svoje življenje izroči Bogu«. Zaradi tega je islam – skupaj z budizmom, ki izvira iz besede budh, to je prebujenje – ena od dveh religij, ki se imenuje po tem, kar skuša gojiti; v islamu gre za popolno podreitev življenja Bogu (Smith 1996:137). Islam je strogo monoteistična religija, ki je nastala na istem geografskem območju kot starejša judaizem in krščanstvo. V monoteizmu se zavestno navezuje na Abrahamov (*Ibrahimov*) monoteizem. Predvsem pa se navezuje na judaizem in krščanstvo v prepričanju, da obe tradiciji nadgrajuje in bistveno presega. Prav tako so pomembna osnova islama prvine predislamskih plemenskih kultov in prvine kultur, ki jih je mladi islam zajel v svojem naglem širjenju (Smrke 2000).

Islam velja za dosleden monoteizem, verovanje v enega in edinega Boga; Koran je – po Koranu – razodetje tega in takega Boga. Najbolj znana formulacija islamske veroizpovedi (šahada), povzeta po Koranu (2: 163, 2: 255), se glasi: »Ni boga razen Boga in Mohamed je njegov prerok.«¹

3.1 Mohamed

Islam je tako kot večina drugih religij povezan z delovanjem določene zgodovinske osebe. Ta oseba je Mohamed, rojen v Meki leta 570 ali 571. Mohamed je odraščal v okolju, v katerem so živeli judje, nestorijanski kristjani, jakobitski kristjani, manihejci in še razna animistična in politeistična plemena. Pri 25 letih se je poročil z vdovo Hatidžo. Pri 40-ih naj bi se mu na gori Hira, kamor je hodil vsako leto v samoto, v sanjah prikazal nadangel Gabrijel, ki mu je povedal, da je on – Mohamed izbranec Alaha – boga.² Celo desetletje med 612-622 je Mohamed v Meki vsakodnevno prepričeval meščane o tem, da so mu bile osebno razodete najgloblje resnice. Stojč ob Kaabi – ostanku meteorita, ki je bil sveti predmet za tamkajšnje politeiste, obrnjen proti Jeruzalemu kot kraju velikega verskega pomena, je govoril o Alahu in nujnosti, da se mu vsakdo podredi (Smrke 2000). Ko je Mohamed spoznal, da

---

¹ Pogosto citiranje »ni boga razen Alaha« je pravzaprav neustrezno. »Alah je arabska beseda za Boga, ki izvira iz besede (al'Allah), ki se je uporabljala za označevanje bogov. Beseda se je uporabljala v Meki že pred Koranom za označevanje najvišjega boga, stvarnika nebes in zemlje, darovalca dežja in pomočnika v najhujših stiskah. Danes jo uporabljajo npr. v molitvah tudi arabski kristjani, medtem ko so jo perzijski muslimani že zgodaj nadomestili s svojo besedo za boga (Kerševan 2003: 21–22).

² Mohamed je zatrjeval, da mu je bilo v enem od številnih razodetij povedano, da je zadnji izmed 124.000 Alahovih prerokov, med katerimi prištevava Abrahama, Noeta, Mojzesa, Jezusa ..., toda on je od vseh največji (Smrke 2000: 264).

novе vere v Meki zaradi odpora kurajšitskih trgovcev ne bo mogel uveljaviti (spreobrnitve so bile zelo redke, nekateri muslimani pa so ga zapustili), je začel razmišljati o preselitvi v drugo okolje na Arabskem polotoku (Šterbenc 2005: 25). Leta 622, ki je začetek muslimanskega koledarja, je Mohamed z okoli 70 privrženci emigriral v mesto Jatrib, ki je kasneje postalo Medina – kar pomeni mesto preroka. V Medini je dal zgraditi prvo mošejo - poseben obredni prostor. Mohamed je počasi zaokroževal svoj verski nazor. Štel se je za obnovitelja Abrahamove vere, ki sta jo po njegovem mnenju izkrivila judaizem in krščanstvo. V vse večjem prepričanju, da je on največji prerok, je leta 624 odločil, da je prava smer, v katero se je treba usmeriti ob molitvi (t.i. *kibla*), kraj njegovega rojstva Meka, ki jo je leta 630 razglasil za sveto mesto islama. Leta 632 je Mohamed umrl, vendar islam ni umrl z njim. V desetletju po njegovi smrti je islam osvojil prostrana območja. Versko je poenotil območja, ki so bila prej prizorišče velike raznolikosti. Ustvarjati je začel civilizacijo, ki je v mnogih pogledih kmalu bila daleč pred sočasnimi evropskimi razmerami: v matematiki, astronomiji, zemljemerstvu, higieni, medicini, umetnosti, oblačenju in ženskem lepoticenju ... Leta 656 se je islam raztezal od Tripolija do Afganistana, zajel je Jeruzalem, Antiohijo in Aleksandrijo, izkoristil krizo krščanskega Bizanca in končal zoroastrski perzijski imperij. V Bagdadu je dosegel enega prvih vrhuncev. V Indiji in jugovzhodni Aziji je učinkovito nastopil v 13. stol. Danes pa se islamski svet razteza v polmeseču od Maroka do Indonezije. V Evropi je največ muslimanov na območju nekdanje Jugoslavije, predvsem v Bosni in na Kosovu, v Bolgariji, Albaniji, Franciji, Nemčiji in Veliki Britaniji (Smrke 2000).

3.2 Koran

S Koranom (Qur'anom) navadno mislimo na sveto knjigo muslimanov, na zbirko vseh razodetij, ki naj bi jih po verovanju muslimanov prerok Mohamed sprejel od Boga in jih kot Božji poslanec sporočil ljudem. Beseda »koran« se v Koranu nanaša pravzaprav na štiri medsebojno povezane stvari: Koran je najprej Božja beseda sama, besedilo/knjiga, ki je pri Bogu pred vsakim razodetjem ljudem: v Koranu se govori celo o popisani tabli kot »materijal knjige« (85: 22). Koran je Božje razodevanje, sporočanje Božje besede Mohamedu. Koran je Mohamedovo javno recitiranje/oznanjanje sprejetega razodetja. Koran je končno celota vseh oznanjenih besedil, zapisanih kot knjiga (Kerševan 2003: 11).

Zato Koran ni le praktični vodnik za organizacijo življenja posameznika in skupnosti; je operativna družbena znanost, saj tudi sama nastaja v realnem gibanju, ki z delovanjem ljudi omogoča celotnemu človeštvu in konkretnemu človeku vnovično osvojitve njegove avtentične biti. Zgodovina ima smisel in sicer enega samega. Koran so božja navodila za uresničitev

zgodovine. Če je religija eden izmed načinov človekove zgodovinske uresničitve, je kot taka povezana s preobrti zgodovine, v katerih nenehno potrjuje absolutno. Koran je torej mogoče brati kot praksis in usodo umme-države, treba ga je brati kot nenehno dialektiko med razodetjem, resnico in zgodovino (Etienne 2000: 45). Koran je po mnenju Etienna tudi politično delo, saj se bistvo politike nahaja ali ga je vsaj mogoče iskati na religioznem področju. Že samo razmere, v katerih se je prerok Mohamed boril za prevlado, delajo iz Korana eminentno politični tekst. Dejstvo, da je moral najprej osvojiti Arabce, nato pa zaradi prvotnega neuspeha emigrirati (hidžra), je podvig, ki je povzročil korenit prelom in ki je prinesel bistveno spremembo: preroštvo, povzdignjeno v zakonik. Vsekakor pa Koran ni le to. Koran je zbirka razodetij, ki jih je Bog zaupal preroku Mohamedu, razodetij, ki jih je večinoma prejel s posredovanjem nadangela Gabrijela v letih 610-632 krščanskega štetja v Arabiji in še posebno v Meki in Medini. Celotno oznanilo je bilo razodeto po delih in zato je tudi koransko besedilo razdeljeno na 114 poglavij ali sur, ki so spet razdeljene na oštevilčene verze (Etienne 2000). *Al Hadis* pomeni Tradicijo in je sporočilo o tem, kaj je prerok Mohamed izjavil ali naredil. Včasih so hadisi preroka dopolnjeni s hadisi prerokovih spremljevalcev, predvsem najstarejših in še posebej prvih štirih kalifov. *Suna* (norma ali standard preroka; pravila, ki jih je s svojim zglednim ravnanjem postavil prerok) obsega celoten korpus hadisov oziroma je deducirana iz njih. *Hadisi (suna)* so v daljšem časovnem obdobju pridobili status drugega najpomembnejšega vira islamskega prava, takoj za Koranom³ (Šterbenc 2005: 47).

Interpretacija Korana, sune ali tradicije izrekov (hadisov), ki jih pripisujejo Preroku, je porodila posebno kategorijo duhovnikov-poznavalcev-svetih-spisov, bolj ali manj legitimnih učenjakov, pravovernih ali konkurenčnih, hierarhiziranih v celoto, ki pa kljub temu ne predstavlja celote. V sunitski različici so to ulama, fukaha, tulaba itn., v šiitski pa duhovščina bolj »protestantskega« tipa. Četudi je islam integralni del monoteističnih religij, ni proizvedel enakega tipa za hermenevtiko specializiranih duhovnikov kot judovstvo, kaj šele duhovniškega stanu po katoliškem vzoru. Njegova posebnost in hkrati težava je v tem, da lahko vsak vernik-učenjak interpretira tekste in da svečeniška funkcija sploh ne obstaja⁴ (Etienne 2000: 49).

---

³ Po prerokovi smrti je Koran veljal za edini vir pravil, vendar pa je sčasoma postalo jasno, da sveta knjiga ne more odgovoriti na vsa vprašanja, zato so se krepile zahteve po obstoju zbirke hadisov. (Šterbenc 2005: 48) Šiiti menijo, da imajo hadisi oziroma poročila o izrekih in dejanjih njihovih imamov enak pomen kot hadisi preroka. Poleg tega praviloma besede in dejanja preroka priznavajo, če jih prenašajo šiitski imami (Šterbenc 2005: 49).

⁴ Po Mohamedovi smrti se je razvila skupina izvirmih in tipičnih duhovnikov, ki so širili besedilo, ki so ga znali na pamet in pri katerem so nastajale razlike, ki niso le izgovorne, morfološke ali dialektalne. Kasneje je sledila poslednja etapa vzpostavitve dokse, se pravi neovrgljivega, ko je dal kalif Abd Al Malik v času utrjevanja oblasti umajadske dinastije (685-705) poenotiti pravopis besedila Svete knjige (Etienne 2000: 50).

Sporočila v Koranu stalno in pogosto izrecno odgovarjajo na konkretne življenjske položaje, v katerih se je znašel prerok: opogumljajo ga v času preganjanja v Meki, odgovarjajo na vprašanja njegovih privrženecv in nasprotnikov, vsebujejo razlage tekočih dogodkov itn. V sveti knjigi so podana tudi pravila za muslimane glede različnih vprašanj. Vendar pa ta pravila niso zapisana sistematično oziroma na enem mestu, temveč postopoma in v različnih verzih. Pravila glede istega vprašanja, ki so zapisana v različnih verzih, so včasih v medsebojnem nasprotju oziroma kontradiktorna, kar bi lahko pri razlagi povzročilo nejasnosti. Islamski Koranski specialisti in verski pravni strokovnjaki so za reševanje tovrstnih primerov sprejeli *pravilo abrogacije*, ki določa, da najpozneje razodeti verz, ki se nanaša na neko zadevo, odpravlja veljavnost vseh bolj zgodaj razodetih verzov, ki se nanašajo na isto zadevo in ki so z njim v nasprotju⁵ (Šterbenc 2005: 45).

Koran je vektor, prek katerega se muslimanski bralec dviga v red sveta, v katerem osnovna božja beseda vzpostavlja povsem izviren način spoznavanja. Ta praksa ima revolucionarno razsežnost, saj vsa islamizirana ljudstva sestavljajo skupnost (al-umma), v katero je položen poslednji izraz božje volje, ki mora človeštvu pokazati obzorje rešitve. Islam ponuja projekt Idealne države, ki je očitno primerljiv z judovskimi in krščanskimi utopijami. V nasprotju z drugimi utopijami pa je konkretna muslimanska Idealna država uresničena v praksi Preroka in prvih štirih kalifov, imenovanih »pravoverni«. Ni je torej treba več ustvariti, kar malopridni vladarji včasih pozabijo, zato se je treba vrniti k neovrgljivemu, k doksi, k odpravljanju džahilijskih teženj (predislamsko barbarstvo), tudi po nasilni poti: tradicija pravi, da Bog vsako stoletje ljudem pošlje »rektifikatorje«, ki lahko privzamejo različne oblike. Takšno državo je hotel ponovno vzpostaviti Homeini (Etienne 2000: 53–54).

Kot vrnitev k izvorom je islamizem renesansa, ponovna prisvojitve živete stvarnosti ljudstva, ki sanja o bratski deželi: revolucionarni islam je znova najdena tradicija. Revolucionarni islam je »retradicionalizacija zaradi pretirane modernosti« (Etienne 2000: 69). K takšnemu pogledu je težil tudi ajatola Homeini.

3.3 Verske dolžnosti

Islamske verske dolžnosti v najširšem smislu zajamemo s pojmom *šarija*. Arabska beseda šarija pomeni pot – pot, ki vodi do vode. Pomeni pravi način življenja oziroma pot, ki jo moraš prehoditi, da prideš do končne vode – raja. Šarija hkrati pomeni islamsko pravo, ki je v osnovi versko in na to pravo se sklicujejo vsi islamski zakoni, ki jih morajo upoštevati v

---

⁵ Klasični primer je vprašanje pitja vina, ko 5: 90, ki strogo prepoveduje pitje, abrogira 2: 219 in 4: 43, ki na nek način dovoljujeta pitje, ter 16: 67, ki je glede pitja nevtralen (Šterbenc 2005: 45).

Iranu. Od zahodnjaškega prava se razlikuje po širšem obsegu, saj kodificira odnose med ljudmi, odnose med ljudmi in državo ter odnose človeka z Alahom. Šarija je pojmovana kot izraz božje volje, ki pa je bila dokončno izražena prek preroka Mohameda. Sankcije za prestopke tega zakonika so marsikje takšne kot pred 1500 leti: sekanje roke za krajo in kamenjanje za spolne prekrške. Medtem ko se sekularni pravni sistemi spreminjajo, razvijajo skupaj z družbo, je spreminjanje pravnega reda v islamu versko vprašanje. Šarija skratka pomeni v večini islamskih dežel hkrati verske in politične dolžnosti, za katere se meni, da jih je predpisal Alah. V večini islamskega sveta ni razločevanja med versko skupnostjo – ummo in politično skupnostjo, med versko in politično dolžnostjo. Verski »odpadnik« je hkrati politični odpadnik. Uleme so nekakšni čuvaji šarije, duhovniki in pravniki obenem. Najpomembnejši del šarije predstavlja pet stebrov islama:

1. *Šahada*; izpovedovanje vere: *Ni drugega alaha, razen Alaha, in Mohamed je njegov prerok*. Z izrekanje šahade človek postane musliman.
2. *Salat*; molitev. Salat je dnevna molitev, katero šiiti izvajajo 3-krat dnevno, suniti pa 5-krat dnevno.
3. *Zakat*; miloščina. V koranu je določeno, da je pomoč bogatega revnemu dejanje pobožnosti. V skladu s tem so islamske družbe uveljavile različne oblike in višine pomoči revnim.
4. *Saum*; post. Saum poteka v 9. luninem mescu – ramadanu. Med tridesetdnevnim postom se prebere celoten koran. Post naj bi dokazoval privrženost veri in zmožnost samonadzora. Med postom se od sončnega vzhoda do zahoda ne sme jesti, piti in imeti spolnih odnosov. Postu sledi praznovanje.
5. *Hadž*; romanje v Meko. Vsaj enkrat v življenju naj bi musliman, ki je tega finančno in fizično zmožen, obiskal Meko. V Meki vernik 7-krat obkroži kaabo in s tem posnema Mohamedovo dejanje.
6. Šiiti za dodatni steber štejejo še imama (Smrke 2000).

Islam zapoveduje vsakemu muslimanu, da mora verjeti v enega samega Boga in ga prositi odpuščanje grehov, pogosto moliti (vključno z dolgimi nočnimi bedenji), pomagati drugim, še posebej tistim, ki potrebujejo pomoč (revni, vdove, sirote), opustiti hlepenje po materialnem bogastvu, živeti krepostno življenje in se vzdržati goljufanja, opustiti ubijanje novorojenih deklic v puščavi ter verjeti v sodni dan oziroma končno odgovornost za svoja dejanja (Šterbenc 2005: 22). Dolžnosti muslimana so še: ne uživati vina oziroma opojnih pijač in svinjine, ne hazardirati, ne krasti, ne lagati, ne biti napadalen (če nisi zares izzvan ali če ni bila storjena krivica) (Smrke 2000)!

3.4 Šiiti in suniti

Kmalu po Mohamedovi smrti so se v islamu pojavili razkoli, razne smeri in »šole«. Zasnova so bili že v prvih treh desetletjih, se poglobili med 7. in 9. stol. in trajajo v današnje dni. Razlogi teh t.i. shizem so prepoznavno »posvetne« narave, zaznamujejo jih politična tekmovalnost in kulturne razlike med muslimani, ki so posledica naglega širjenja islama čez različne kulture (Smrke 2000: 268). Do trajne delitve na začetku enovite skupnosti vernikov na različne skupine (veje) je prišlo prvenstveno zaradi različnih mnenj glede načina izbire legitimnega naslednika preroka Mohameda ter posledičnih političnih nesoglasij in celo znotraj-islamskih državljanskih vojn (Šterbenc 2005: 67). Glavne smeri so suniti oziroma sunizem, šiiti oziroma šiizem in shizmatiki, ki jih v diplomskem delu ne bomo posebej obravnavali.⁶ Poseben pojav je sufizem, ki se pojavlja predvsem v sunizmu in šiizmu. Vsaka izmed navedenih smeri pa oblikuje svoj pogled na postmohamedsko legitimacijo oblasti (Smrke 2000: 268).

3.4.1 Šiiti

Šiiti so pripadniki šie ali privrženci Alija, zato so imenovani tudi alidi (alavijci). Za legitimnega naslednika Mohameda štejejo Alija (*Ali ibn Abi Talib*), ki je bil Mohamedov bratranec in zet (poročen z Mohamedovo hčerjo Fatimo). Za šiite so prvi trije kalifi, ki jih priznavajo suniti, nesprejemljivi. Po prepričanju šiitov naj bi Mohamed tik pred svojo smrtjo bratranca Alija uvedel v najgloblje skrivnosti islama, on pa naj bi znanje prenesel na svojo družino, zlasti na sinova Hasana in Huseina. Sunitska umajidska dinastija tovrstnega nasledstva ni nikoli priznavala, čeprav je sprejemala Alija kot četrtega kalifa. Ali, četrti kalif, je bil ubit leta 661. Sin Husein (Mohamedov vnuk), ki se je potegoval za nasledstvo z umajidskim kalifom, je bil ubit leta 680 v puščavi Kerbala (Irak) skupaj s skupino privrženecv in Mohamedovih sorodnikov. To je pomenilo dokončno shizmo, ki traja že 14 stoletij (Smrke 2000: 269). »Skupina dvanajstega imama« je dobila svoj naziv po Mohamedu ibn al-Askariju, dvanajstemu imamu po Alijevi liniji. Ko je umrl njegov oče Hasan (873), je al-Askari postal imam, star štiri leta. Toda čez nekaj dni je skrivnostno izginil v kleti svoje hiše v Samari (današnji Irak) in nikoli ga niso našli. Ker ni imel bratov, je njegov rod izumrl. Šiiti so zanikali, da bi al-Askari umrl in so verjeli, da je še na svetu, prisoten v čudežno prikriti obliki, nevidni za vse grešnike (praktično za vse ljudi). Nekega dne naj bi zopet postal viden

---

⁶ Ob prvobitnem razcepu je obstajala še skupina imenovana haridžiti. Zanje je bila značilna izredna verska gorečnost, menili pa so, da sta edina možna kriterija, na podlagi katerih je lahko izbran Mohamedov naslednik, resnična pobožnost in brezhibno obnašanje v skladu z islamskimi pravili (Šterbenc 2005: 67).

grešnikom kot al-Mahdi («Izbrani»), ki je omenjen v Koranu in ki naj bi se pojavil malo pred koncem sveta. Na koncu 9. stoletja so pričakovali, da bo do prihoda al-Mahdija zanesljivo prišlo v 10. stoletju. Ko se le-ta ni pojavil do 12. stoletja, je vodstvo »sekte dvanajstih« prešlo na t.i. »ulemo« - svet dvanajstih šiitskih starešin, ki so bili izbrani na podlagi študij iz Korana. Ulema naj bi bil voden s strani nevidnega dvanajstega imama in je volil njegovega človeškega namestnika izmed svojih članov, da bi vladal na zemlji do »danega časa« al-Mahdijeve vrnitve. Skozi stoletja se al-Mahdi ni prikazal in ulema je dobil večjo avtoriteto. Začel je učiti, da je njegov imam božansko voden, nezmožen napake, brez greha in sposoben v sanjah komunicirati direktno z al-Mahdijem (Horrie, Chippindale, 1991: 125 –127). Šiitska zasnova Mahdija, dvanajstega imama, ki se bo pojavil na sodni dan in uničil hudiča ter izbojeval končno zmago dobrega, izhaja iz verovanja, da je Mohamed zadnji in največji prerok. To je oživitev prastarega mita o heroju, ki se bo vrnil v življenje. Ideja, ki predstavlja, da se imami, predstavniki sil dobrega, bojujejo s predstavniki zlih sil, ki jih poseblja satan, izvira še iz predislamskih časov oziroma iz zoroastrizma, verovanja, ki je bilo v Perziji zelo razširjeno pred islamom (Lipušček 1982: 23).

Mohamedovi nasledniki so v šiizmu šteti za imame⁷ – vodnike, čuvarje skrivnih znanj in vedenj. Avtoriteta imama sloni na sorodstveni povezanosti z Mohamedom, na (pripisanem) poznavanju skritega pomena Korana (tavil) in na (pripisani) božanski navdihnjenosti (ilham). Imam naj bi bil nezmotljiv, božanski, edini pravi razlagalec islama – človeška manifestacija božjega.⁸ Zahodni mediji so iz besede imam prek Homeinija naredili simbol najbolj nazadnjaškega fanatizma. Imam ni le vodja verskega obreda ali »poglarar« (zahodnjaki si ne morejo predstavljati divjakov brez poglararja!), duhovni vodja skupnosti, ki ji je porok. Je veliko več kot to: je tisti, prek katerega prihaja red sveta. Mučeništvo Alija in njegovega sina in nato skrivanje imamov, ki so sledili, ustreza konceptu, ki imamu podeljuje kozmično svečeniško funkcijo in iz njega dela mistični pol, po zaslugi katerega človeški svet vztraja v biti. Ta pol je popolni človek, ki ustreza Aliju (Etienne 2000:17).

V šiizmu se je razvil tudi kult mučeništva oziroma takija, zlasti ob sunitskem preganjanju šiitov in po uboju Huseina (Smrke 2000: 270). Huseinovo mučeništvo je še najbolj podobno mučeništvu Jezusa Kristusa v krščanstvu. Večina religij namreč prepoveduje žrtvovanje življenja, ker je življenje posvečeno samo Bogu. Šiizem žrtvovanje dovoljuje (Lipušček 1979:

---

⁷ Šiiti imama štejejo za »šesti steber« islama, kar je ena ključnih doktrinarnih razlik s sunizmom. Med suniti je imam izraz za vodjo molitve v mošaji (Smrke 2000: 270). Meni se, da v vsakem času živi en imam, toda lahko je skrit – če se Alah razjezi na ljudi. Trenutno naj ne bi bilo nobenega vidnega imama. Šiizem v povezavi s tem mesijanskim pričakovanjem označuje politična eksplozivnost. Če je namreč čas, v katerem živimo, čas brez vidnega imama, je to znak, da je s svetom nekaj narobe. V tako diagnozo sveta se uvršča tudi vsakokratna oblast, politika, kar pomeni, da je v očeh šiitov nenehoma sumljiva (Smrke 2000: 270).

⁸ Peti člen ustave pravi, da bo v odsotnosti imama Mahdija vodstvo ljudstva in islamske republike v Iranu v rokah duhovnika – fahiha, ki je pravičen, pobožen, seznanjen s pravimi nauki, pogumen, ki razlikuje dobro od zlega in ki ga sprejema večina ljudstva (Lipušček 1982).

24). Ena izmed bistvenih razlik med islamsko šolo – tavdeh – in drugimi šolami je po besedah ajatola Homeinija, da pojmuje mučeništvo kot največjo zmago nad sabo. Mučeništvo dovoljujejo, če kaj prispeva k boljšemu svetu. Prepovedujejo pa ga, če je življenje izgubljeno brez kakršnega koli cilja, če izražanje resnice ne služi nobenemu cilju, če se laž širi in je ogrožen imamat ali če grozi tiranija. Tedaj je načelo takija nezakonito in prepovedano. Kult mučeništva, ki so ga stoletja oznanjali, je veliko pripomogel, da množic in posameznikov ni bilo strah še tako trde diktature in mučenja. Značilnost iranske zgodovine so najokrutnejše azijske despotske vladavine, pod katerimi so živeli Iranci vseskozi razen nekaj kratkih obdobj (Lipušček 1982: 24–25).

Pojav imamata je ena bistvenih razlik v primerjavi z načeli sunitov, ki te institucije ne priznavajo. Imamat je torej nekakšen prenos misli o novi pravični družbi in njenem uresničevanju v življenju. Šiizem zaradi tega vsebuje tudi določene revolucionarne zmožnosti, saj terja boj proti neenakopravnosti, nasilju in izkoriščanju človeka. Zaradi te svoje prvobitne ideje je tudi tako vabljev za zatirane islamske množice po svetu. Šiiti pojmujejo svoje verovanje kot nenehno učenje bratstva med ljudmi. Ne priznavajo uradne hierarhije. Vernikom je dana svobodna izbira duhovnega vodje in demokratično volijo tistega učenjaka – mudžahedina⁹, ki jim je najbolj pri srcu, ti pa iz svojih vrst izbirajo voditelja, ki ima največji vpliv in je deležen vsesplošnega spoštovanja. Mudžahidi so dolžni spoštovati osebne vrline, biti morajo dostojanstveni in pravični. Zelo upoštevani mudžahidi z velikim vplivom med ljudstvom in z najvišjo versko izobrazbo dobe naslov ajatola ali božje znamenje. Najvišja šiitska osebnost je ajatola al-uzma ali veliki ajatola. Homeini je bil med dvanajstimi najvišjimi šiitskimi verskimi avtoritetami. Ajatolo bi pogojno lahko primerjali s položajem kardinala v katoliški Cerkvi. Papeža ne poznajo. Pri sunitih je verska hierarhija pod vplivom kalifata, ki je posvetni in cerkveni vladar. Šiitska duhovščina pa je skozi stoletja ohranila pristnejši stik z verniki kot sunitiska. Z njimi se enači. Vseskozi odklanja zakonitost oblasti tujih zavojevalcev in diktatorjev. Nekdanjega iranskega šaha Rezo Pahlavija je na primer prištevala med »tujce«, ker je uveljavljal tuje vrednote. Značilno je tudi, da verniki plačujejo dajatve neposredno šiitski duhovščini in ne kot suniti, preko države oziroma kalifata (Lipušček 1982: 27). Šiizem je prav tako pomembna politična sila, ki je v 70. letih 20. stoletja postajala vse bolj nevarna predvsem tistim režimom, ki so bili povezani z velikimi silami in so rušili nekatere temeljne tradicionalne vrednote. Prav zato so dogodki v Iranu leta 1979 povzročili tak preplah po islamskem svetu.

---

⁹ Muslimanski duhovnik z omejeno teološko izobrazbo se imenuje mula, dobri poznavalci korana, muslimanskega bogoslovja in dogmatike pa so mudžahidi (Lipušček 1982: 27).

3.4.2 Šiizem v Iranu

Leta 1507 je šah Ismail Safavi razglasil islam za državno vero, ki naj bi pripomogla k združitvi proti otomanskim Turkom. To, da je bil sprejet kot uradna religija, je imelo velik pomen pri snovanju Irana in njegovi ločitvi od sunitskih Arabcev, od Turkov na zahodu ter od Afganistancev na vzhodu. Šah Abbas Veliki pa je v iranski nacionalizem sprejel šiizem za svojo ideologijo in s tem nasprotoval Otomanskemu imperiju, ki je sledilo sunitski ideologiji islama (Nafisi 1982: 198). Od vsega začetka je bil šiizem tudi politično gibanje v okviru islama in nekateri verski vodje so si pridobili enako pomemben položaj, kot so jih imele druge politične avtoritete. Odtlej ločevanje vere in politike v šiizmu ni več mogoče. »Prerok ni bil samo učitelj, bil je tudi ustanovitelj islamske vlade,« pravijo. Iranci, ki so bili vedno proti tuji oblasti, se niso mogli upreti čelnemu napadu Arabcev in islamu, ki sta prodrla v staro Perzijo. Zato so iskali zaveznike med samimi Arabci in jih našli v islamskih legitimistih, privržencih imama Alija in dvanajstih imamov. Šiizem¹⁰ se je torej pojavil kot posebna oblika boja za ohranitev narodne samobitnosti, boja proti arabskemu nacionalizmu in hegemoniji. Šiiti verujejo, da je vsak imam božanski in nezmotljiv, vsak lahko dela čudeže, vsak določa svojega naslednika in vsak je nasilno izgubil življenje. Ker je bilo največ imamov v Iraku in Perziji, je imel šiizem tu tudi več pripadnikov kot v drugih islamskih državah. Tako se je ši'ah, šiizem, znašel v zemljepisnem središču islama. Deloma so to vero podpirali tudi turški sultani, ki so bili v obdobju pred priznanjem šiizma za uradno vero strpni do gibanja, da bi tako slabili moč perzijskih šahov (Lipušček 1982: 25–26).

Šiizem je postal neke vrste obrambna vez perzijske kulture, civilizacije in državne neodvisnosti. Vrsto stoletij je bil prav šiizem tisto napredno gibanje, ki se je najbolj upiralo tuji nadvladi. Težnje po prilastitvi Perzije so se še posebno okrepile potem, ko sta se Velika Britanija in carska Rusija v začetku 18. stoletja začeli bojevati za interesna območja v tem delu sveta.¹¹

Med razlogi, da je šiizem postal v Iranu izredno močan in privlačen, je to, da je Perzijo – največjo kulturo in civilizacijo na tem območju – ločil od arabskega sveta. Privlačnost šiizma med množicami je povečalo tudi zelo razširjeno prepričanje o Huseinovi poroki s hčerko zadnjega izmed perzijskih vladarjev zlatega obdobja iz dinastije Sasanidov (Lipušček 1982:

---

¹⁰ Pojem islamizma v pomenu političnega islama je v resnici nastal šele v zadnjih desetletjih, saj se je pojavil v delih raziskovalcev in novinarjev, ki so se ukvarjali z zmagovito vrnitvijo iranskega ajatole Homeinija v Iran in razglasitvijo islamske republike v Teheranu 1. aprila 1979. A paradoksalno je, da je plodna tla za zmagovito vstajenje političnega islama zagotovil ravno šiitizem, ki je v islamskem svetu, razen v treh državah (Iranu, Iraku in Bahreinu), manjšinski (Internet 1).

¹¹ V šiizmu obstajajo različne smeri, kot so zaiditi (Jemen), ismaliti (večji del jih živi v Iranu) in imamiti (Iran in Pakistan), ki so z več kot 100 milijoni največja skupina. Naštevajo 12 imamov, zato se imenujejo dvanajstniki. Za vrhovne verske avtoritete štejejo ajatole (Smrke 2000: 270).

25). Šiitska duhovščina ni nikoli izgubila stika z ljudstvom. Odpor proti kolonialnemu položaju Irana – najprej v odnosu do carske Rusije, nato do zahodnih kolonialnih metropol in pozneje do Združenih držav Amerike – je združeval množice (Lipušček 1982: 30).

3.4.3 Suniti

Suniti se štejejo za vernike tradicije – sune.¹² Danes predstavljajo več kot 80 % muslimanov. Njihova oddelitev od drugih muslimanov je povezana predvsem z drugačnim razumevanjem Mohamedovega nasledstva. Za sunito se nasledstvo - ki ga predstavlja kalif¹³ - šteje od bližnjih Mohamedovih moških sorodnikov iz plemena Kurajš. Menijo, da Mohamed pred smrtjo ni dal navodil o tem, kdo naj vodi umo – skupnost muslimanov. Za prvega kalifa štejejo Abu Bakhra, ki je bil Mohamedov sodelavec, član plemena Kurajš in oče Ajše, tretje Mohamedove žene. Za kalifa ga je izvolil plemenski svet starešin, vendar ne da bi imeli pri tem besedo najbližji Mohamedovi sorodniki. Abu Bakhr je tako kot Mohamed združeval politično in versko oblast. Vodil je javne molitve in s silo obvladoval sredobežne sile. Bil je vrhovna avtoriteta pri razlagi korana, ki je skupaj s hadisi normativna osnova obnašanja sunitov. Vse spremembe doktrine, ki niso v skladu s suno, štejejo suniti za napačne. Tu je ključen pojem bida – noviteta, inovacija. Pomeni predvsem verovanje ali prakso, za katero se meni, da nima opore v suni. V osnovi ima bida za sunito negativen pomen, vendar pa obstaja tudi razlikovanje med dobro, sprejemljivo bido in slabo, nesprejemljivo bido (Smrke 2000: 268 in 269). Suniti se pojavljajo predvsem v arabskih državah, na primer v Saudski Arabiji in v drugih deželah naftnih bogatašev (Lipušček 1982: 26). Med suniti se je razvilo več šol; med njimi je zaradi svojih posledic pomemben zlasti izrazito fundamentalistični hanbalizem, z najbolj strogim obredom; prevladuje v Saudski Arabiji in Katarju. Iz njega pa je nastal veliko bolj znani vahabizem, izrazito puritansko gibanje, ki prepoveduje vsakršen odklon od izvirnega prerokovega učenja, torej tudi morebitne posodobitve¹⁴ (Internet 1).

Šiiti in suniti, ljudski ali na svetih spisih utemeljeni islam in vse druge oblike se nanašajo na to, kar Arkoun imenuje trdo jedro islama, se pravi šahada (izpoved vere) in pet zapovedi. Pluralizem in pluralnost islamov sledita šele potem: sunitom je ljubša literarna in slovnična geneza, šiiti pa so se podali na pot ezoterične interpretacije. Ta dva pristopa sta povzročila dva različna kolektivna spomina, ker sta zahtevala dve različni epistemologiji, ter nasprotno

---

¹² Suna, arab. Običaj. Suna pomeni predvsem način, na katerega so (naj bi) živeli prerok Mohamed in njegovi privrženci in tisto, kar so dejali in počeli. V predislamskem času je suna pomenila plemenske zakone. (Smrke 2000: 268).

¹³ Pomeni namestnik alahovega preroka (Smrke 2000: 268).

¹⁴ Kot državno doktrino ga je utemeljila rodbina Ibn Sauda, ki v Saudski Arabiji vlada od leta 1932. Po tej doktrini mora interpretacija korana ostati absolutno dobesedna, muslimanska država pa mora temeljiti na religioznem, šeriatskem pravu. Vahabiti so tudi afganistanski talibi. To dejstvo pojasnjuje njihovo izredno doktrinarno in nepopustljivo urejanje celotnega življenja v Afganistanu (Internet 1).

pojmovanje jezika in mišljenja, ki izhaja iz značilne polarizacije treh monoteističnih verstev: hermenevtiko besedil, ki so izhajala iz ustreznega izročila in so bila kasneje zapisana, toda v primeru islama to ni le en sam doktrinalni nauk; šiizem ohranja tudi skriti pomen razodetja, ki je sunitom nedostopen¹⁵ (Etienne 2000: 37).

Onstran razlik, ki so danes vidne, pa temeljno teološko razhajanje med šiizmom in sunizmom ne obstaja. Pač pa obstajajo resne razlike: v mistiki, filozofskem razvoju, ilegalnem delovanju in predvsem v prepletenosti civilne družbe s šiitsko »duhovščino«. Toda bistveno razhajanje je po mnenju Etienna v različnosti interpretacije politične legitimacije v najširšem smislu. Temeljni problem je torej problem nasledstva oblasti. Ključna distinkcija med duhovno (imamat) in politično usmeritvijo (kalifat) muslimanske skupnosti se je v letih utrdila in danes povsem ločuje šiite in sunite (Etienne 2000: 33).

4. VPLIV ZAHODA NA IRAN

Iran je bil od nekdanj v središču političnih dogodkov. Perzijski vladarji so se vrsto stoletij borili z Grki in Rimljani za prevlado nad takrat znanim svetom. Iran so teptale Džingiskanove horde, Mongoli pod vodstvom Timurlena, Aleksander Veliki, Arabci itd. Perzijski šah je s svojimi armadami prodril vse do Delhija v Indiji, kjer so potekali pomembni politični dogodki. Deželo so imenovali celo središče sveta; na teh tleh so se rojevale najpomembnejše civilizacije sveta, prve države, tu so se križali interesi in poti starega sveta. Območje Irana in Afganistana je bilo središče tako imenovanega »hertlanda« oziroma središčne države. To je območje začetkov državnosti. Tod je prišlo do prvih vojn, tu je bilo stičišče dveh pomembnih civilizacij, rimske in vzhodne – perzijske (Lipušek 1982: 79).

V obdobju kolonializma je moč perzijskega cesarstva upadla. Postal je bojišče največjih kolonialnih sil, predvsem Velike Britanije, ki si je prilastila vzhodno Indijo, in carja »tretjega Rima« - Rusije, ki se je poskušala prebiti predvsem preko Afganistana in Perzije do toplih morij na Indijski ocean. Začela se je velika bitka za Azijo. Tekmovanje med Veliko Britanijo, ki si je prizadevala ohraniti celovitost Perzije v obrambi proti ruskemu ekspanzionizmu, in Rusijo so poskušali zavreti s sklenitvijo angleško-ruskega sporazuma o delitvi vplivnega območja med obema državama. Perzijo so takrat razdelili na tri območja; sever je postal rusko vplivno območje, jug je zapadel pod britanski vpliv, nevtralna pa je ostala sredina Perzije.

---

¹⁵ Temeljno razhajanje je torej v dejstvu, da sunizem priznava le Prerokovo posvetno dediščino in njegovo nadaljevanje v osebi kalifa, šiiti pa verjamejo, da je kalif brez kozmične svečeniške funkcije nepotreben in da imama, ki je božji prijatelj, ne morejo izbrati ljudje, saj ga izbere Bog. Poleg tega šiizem vztraja pri valaji, počasnem dvigu človeka proti eshatološkemu obzorju, ki potrjuje pričakovanje človeštva; to zagotovilo se kaže v nepretrgani črti imamom, ki so vstopili v dobo skritosti in tajnosti. Ta vizija zgodovine strukturira tako šiitski imaginarij kot prakse. Danes zato iranske revolucije ni mogoče razumeti brez pomoči dialektike skritih imamov (Etienne 2000: 39).

Obe državi sta začeli krepiti gospodarsko navzočnost na svojih območjih. Ta je bila še bolj očitna po odkritju nafte, ki so jo veliko našli Britanci leta 1908, Rusi pa je na svojem območju niso nikoli odkrili. Leta 1909 so ustanovili anglo-perzijsko naftno družbo, pozneje znano kot British Petroleum. Iran je tako postal pomemben politični dejavnik predvsem po zaslugi odkritja nafte leta 1909.

Po zmagi oktobrske revolucije v Rusiji in po razpadu večnacionalnih imperijev, kot sta otomansko cesarstvo in avstro-ogrška monarhija, se je marsikaj spremenilo. Oktobrska socialistična revolucija je močno vplivala tudi na to območje. Zatirane množice so se zgledovale po ruskem delavskem razredu in tudi v Perziji je prišlo do revolucionarnih vrenj, ki so jih vladajoči sloji vse teže krotili. Leta 1920 so ob Kaspijskem jezeru na severu Perzije razglasili sovjetsko socialistično republiko Gilan, ki so jo vodili nacionalisti in komunisti. Ker so jo razjedala notranja nasprotja, je kmalu razpadla. Leta 1921 je Sovjetska zveza podpisala s Perzijo nov sporazum. Sovjetska zveza je odpravila vse sporazume med Perzijo in carsko Rusijo, odpisala perzijske dolgove ter se odpovedala vsem ruskim koncesijam (Lipušček 1982).

Teheran je pred drugo svetovno vojno postal živčni center Hitlerjevega vohunskega omrežja na Bližnjem vzhodu. Nemški agenti so spodbujali upore plemen na jugu, gospodarski stiki med Iranom in nacistično Nemčijo pa so bili čedalje tesnejši. Sovjetska zveza in Velika Britanija sta sprva še zahtevali strogo iransko nevtralnost, ker pa šah Reza tega ni upošteval, sta Velika Britanija in Sovjetska zveza zasedli Iran. Za zasedbo sta se zaveznici odločili iz strahu pred nevarnostjo, da bi Iran prišel pod vpliv tretjega rajha¹⁶ (Flis 1979: 404).

Dne 1. decembra 1943 so se v Teheranu sestali Churchill, Stalin in Roosevelt ter podpisali tako imenovano Teheransko deklaracijo o priznanju neodvisnosti, suverenosti in ozemeljski nedotakljivosti Irana. Leta 1944 so si ameriške in britanske naftne družbe poskušale pridobiti posebne pravice na jugu Irana, podobne ugodnosti pa je zahtevala tudi Sovjetska zveza. Iranski parlament je na tajni seji prepovedal kakršne koli pogovore ali podpis kakršnega koli sporazuma o posebnih pravicah pri izkoriščanju nafte do konca vojne. Po kapitulaciji Nemčije so se ameriške in britanske sile umaknile iz Irana, sovjetske pa so ostale.

Leta 1946 je Sovjetska zveza zahtevala posebne pravice do iranske nafte za petdeset let kot proti uslugo za umik iz Irana. Ameriški predsednik Harry Truman je tedaj poslal Stalinu ogorčeno pismo, v katerem je zahteval, naj Sovjetska zveza v šestih tednih umakne čete iz Irana ali pa bo ukazal ameriški mornarici zasesti pristanišča ob Perzijskem zalivu. Nekaj dni

---

¹⁶ Šah Reza Khan je pod pritiskom zasedbenih sil abdiciral, nasledil pa ga je sin Mohamed Reza (Flis 1979: 404).

pozneje je Andrej Gromiko, ki je bil takrat sovjetski delegat v Varnostnem svetu, naznanil umik ruskih sil iz Irana. Prerekanje v zvezi z Iranom je bilo pravzaprav uvod v poznejšo hladno vojno.

Tako se je končalo eno izmed velikih poglavij iranske zgodovine. Začela pa se je hladna vojna in Iran se je znašel pod britanskim in kasneje ameriškim ideološkim ter vojaškim dežnikom (Lipušček 1982).

4.1 Odnosi ZDA – Iran

Iran je postal pomemben politični dejavnik predvsem po zaslugi odkritja nafte leta 1909. Britanci in Američani so dolga desetletja izkoriščali naftne zaloge Irana, dokler ni leta 1951 novi iranski premier, Mohamed Mossadek, temu naredil konec in nacionaliziral naftne vrelce, ki jih je do tedaj upravljala mešana anglo-iranska družba. Šah pa je pobegnil iz dežele (Flis 1979: 404). Ameriško-iranski odnosi so se začeli zaostrovali, ko sta ameriško-britanski obveščevalni službi organizirali prevrat proti zakonito izvoljeni vladi premiera Mohameda Mossadeka leta 1953, ki je kratek čas zbujala upanje, da se bo Iran razvijal po poti političnega pluralizma z demokratično ureditvijo (Internet 2).

Američani in Angleži so Pahlaviju v 50. letih znova pomagali na prestol (v boju z Mossadekom) predvsem zato, da bi končno le moderniziral Iran. Prav modernizacija – s podporo bogatih razvitih držav – je bila namreč eden ključnih mehanizmov, s katerimi si je Zahod takrat spretno pridobival nove zaveznike. Toda sredi 70. let tovrstni recepti niso bili več v modi. Predvsem zaradi novega odnosa do globalnih problemov, s katerimi se je tedaj spopadal svet (Internet 3). ZDA so se zdale, da bo nadzor nad Iranom prevzela Rusija oz. takratna Sovjetska zveza, ki je bila v tistih časih najhujši sovražnik Zahoda.¹⁷

S pomočjo Cie in britanske obveščevalne službe so leta 1953 konservativci v Iranu izvedli državni udar, strmoglavili nacionalističnega premiera Mohameda Mossadeka in oblast vrnili Pahlaviju. Udar je ustvaril grozljive razmere. Verjetno se brez njega t. i. islamska revolucija leta 1979 sploh ne bi zgodila. Iran bi bil demokratična država in v takšni ureditvi bi se misli izobraženih razcvetele¹⁸ (Internet 15).

Šah Reza Pahlavi se je vrnil na oblast, a šele po predaji 80 odstotkov naftnih zalog Britancem in Američanom. Iran pod Pahlavijem je postal lutka Zahoda, Združenih držav

---

¹⁷ Zahod je takrat namreč vneto iskal nova zavezništva, predvsem proti grozeči sovjetski ekspanziji. In pri tem jemal pod svoje varstvo tudi izrazito nedemokratične in povsem nemodernizirane države. Takšna politika Zahoda je tudi porodila vrsto diktatorskih režimov, ki pa takrat niso pretirano motili prav nikogar (Internet 3).

¹⁸ Zgodilo pa se je, da večina intelektualcev ni mogla učiti v svojem jeziku, medtem ko je duhovščina vedno lahko pridigala v svojem. Intelektualci so tako postali izolirani od človeških množic in ravno zaradi težav z jezikom so bili vplivi duhovščine še toliko močnejši, še posebno nad manj privilegiranimi, neizobraženimi. Duhovščina je gradila na teh temeljih in tako je lahko nastala revolucija (Internet 15).

Amerike in Velike Britanije. Pahlavi pa je postal pravi tiran do lastnega ljudstva. Skozi leta je prihajalo do čedalje večjih kršitev človekovih pravic in nezadovoljstvo z njegovim vladanjem je bilo vedno večje (Internet 4). Množične aretacije in mučenja so postali značilnost režima. V petdesetih letih je tisoče iranskih študentov in intelektualcev pobegnilo v tujino. Nato je v šestdesetih nastopila šahova bela revolucija, ki je uvedla zemljiške reforme in dala ženskam volilno pravico (Ali 2002:134).

Zaradi vse močnejše notranje opozicije je bil Pahlavi odvisen od ameriške in britanske podpore ter učinkovitosti notranjega »ustrahovalnega aparata«. Notranjepolitičnemu razvoju je dajal pečat protikomunizem, v zunanji politiki pa je šah vodil politiko, ki je bila vse bolj v skladu z »globalnimi interesi« VB in ZDA. V skladu s to teorijo se je Iran leta 1955 priključil bagdadskega pakta.¹⁹ Cilj tega pakta je bila obramba pred širjenjem komunizma in utrditev ameriških in britanskih zaveznikov na tem območju. Pomembna vzroka za sklenitev bagdadskega pakta sta bila poskus nacionalizacije nafte v Iranu leta 1951 in obramba pred podobnimi posegi. Pakt CENTO naj bi tudi »fizično« zaščitil države članice pred Sovjetsko zvezo, ki je temu paktu ostro nasprotovala. Ko je postalo jasno, da gre obdobje britanskega kolonializma h koncu, so se ZDA še bolj zasidrale na področju Perzijskega zaliva, predvsem pa v Iranu. Ta proces sovпада tudi s tako imenovano vietnamizacijo vojne v Indokini, s katero je ameriški predsednik Nixon ob izdatni vojaški in ekonomski pomoči vse bolj prenašal breme vojnega in ideološkega soočanja na ramena regionalnih partnerjev. Iran je igral čedalje pomembnejšo vlogo v ameriški strategiji. Glavna ideja Američanov pa je bila ustvariti področno velesilo t. i. status quo. Vzroki tako velikega zanimanja so bili naslednji:

1. Osvobodilna gibanja so na nekaterih, za zahod izredno pomembnih območjih, postajala vse močnejša, kot npr. v Angoli, Mozambiku, v Zimbabveju, v Palestini in v Omanu.
2. Krepitev prozahodnega Irana naj bi zmanjšala možnosti Sovjetske zveze, da bi širila svoj vpliv na bližnjem, strateško pomembnem področju.
3. Američani bi si z nadzorovanjem naftnih virov zagotovili tudi močnejši položaj v primerjavi z Japonsko in zahodno Evropo, ki sta začeli kazati vse močnejše avtonomne težnje.

Za Američane je bil šah takrat, kljub nekaterim kritikam v senatu, sprejemljiv družabnik. Vodil je državo z visokimi dohodki od nafte, imel je relativno trden režim, poleg tega pa je

---

¹⁹ Bagdadski pakt je nastal na podlagi podpisa o pomoči in sodelovanju Turčije in Iraka, podpisanem 24. februarja 1955. Temu so se pridružili še VB, Pakistan in Iran. Z izstopom Iraka leta 1959 so bagdadski pakt preimenovali v pakt CENTO (Lipušček 1982: 93).

imel Iran najštevilnejše prebivalstvo med državami – proizvajalkami nafte (Lipušček 1982: 97).

4.2 Odnosi Irana s Sovjetsko zvezo

V vsem povojnem obdobju je Sovjetska zveza za Iran predstavljala največjo nevarnost za obstoj neodvisnega režima. Na svojih južnih mejah je SZ raje videla še tako diktatorski režim, kot pa resnično neodvisno državo. SZ je dala jasno vedeti, da bo vsakršen napad na Iran razumela kot napad na sovjetske interese v tem delu sveta. S tem opozorilom so zahodni strategji, ki so nekaj časa razmišljali o intervenciji ali vsaj o krvavem državnem udaru, opustili takšne misli. SZ se je zavedala, da bi se v Teheranu lahko znova ustoličil zahodnjaško usmerjen režim, zato je podpirala islamsko republiko, predvsem njeno proti imperialistično pot. S tem je poskušala otopiti tudi njeno protikomunistično ost. Tudi med šahovim režimom se je SZ držala politike dobrega sosedstva z Iranom, sosedstva na načelih miroljubnega sožitja.

Odnosi med SZ in Iranom so bili zelo zapleteni. Izboljševati so se začeli po letu 1946, ko je Mohamed Reza Pahlavi obiskal Moskvo. Takrat so podpisali sporazum o pošiljkah sovjetskega orožja Iranu ter gospodarski sporazum, na podlagi katerega je potem SZ zgradila jeklarski kombinat v Isfahanu ter plinovod do SZ. SZ je postala celo največji iranski gospodarski družabnik.

V iransko-iraški vojni je SZ ostala navidez nevtralna, vendar je začela dobavljati orožje obema stranema, kar pa so v Moskvi zanimali. Politično pa se je začela vse bolj nagibati k večjemu in strateško pomembnejšemu Iranu. Pomemben je bil sporazum o trgovinskem sodelovanju med obema državama ter o krepitvi prometnih zvez, po katerih je Iran med spopadom dobival večino živeža in drugega blaga. Tako je prišlo do taktične zveze med interesi SZ in prevladujočo fundamentalistično strujo v iranskem vodstvu. Ta je bila izrazito protikomunistična, vendar SZ to ni motilo. Tako je SZ nevtralizirala svoje nasprotnike v Iranu, hkrati pa podprla svoje zaveznike, predvsem komunistično partijo Tudeh.

Na ta način se je SZ posredno vmešala v notranja dogajanja islamske revolucije, hkrati pa ji je uspelo – vsaj med iraško-iransko in hudo notranjo krizo – zgladiti islamsko protisovjetsko naravnost in se predstaviti kot njen naravni protiimperialistični zaveznik (Lipušček 1982: 111–112).

5. ŠAH MOHAMED REZA PAHLAVI

Šah Reza Pahlavi se je rodil 26. oktobra 1919 v Teheranu. Na dan kronanja, leta 1941, si je zastavil širokopotezni cilj: spremeniti Iran v eno najbolj razvitih in močnih držav ne le Azije, temveč vsega sveta. Dohodki od nafte bi mu to lahko omogočili. V začetku šestdesetih je pod vplivom ameriškega predsednika Kennedyja, ki je dal pobudo za tako imenovano »zeleno revolucijo« in reforme v nekaterih proameriških deželah, tudi iranski šah sprožil svojo inačico revolucije – »belo revolucijo«. Imel je dva cilja: preprečiti izbruh »rdeče« revolucije, kajti družbena in razredna nasprotja so se vse bolj zaostrovala, hkrati pa z uveljavljanjem kapitalističnih družbenih odnosov okrepiti svoj prestol.

Čeprav naj bi bila revolucija vzpodbudila gospodarski razvoj, je bila tudi protislovna. Zamišljena je bila izrazito prevzgojno: ljudstvo in razvoj sta bila le predmeta razsvetljenega absolutizma vladajoče dinastije Pahlavi, ki ga je šah razvil do skrajnosti. Vse je postalo odvisno od šaha in njegove dobre volje. Ponovno se je okrepil tako imenovani sijaj kralja kraljev, božje sence na zemlji, od katere je odvisno prav vse. Mohamed Reza Pahlavi je še odločneje od očeta Reze iskal predarijevske korenine svoje dinastije, ki naj bi izvirala od enega izmed največjih perzijskih vladarjev – Kira Velikega, simbola perzijskega svetovljanstva pa tudi verske strpnosti. Šahov tehnokratski absolutizem je nasledil tradicionalni sistem političnega dinamizma, v katerem so plemenske, verske, trgovske in druge skupine sodelovale pri delitvi družbenih moči. Čeprav so te skupine ostale še naprej dokaj močne, je šah s krepitvijo svoje politike nasilja in gospodarske moči odstranil večino teh sopotnikov političnega sistema.

Zasnova bliskovitega kapitalističnega družbenega razvoja je rušila stare tradicionalne vrednote fevdalne in predkapitalistične iranske družbe, v kateri je imela vera eno izmed najpomembnejših mest. Proces laizacije, ki jo je začel že šah Reza, ne da bi jo do konca izpeljal, je pospešeno nadaljeval tudi Reza Pahlavi. Popolnoma si je prisvojil politično oblast. Samega sebe pa je postavil v središče državnega aparata, od koder je lahko nadziral birokrate, ki so bili popolnoma brez kakršnih koli pooblastil, in birokratske zadeve (Tien-Lung Liu 1988). Od njega je bilo v Iranu odvisno prav vse; določal je celo, kako in kje bodo speljane nove teheranske lice in kje bodo zgrajena nova naselja. Pri tem se je zelo razširilo podkupovanje. Centralistični sistem ni le dovoljeval, temveč celo spodbujal korupcijo, ki je sicer eden izmed najstarejših pojavov despotskih azijskih družb. Podkupovanje je tičalo v

temeljnih iranskega sistema, čeprav je šah nekajkrat poskušal začeti – predvsem na pritisk od zunaj – boj proti temu pojavu.²⁰

Mohamed Reza Pahlavi je napovedal silovit vzpon na poti do »velike civilizacije«, toda od tega razvoja je imela korist predvsem manjšina (Lipušček 1982: 51–52). S pospeševanjem kapitalističnega razvoja je dinastija Pahlavi razen elite premožnih »odličnikov« obrnila proti sebi tako rekoč vse sloje iranske družbe: ostanke fevdalizma in zemljiške posestnike, ker jim je odvzela zemljo, šiitske verske skupine, ker je spodkopavala tradicionalne odnose in bila v službi tujih sil, buržoazijo, ki je sicer obogatela, ni pa imela politične oblasti, delavski razred, ker mu ni bilo dovoljeno, da bi se politično organiziral²¹, kmečko prebivalstvo, ker je bilo osiromašeno in je postalo predmet najhujšega izkoriščanja²², izobraženstvo, ker sta mu bila onemogočena kakršnakoli organiziranost in vpliv v družbi. Vsi skupaj, predvsem pa bazarski trgovci²³, so se odločili denarno podpreti duhovščino, da bi strmoglavila režim (Ali 2002). Šah pa se je opiral zlasti na dve posebni skupini: častnike in tajno policijo Savak.

5.1 Bela revolucija

Iran je pod vladno šaha Mohameda Reza Pahlavija dosegel vrtoglave statistične vzpone v gospodarskem razvoju, spodbudil nekatere pozitivne reforme – agrarno, hitro industrijsko rast z ambicioznim, včasih tudi megalomanskim razvojnim programom, razvoj šolstva, – vendar je razredna opredeljenost omejevala njihovo širino. Njihov namen je bil varovanje koristi družbene manjšine, ki se je zbirala okoli šaha in njegove dinastije. Namen teh reform je bil dvigniti tako gmotno kot tudi posvetno in kulturno raven prebivalstva. Šah si je zastavil predvsem dva cilja: izpeljati tak razvojni program, da bi Iran do konca 20. stoletja stopil v obdobje »nove civilizacije« in se uvrstil med pet industrijsko najbolj razvitih držav na svetu, na vojaškem področju pa postal najmočnejša regionalna velesila Bližnjega vzhoda.

Bela revolucija²⁴, ki jo je šah začel leta 1963, je deloma poskušala popraviti nesorazmerja v družbi ter deželo spraviti v kolesje hitrega kapitalističnega razvoja. Posredno pa je belo revolucijo sprožila ameriška vlada.²⁵

---

²⁰ Šahovo bogastvo se je lahko primerjalo z bogastvom kraljev iz starega veka, k čemur so poleg podkupovanja največ pripomogli odstotki od prodaje orožja ter delnic v nekaterih najpomembnejših vejah iranske industrije. Šaha so uvrščali med dva ali tri najbogatejše ljudi na svetu (Lipušček 1982: 51).

²¹ Zato da bi zmanjšal politični vpliv delavskega razreda, je šah prepovedal stavke in prek policijske organizacije SAVAK preprečeval organiziranje delavstva. Poleg tega je skušal z raznimi materialnimi ugodnostmi čim bolj zadovoljiti ekonomske interese delavcev in jih s tem odtegotiti od politične dejavnosti (Mrak 1981: 402).

²² V beli revoluciji je šah razdelil kmetom zemljo, vendar je niso dobili zastonj, marveč so jo morali plačati. Ker je niso zmogli plačati, so množično odhajali v mesta (Mrak 1981: 402).

²³ Bazarski trgovci so ulame finančno podprli in v zameno dobili arbitre (ulame), ki so razsojali pri trgovskih sporih (Tien-Lung Liu 1988: 199).

²⁴ To je bil nekakšen blag socialnodemokratski program (Flis 1979).

Neposreden izziv za nemire, ki so zaradi bele revolucije ponovno začeli pretresati Iran leta 1963, je bila aretacija verskega voditelja Homeinija, ki je že takrat ostro napadel šaha in vlado. Ajatola je, jezen zaradi označevanja mul in njihovih revnih študentov iz medres (verskih internatov) za »zajedalce«, posvaril svojega razuzdanega vladarja, naj se varuje bližine lažnih prijateljev in spremeni svojo politiko.²⁶ Šah nasveta ni upošteval in klerika najprej izgnal v Turčijo. Homeini je kasneje našel pribežališče v Iraku, nazadnje pa je vodil boj proti monarhiji iz Francije (Flis 1979: 405).

Nekateri štejejo belo revolucijo za navidezno reformo, ki naj bi spodbudila kapitalistični razvoj, katerega značilnosti so bile razsipništvo naftnega bogastva, osiromašenje kmečkega prebivalstva in odvisnost od imperializma. Drugi jo opredeljujejo kot poskus gospodarske rasti, ki naj bi omogočila izgradnjo močne kapitalistične industrije in s tem tudi okrepitev delavskega razreda. Osrednji namen zemljiške reforme je bil zmanjšati napetosti med prebivalstvom in zgraditi trdno osnovo za gospodarski razvoj sistema. Reforma naj bi tudi čimbolj zmanjšala moč fevdalcev in veleposestnikov, ki so na vasi ohranjali tradicionalne patriarhalne družbene odnose. Tako bi preprečili revolucionarno vrenje kmečkih množic, do katerega je pred tem že prišlo v posameznih azijskih državah, predvsem na Kitajskem in v Vietnamu.

Rezultat bele revolucije je bil, da je na iranski trg prodrl ameriški kapital, država pa je postala popolnoma odvisna od naftnih dohodkov, kar je pripeljalo do velikih gospodarskih neskladij. Levica, narodna fronta in šiitsko gibanje so nasprotovali takšnim reformam, zato so izbruhnili veliki nemiri, v katerih je vojska nastopila s silo. Šiiti se niso upirali le zato, ker je Iran po beli revoluciji postal še bolj odvisen od ameriškega kapitala, ampak tudi zato, ker so mule izgubili zemljo – vakuf, ki je obsegala približno dva odstotka vseh površin. Tudi nekateri ajatoli so bili s tem ob vir izdatnih dohodkov, zaradi česar so ostro nasprotovali agrarni reformi in šahu. Z izgubo zemlje so bili mule tudi ob simbol neodvisnosti. Denarna odvisnost večine od približno 180 tisoč islamskih mul je v Iranu pripeljala do njihove še tesnejše povezanosti z ljudstvom ter jim omogočila še večji vpliv pri organiziranju proti šahovski opozicije.

---

²⁵ Dne 26. januarja 1962 so objavili 12 točk tako imenovane šahove ljudske revolucije. Najpomembnejše med njimi so bile: odprava zemljiško-veleposestniškega sistema in razdelitev ter prodaja zemlje tistim, ki jo obdelujejo; javna lastnina gozdov, povečanje produktivnosti v industriji, ustanovitev vzgojnih korpusov za odpravo nepismenosti in ustanovitev zdravstvenih korpusov za brezplačno zdravstveno pomoč kmečkemu prebivalstvu. Odpravili naj bi tudi precej islamskih vzorcev družbene ureditve, kot na primer predpisana oblačila (Ali 2002: 129).

²⁶ Naj vam dam nasvet, gospod šah! Dragi gospod šah, svetujem vam, da odnehate ... Nočem, da bi se ljudje zahvaljevali, če se bo vaš tuji gospodar nekega dne odločil, da morate oditi. Nočem, da bi postali kot vaš oče ... Med II. svetovno vojno so SZ, VB in Amerika napadle Iran in zasedle naše ozemlje. Lastnina naših ljudi je bila nezavarovana in njihova čast ogrožena. Toda Alah ve, vsi so bili srečni, ker je Pahlavi izginil! ... Kaj ne veste, da nihče od teh ljudi okoli vas ne bo vaš prijatelj, če bo nekega dne prišlo do nemirov in se bodo preobračale mize (Ali 2002: 129)?

Reforme so sicer omogočile hiter razvoj nekaterih vrst industrije, hkrati pa so povzročile nazadovanje v kmetijstvu. Vse to je pripeljalo do pospešene diferenciacije na vasi in velike migracije kmečkega prebivalstva v mesta, kjer so nastajali veliki otoki nezaposlene delovne sile.

Bela revolucija ni prinesla bistvenih sprememb. Nekateri jo zato imenujejo »revolucija brez revolucije«. Predvsem se ni dotaknila vprašanja razdelitve politične moči in položaja monarha. Bila je le reformatorski program, ki naj bi preprečil revolucijo in utrdil dinastijo. To potrjuje tudi ustanovitev tako imenovanih zdravstvenih korpusov in korpusov za opismenjevanje prebivalstva, ki naj bi zadovoljili osnovne potrebe iranskega ljudstva in s tem zmanjšal revolucionarno napetost. Edino na tem področju je bela revolucija dosegla delen uspeh (Lipušček 1982: 52–57).

5.2 Stražnik režima: tajna policija Savak

Tajna policija Savak je bila največja slepilna moč šahovega režima. Sistem nasilja je izpopolnila do skrajnosti, bila je temelj najhujše totalitarne družbe.²⁷ Šah je zasnoval to policijo, ker je notranja napetost v Iranu vse bolj naraščala. Njena naloga ni bila samo nadzorovati vsakršno opozicijo in preprečevati delovanje komunističnih sil ter razbiti mestno gverilo, ki se je začela pojavljati po letu 1960, temveč tudi nadzorovati armado. Po zakonu je bil Savak del urada predsednika vlade. Skrbel naj bi za informacije, ki zadevajo nacionalno varnost. Savakovi oficirji so bili člani vojaških sodišč, ki so izrekala sodbe za politične prestopke. Savak je dejansko lahko pahnil za rešetke vsakogar, kadarkoli in za kolikor časa je hotel. Le teror v Čilu²⁸ je bil hujši od divjanja Savakovih agentov v ječah Kasr, Evin in Komite, najbolj znanih mučilnicah Irana. Savakovi častniki – sodniki vojaških sodišč – so zasedali za zaprtimi vrati, njihove sodbe so bile dokončne. Tu ni bilo ne obrambe ne priziva, obsojence je praviloma čakal strelski vod. Savak se je sicer v glavnem ukvarjal z vohunjenjem med levičarskimi organizacijami. Poskušal je razbiti mestno gverilo, ki se je v začetku 70. let po vzoru gverile v Latinski Ameriki vse bolj širila tudi v Iranu. Zadnja leta je bil Savak vse bolj zapleten v vohunjenje in nadzorovanje islamskega gibanja. Mnogi izobraženci, znani pisatelji, politiki in umetniki so šli skozi mučilnice Savaka.

---

²⁷ Savak je nastal leta 1953, uradno pa so ga ustanovili leta 1957 z ameriško pomočjo. Njegovo ime pomeni Narodna informacijska varnostna organizacija (Lipušček 1982).

²⁸ S spodletelim vojaškim udarom in zamenjavami v vrhu vojske se je ponudila priložnost tudi Pinochetu. Le dan potem, ko je spodnji dom čilskega kongresa v posebni resoluciji Allendeja obtožil kršitve ustave in zahteval njegov odstop, je bil Pinochet imenovan za poveljnika kopenske vojske. Takoj po prevzemu oblasti so začeli srdito obračunavati s političnimi nasprotniki. Vrstili so se zunajsodni poboji, množične aretacije in mučenje zapornikov, prepoved levičarskih političnih strank, omejitev moči sindikatov in stroga cenzura. Občasni nemiri so oblastem vse do konca osemdesetih let dajali izgovor za nadaljevanje represivnih ukrepov proti privržencem nasprotne politične opcije. (Internet 16).

Savakovi agenti so bili deležni najboljše tovrstne izobrazbe v ZDA, Izraelu, Franciji in Zvezni republiki Nemčiji. Brez sledu so izginjale cele družine. Savakova domiselnost pri mučenju ni poznala meja. Nasilje ima sicer v vseh azijskih državah stoletno ali celo tisočletno tradicijo. Okrutnost je bila v Perziji na dnevnem redu. V šahovih ječah pa se je sprevrgla v svoje nasprotje in se zapisala med neposredne vzroke za revolucijo (Lipušček 1982: 71).

5.3 Šahova vojska

Za sedemdeseta leta je značilno tudi vse večje oboroževanje. Veliko večino orožja je Teheran naročil v ZDA, za to pa je plačal precejšen del naftnih dohodkov (okoli 25 % državnega proračuna). Teheran je v Ameriki kupil najsodobnejša ameriška orožja, ki jih je celo ameriška vojska šele začela vpeljevati v svojo oborožitev. Iransko vojaško letalstvo je dobilo 80 najbolj zmogljivih ameriških letal F-14, ki so takrat sodila med največje dosežke vojaškega letalstva. Iran je naročil tudi sisteme za zgodnje odkrivanje sovražnika Awacs. Vsi ti vojaški sistemi so bili zelo dragi²⁹ (Flis 1979: 406).

6. IRAN PRED REVOLUCIJO

Vzporedno s krepitvijo absolutizma se je dežela nekoliko stabilizirala, kar je prav gotovo posledica represivnih ukrepov oblasti, ki so na rob političnega dogajanja potisnile vsakršno opozicijo. Med letoma 1965 in 1977 se je Iran pohvalil s precejšnjo mero stabilnosti in z nekakšno gospodarsko ekspanzijo. Do takrat je bil Iran trden zahodni zaveznik, poseben pomen pa so mu pripisovale Združene države Amerike. Ob državljanskih nemirih je Washington pokazal tudi največ skrbi za Iran. Vendar kljub vsemu ni prišlo do sprememb v političnem sistemu. Zatiranje prebivalstva se je nadaljevalo, prav tako pa je nezaupanje med ljudmi povzročal veliki vpliv zahoda. V letih 1977 in 1978 sta bila slednja dejavnika ključna za množične protivladne demonstracije, ki so se počasi razvile v narodno revolucionarno gibanje (Flis 1979: 405).

Na začetku leta 1977 je bilo očitno, da je iransko gospodarstvo v težavah. Zaradi šahovih nerealnih ambicij na področju industrije, strukturnih programov ter vojaške sile je prišlo do ogrožanja državnih virov, kar je posledično pripeljalo do ekonomskih in socialnih problemov. Razširjena vladna korupcija, rastoča inflacija in večanje razlik v dohodku med premožnimi in revnimi so vedno bolj vznemirjali nezadovoljno množico ljudi.

---

²⁹ Pentagon je imel v obdobju po revoluciji precej skrbi, saj ga je skrbela usoda najbolj vrhunskih orožij, ki jih je prodal Iranu. Američani so se najbolj bali, da bi oborožitveni sistemi prišli v roke Sovjetski zvezi, za katero so se v Washingtonu bali, da bi utegnili posredovati v Iranu (Flis 1979: 406).

- Razdelitev nacionalnega dohodka je bila popolnoma nesorazmerna. Največji delež čistih dohodkov od »črnega zlata« so pobrale privilegirane skupine, med katere sta sodila poleg tradicionalnih elitističnih skupin (vladarska rodbina in vojska) nastajajoči sloj kapitalistov pa tudi rastoča državna birokracija.³⁰
- V Iranu je bilo tradicionalno življenje praktično popolnoma dezintegrirano. Vaške skupnosti so razpadale. Več kot polovica vaškega prebivalstva se je preselila v mesta, kjer je množice čakala le največja pavperizacija. Eksodus v mesta je med drugim vplival na opustitev kmetijstva, kar je povzročilo, da je moral Iran večino hrane uvažati.
- Med pomembnejše vzroke državljanskega prevrata v Iranu sodi tudi religija. Gre za šiitski islam, kateremu pripada večina Irancev. V tem primeru gre za izključen odnos narod-religija, kjer je šiitski islam simbol iranskega naroda. Novejša iranska zgodovina je pravzaprav bila in je en sam boj šiitskih množic proti oblasti – seveda z daljšimi prekinitvami.³¹
- Ena bistvenih točk političnih zahtev nacionalno-religiozne vstaje je tudi »sveta vojna« proti tujcem. Iranci so tradicionalno nezaupljivi do tujcev, kar je razumljivo, saj je bila dežela desetletja objekt najbolj brezobzirnega ropanja evropskih velesil in ZDA (Flis 1979: 408).

Voditelji zmerne opozicije, profesionalne skupine in inteligenca so se začeli organizirati in spregovorili. Mnogi so v javnih pismih, ki so bila naslovljena na pomembne urade, zahtevali zvestobo ustavi in obnovo osnovnih človekovih svoboščin kot so svoboda govora, tiska in združevanja. Odvetniki, sodniki, univerzitetni profesorji in pisatelji so ustanovili profesionalno skupino, ki je vsiljevala te zahteve. Kmalu so sledili protesti, ki so se začeli v Komu in Tabrizu leta 1977. Ti protesti so bili večinoma delo srednjega razreda, odvetnikov in nepomembnih politikov. Njihov način protesta je bil v obliki pisem, resolucij, deklaracij, cilj pa je bil obnova ustave. Protesti, ki so pretresali iranska mesta v prvi polovici leta 1978, pa so imeli značilnosti religioznih elementov, ki so bili predvsem usmerjeni na mošeje in religiozne dogodke. Podpornike so iskali med tradicionalnimi skupinami na bazarjih, med trgovci in delavskim razredom. Revni in bogati, nepismeni in izobraženi, mladi in stari, levičarji in desničarji, zaposleni in nezaposleni, vsi so sodelovali na demonstracijah (Nasri 1983: 628). Protestniki so svoje cilje dosegali s preračunljivim nasiljem. Napadali in uničevali so skrbno

³⁰ Nepravično razdelitev dohodka in korupcijo srečamo tudi v drugih deželah Bližnjega vzhoda in srednje Azije – ti pojavi niso bili nikakor vezani le na Iran (Flis 1979).

³¹ Leta 1906 so mulahi, islamski duhovniki, od enega zadnjih šahov dinastije Qajar izsilili ustavo, leta 1979 pa so vstajniki, ki so jih vodili verski voditelji, v izgnanstvo prisilili tudi tedanjega vladarja (Flis 1979: 408).

izbrane tarče, ki so predstavljale značilnosti šahovega režima: nočne klube in kinematografe, v katerih so prikazovali »dekadentne« zahodne filme, kot simbole moralne pokvarjenosti in vpliva zahodne kulture; pitje alkoholnih pijač; banke kot simbol ekonomskega izkoriščanja in policijske postaje kot simbol političnega zatiranja. Zahtevali so odpravo obresti, uvedbo tradicionalnih oblačil in enostrankarstvo s stranko Rastakhiz. S slogani in letaki so protestniki napadali šaha in zahtevali njegov odstop, zahtevali so Homeinija za svojega vodjo in islamsko državo kot svoj ideal.³² Iran so mesece pred zasedbo ameriške ambasade pretresali notranji spori. Proteste proti šahu Rezi Pahlaviju je iz izgnanstva v Franciji v imenu islamskih radikalistov vodil ajatola Homeini. Pozival je k nadaljnjim demonstracijam, zavračal kakršen koli dogovor z režimom in pozival k odstavitvi šaha. Zaradi spopadov med pripadniki šaha in ajatole je državo zajel nemir, številni tujci, ki so bili velikokrat tarče napadov, so zapustili državo. Kljub temu, da so ves ta čas ZDA, Velika Britanija in takratna Zahodna Nemčija trdno stale ob strani šahu, je ta očitno izgubljal svojo moč in vpliv in zaradi svoje nepremišljene politike zapečatil usodo Irana³³ (Internet 4). Vendar lahko šahovo nepremišljeno politiko pripišemo tudi vsiljevanju ameriške politike Iranu, na katero ljudstvo ni bilo pripravljeno. Šah je to spoznal prepozno (Nasri 1983). Nafisi pa ugotavlja, da so ti pritiski prišli od zagovornikov človekovih pravic, tako zunaj kot znotraj ZDA, ki so opozarjali na kršitve le-teh v Iranu. In to je povzročilo spremembo obnašanja politike ZDA do šaha in izbruh revolucije (Nafisi 1983: 201).

Po nasilnih demonstracijah, 5. novembra 1978 v Teheranu, je šah po dolgem obdobju nagovoril ljudstvo. Šah Mohamed Reza Pahlavi je v svojem zadnjem govoru na iranskem radiu in televizijskih programih, nekaj dni pred svojim izgnanstvom iz Irana, priznal diktatorstvo in korupcijo svojega režima in prosil za odpuščanje.³⁴ Obljubil je, da bo popravil napake in spodbujal k obdobju miru in reda, vlada pa bo v tem času prevzela potrebne reforme. Vendar so se protesti kljub vsemu nadaljevali. Po neuspešnih pogajanjih, razpravah

---

³² Šah Reza Pahlavi je dal leta 1963 Homeinija zapreti zaradi njegovega nasprotovanja reformam, leto zatem pa so ga izgnali iz države. Prek Turčije je odšel v Irak, na koncu pa je živel v Franciji, od koder je načrtoval svojo vrnitev v domovino (Internet 4).

³³ Med drugim se je (preveč) zblizal z Izraelom in očitno zanemarl britansko občutljivost za ta problem. Pretiraval je tudi z oblikovanjem močnega industrijskega kompleksa – s sovjetsko pomočjo (če se že zahodne države niso več menile za iranske interese). Šah se torej po mnenju Washingtona nikakor ni vživel v nove obrazce svetovne ureditve. Zato so – ko je ravno začel resno graditi sodobno demokratično državo po zahodnem vzoru – sklenili, da takšnega zaveznika ne potrebujejo več. In namesto Iranu so vso pomoč in podporo poslej namenjali samo še sosednji Turčiji. Končalo se je z nekakšno zaroto desnih (lahko bi govorili celo o radikalno desnih) elit ZDA, Nemčije, Anglije in Francije, čeprav to še zdaleč ne pomeni, da tudi znotraj tega zavezništva ni bilo nesoglasij. Tako v nemški in francoski obveščevalni službi dolgo niso mogli verjeti, da je Cia povezana s Homeinijevo islamsko revolucijo. Šah je tedaj v resnici vlekel vse več slabih potez, a ne brez pomoči svojih zahodnih svetovalcev, ki so ga – tudi s pomočjo sodelavcev v vrstah iranske obveščevalne službe Savak – očitno načrtno zapeljevali na stranpota. Zato so teze o tem, da so Američani gladko prespali iransko revolucijo, v mnogočem privlačene za lase (Internet 3).

³⁴ Šah se je zavedal rastočega nezadovoljstva v državi in povečanja mednarodne zaskrbljenosti glede zatiranja osnovnih človekovih pravic v Iranu. Mnoge mednarodne organizacije kot sta Amnesty International in International Council of Jurists so bile zaskrbljene glede ravnanja s političnimi zaporniki in zaradi kršitev pravic obsojenih na iranskih sodiščih. Izjavil je, da je slišal revolucionarno sporočilo ljudstva (**"I heard the voice of your revolution ... Let all of us work together to establish real democracy in Iran ... I make a commitment to be with you and your revolution against corruption and injustice in Iran ..."**) (Internet 6).

in pogovorih je šah Reza Pahlavi 16. januarja 1979 razglasil, da odhaja v tujino na kratke počitnice. Ko je njegovo letalo vzletelo, je ves Iran vzhičeno praznoval (Internet 5).

7. AJATOLA RUHOLAH HOMEINI

Januarja 1979 je šah odšel iz države, vanjo pa se je iz izgnanstva vrnil Homeini. Takrat 78-letni Homeini se je vrnil v Iran po 16 letih izgnanstva, ob vrnitvi pa ga je pričakala množica več milijonov navdušenih Irancev, ki so vzklikali »Imam Homeini«, ob čemer je bila prepričana, da je nastopil čas pravičnosti za vse. Z avtomobilom je naredil več kot 15 kilometrov dolg krog in pozdravljal zbrano množico, potem pa na pokopališču mučenikov nagovoril 250.000 ljudi. Homeini je kmalu po vrnitvi zamenjal premierja Šapurja Baktiarja z Mehdiem Bazarganom. Razglasili so islamsko republiko Iran in začelo se je novo poglavje v iranski zgodovini. 1. novembra je Homeini pozval Irance k protestom proti ZDA in Izraelu. ZDA je označil kot velikega satana (Internet 4).

Svojo pot kot opozicijski vodja proti takratni šahovi vladi je ajatola Homeini začel že leta 1960. Leta 1963 je ostro napadel šahove prozahodne reforme, predvsem družbeno emancipacijo žensk. V šiitskem svetem mestu Kom je bil istega leta aretiran in izgnan iz Irana. Nekaj časa je preživel pri šiitski skupnosti v Turčiji, v letih 1965-1978 pa je postavil svoj osebni štab v iraškem Nadžafu.³⁵ Iz Iraka ga je 6. oktobra 1978 izgnal tedanji iraški podpredsednik Sadam Husein, novo zatočišče pa je našel v Parizu, od koder je pozval iransko armado, naj se obrne proti šahu in vzpostavi islamsko republiko³⁶ (Palmer 1992: 232). Homeinijev prihod v Francijo je njegovemu revolucionarnemu gibanju dal nov zagon, saj mu je omogočil izpostavljenost svetovnemu tisku in medijem.³⁷ Neovirane telefonske povezave s Teheranom, drugimi iranskimi mesti in njegovimi privrženci pa so mu omogočile boljše vodenje in koordinacijo opozicijskega gibanja. Telefonske, radijske in televizijske povezave preko celotnega Irana je nekaj let prej naročil šah in tako posredno pomagal Homeiniju (Nasri

---

³⁵ Iz svojega iraškega izgnanstva je Homeini izrekel svarilne besede: »Ali mora iransko ljudstvo slaviti vladavino izdajalca islama in interesov muslimanov, ki daje nafto Izraelu? Zločini iranskih kraljev so počrnili strani zgodovine ... Celo tisti, ki so se trudili, da bi bili »dobri«, so bili hudobni in kruti. Islam v temelju nasprotuje samemu pojmu monarhije ... Ljudje iz vsega Irana se kar naprej obračajo na nas in prosijo dovoljenje za uporabo dobrodelnih davkov, ki jih zahteva islam za gradnjo kopališč, ker so brez njih. Kaj se je zgodilo z vsemi tistimi pozlačenimi obljubami, s tistimi prevzetnimi trditvami, da Iran napreduje na enaki ravni kot bolj razvite države sveta, da so ljudje uspešni in zadovoljni? Če se bodo ti ekscesi nadaljevali, nas bodo doletele najhujše nesreče ...« (Ali 2002: 129).

³⁶ Nekateri islamski teoretiki primerjajo njegovo izgnanstvo z odhodom preroka Mohameda v Medino, kjer se je pripravljala za odločilni spopad (Lipušček 1979).

³⁷ Ajatola Homeini je zlasti v izgnanstvu napisal več kot deset versko-političnih knjig. Njegova dela seveda niso bili politični program, saj so se izjubljala v islamski mistiki. Ajatolova dela in njegove izjave ter izjave sodelavcev so dokazovale politično ideologijo, ki je šele nastajala (Flis 1979: 408).

1983). Homeini je na pogajanjih, ki so potekala med iranskimi politikami in njegovim gibanjem, zahteval odstavitev šaha in ustanovitev vlade, ki naj bo »demokratska in islamska«.³⁸

7.1 Povezava in podobnost preroka Mohameda in ajatole Homeinija

Ajatolo Homeinija mnogi avtorji opisujejo kot fascinantnega karizmatičnega vodjo. Mnogi Iranci, predvsem nepismeni in vraževerni podeželani, so namreč verjeli, da je Homeini enajst stoletij pričakovani al-Mahdi. Sam Homeini je sicer tiho zanikal svojo božanskost, toda naredil ni ničesar, da bi ovrgel kult, ki se je zgradil okoli njega (Horrie in Chippindale 1991: 127). Kljub temu da je nova revolucionarna oblast takoj jasno poudarila, da Homeini ni imam, se je tovrstno naslavljanje nadaljevalo, tako da je bilo nazadnje razglašeno, da imam v iranskem postrevolucionarnem kontekstu pomeni voditelja ljudstva (Šterbenc 2005: 152). Šiitska zasnova Mahdija, ki se bo pojavil na sodni dan in uničil hudiča ter izbojeval končno zmago dobrega, izhaja iz verovanja, da je Mohamed zadnji in največji prerok (Lipušček 1982: 23). Mešanica občudovanja, spoštovanja in naklonjenosti, ki jo muslimani čutijo do Mohameda, je zgodovinsko dejstvo, kjer preroka vidijo kot človeka, ki je življenje doživljal v izjemnem razponu (Smith 1996: 142). Prav tako pa so poskušali najti sorodstveno zvezo med Homeinijem in rodbino preroka Mohameda. Povezava preroka Mohameda in Homeinija kot »dvanajstega imama« je zato očitna.

1. Mohamedov nedvoumni monoteizem je ogrožal politeistična verovanja in znaten vir dohodkov, ki so pritekali v Meko od romanj k njenim tristo šestdesetim svetiščem (Smith 1996: 140). Homeini je s svojim gibanjem ogrozil šaha, njegovo zahodno usmerjenost in s tem tudi velik dotok kapitala, ki je prihajal iz ZDA. Poleg tega pa so Iranci revolucionarna dogajanja percipirali kot ponavljanje mitološkega boja v Karbali – Homeini je imel vlogo Huseina, šah s svojo mogočno vojsko pa je zasedal mesto Jazida. Smrt Huseina je bila povod za šiitsko mitologizacijo dogodkov pri Karbali, saj je prerokov vnuk za šiite postal prototip mučeništva in poguma, Jazid pa simbol nepravčnosti in tiranije (Armstrong 2000/2001: 46 v Šterbenc 2005: 83).
2. Mohamedovi moralni nauki so zahtevali konec razuzdanosti, ki so se ji vdajali meščani (Smith 1996: 140). Prav tako je Homeini obsodil vsako dejanje, predvsem »nemoralno« obnašanje zahodnjakov, ki ni bilo v skladu z islamskimi načeli.

---

³⁸ V zgodovini Irana so bili v zadnjih 150 letih vsi iranski diktatorji kralji ubiti s strani ljudstva ali pa so umrli v izgnanstvu. Izjema je bil šah Mozzafar-oddin Qajar, ki je leta 1906 napisal iransko monarhično ustavo, Mashoutreh (Internet 6). V šiizmu obstaja tako imenovano načelo taghut; to je vsak družbeni in politični sistem, ki ideološko in psihološko tira ljudi v popolno suženjstvo, jim krati resnične svoboščine, razvoj, izobraževanje itd. Koran poziva ljudi na upor proti takšni vladavini. Značilnost take družbe so velike razlike med družbenimi sloji, razpolaganje manjšine z večino dohodka in podrejanje večine, oviranje izobraževanja in normalnega razvoja. Pahlavijeva vlada je imela po mnenju Homeinija vse značilnosti vladavine taghut. (Lipušček 1982). Vendar ali je bilo po revoluciji kaj drugače?

3. Družbeni kontekst Mohameda se je upiral nepravičnemu redu. Družbi, v kateri so vladale velike razredne razlike, je novi prerok prinašal izrazito demokratično sporočilo. Poudarjal je, da so v očeh njegovega Gospoda vsi ljudje enaki (Smith 1996: 140). Ta koncept je prevzel tudi Homeini, ko je hotel ustvariti brezrazredno in enakopravno družbo. Se pravi demokratično družbo, vendar ne po vzoru zahodne demokracije, ampak po vzoru demokracije iz 7. stoletja.
4. Ko so Mohameda izgnali iz Meke, so se njegovi nauki trdno usidrali v mestu Jatrib, katerega so pretresali notranji spori, ki so klicali po močnem vodji od zunaj in Mohamed se je zdel tak mož (Smith 1996: 141). V času pretresov in demonstracij so privrženci islamskega gibanja klicali po močnem vodji, ki je bil kot Prerok v političnem izgnanstvu v Franciji.
5. Leta 622 je napočila selitev v Medino, ki se v arabskem jeziku imenuje hidžra in za muslimane pomeni preobrat v svetovni zgodovini. S tem letom tudi začenjajo svoj koledar (Smith 1996: 141). Leta 1979 je Homeini sprožil svojo hidžro, islamsko revolucijo, in z njo ustanovil prvo islamsko državo v sodobnem času, ki se nanaša na fundamentalistično branje Korana.
6. Mohamed je pokazal izjemno državniško modrost. V urejeno zvezo je namreč združil pet različnih, med seboj prepirajočih se plemen v mestu (Smith 1996: 141). Homeinijevo gibanje je pod svoje okrilje začasno združilo ideološko zelo raznoliko opozicijo, od komunistov, liberalcev in meščanov do fundamentalistično usmerjenih muslimanov; z razliko, da ta vez ni trajala dolgo (Lipušček 1982).
7. Deset let po hidžri, leta 632, je Mohamed umrl, nadziral pa je skoraj celotno Arabijo (Smith 1996: 142). Prav tako je deset let po islamski revoluciji, leta 1989, umrl ajatola Homeini, ki pa je poskušal z izvozom revolucije nadzirati celoten muslimanski svet in še čez.

Če preučujemo verske revolucije in še posebno tiste, ki nastajajo v *dar al-islamu*, ne moremo spregledati paradoksalne izvirnosti *dava* ali poziva: porodi se, se stopnjuje, prepričuje, strmoglavlja ali je mučena, nato izgine v notranji imaginaciji, potem pa ponovno vznikne drugje, kjer se v neki drugi dobi vse začne znova. *Dava* je namreč v samem načelu islama, saj je *stricto sensu* božje povabilo ljudem in prerokom, naj verujejo v pravo religijo, Mohamedovo poslanstvo pa je bilo prav v ponovitvi tega poziva. Če je kasneje *dava* dobila drugačne pomene, še posebno tistega o propagandnem poslanstvu za ustanovitev cesarstva, jo še posebno islamski pridigarji tudi danes še vedno razumejo v najbolj izvirnem smislu:

privabiti in znova priklicati kar največ ljudi k pravi religiji, islamu (Etienne 2000: 171). K temu pa je težila prav Homeinijeva ideologija.

7.2 Ideologija Homeinijeve revolucije

Iransko družbeno gibanje si je zastavilo nekaj ciljev. Eden takih neposrednih ciljev je bil odstavev diktatorja in monarha šaha Rezo Pahlavija.³⁹ Homeini je želel ponovno vzpostaviti stik z vero, islamom, ki ga je tako zelo oslabil zahodni način razmišljanja in delovanja. V svoji knjigi »Islam in revolucija« (1981) je dejal: »Na žalost je resnični islam obstajal samo kratko obdobje po svojem nastanku. Najprej Omajadi⁴⁰ in nato Abasidi so mu napravili veliko škodo. Kasneje so šahi, ki so vladali Iranu, nadaljevali po isti poti; popolnoma so izkrivili islam in vzpostavili nekaj povsem nasprotnega...« (Horrie in Chippindale 1991: 91). Kolonizacija je, ne glede na posebno obliko, ki jo je tu in tam privzela, omogočila uvedbo tržnega gospodarstva v družbe, ki jih po dogovoru imenujemo »predkapitalistične«. Kolonizacija je v vseh primerih v tradicionalne družbe vpeljala moderne vloge. Modernost pomeni dvojno razsežnost industrializacije z njenimi vidnimi posledicami, urbanizacijo in vzpostavitvijo razredov, pa tudi razsežnost metafizične spremembe. Povzročila je precej družbenih pretresov, za katere je značilen razvoj avtonomije skupin, njihove geografske in socialne mobilnosti. Ta je olajšala dostop do centrov družbenega odločanja s pojavom mnogoštevilnih upravljalških elit; ta razvoj je impliciral pojav države, se pravi delitve med družbenimi strukturami in izvajanjem upravnih in političnih funkcij, ki so v odnosu do verskega sistema dosegle določeno stopnjo neodvisnosti (Etienne 2000: 101). In to je bilo popolnoma nasprotno prvotnemu, tradicionalnemu islamu. Zdi se namreč, da je (je bila in je) ena izmed izvirnih potez arabskomuslimanske misli prav zanikanje vsakršne delitve med civilno in politično družbo. Vsakič ko muslimanska država ne ustreza njenim pričakovanjem, pride do preloma, ki ga je mogoče razrešiti le z vrnitvijo k modelu zgodnjih časov islama in šarije. V primeru krize, preloma – *fisk* – novi pridigarji priporočajo razumno alternativo: vnovično vzpostavitev reda in vladavino šarije⁴¹ (Etienne 2000: 124, 194).

Iran naj bi zato postal Islamska republika, ki bi bila prva fundamentalistična republika v zgodovini islama, če odštejemo državo, ki jo je ustanovil prerok Mohamed. Vodil naj bi jo

---

³⁹ Vladajoči režimi v islamskih državah so zelo raznoliki, od revolucionarno-demokratskih pa do fevdalno-tehnokratskih. Zelena zastava islama je plapolala tako v preteklosti kot danes nad borci proti imperializmu in fevdalizmu, pa tudi nad konservativci in reakcionarji. Vse arabske države imajo vklesan v politično ureditev islam in njegovo izročilo.

⁴⁰ Islamska revolucija je bila izpeljana v imenu šiitskih mučeništev (Ali je umrl leta 661 v boju z Omajadi, sovražno dinastijo, njegovega sina Huseina pa je ista dinastija umorila leta 680 v Karbali), da bi ponovno oblikovala popolno islamsko državo, za katero sta oba mučenika umrla (Horrie in Chippindale 1991: 91).

⁴¹ Beseda izvira iz arabskega korena, ki pomeni »predpisana pot«. Šarija je skupek vseh Božjih zapovedi, kot so zapisane v Koranu in Izročilih, v skladu z analitičnimi načeli četverih pravovernih šol prava (Thoraval 1998: 222).

verski poglavar, ki bi bedel nad ideologijo, politiko ter duhovnim življenjem. To bi bila tako imenovana teokratska republika z vsemi svojimi značilnostmi. Vladajoča ideologija nove države bi bil islam, kjer religija nastopa kot posebna oblika družbene zavesti. Teokracija, ki jo pozna islam, naj ne bi bila podrejena nobeni skupini, temveč celotni skupnosti oziroma bratstvu. Vodi jo božja knjiga – koran.

V zgodovinskem pogledu islam ni pomenil le rituala, dogme in vere, temveč tudi posebno družbeno ustanovo, obliko lastnine, poseben pravni red – šaria. Imel je svojo filozofijo, politični ustroj, svojo etiko, družbeno psihologijo, običaje itd. Vera je zlasti v šiitski inačici islama pomešana z vsakdanjim življenjem in je postala neke vrste družbena kultura. Na to se je navezal tudi Homeini, ko je zahteval islamsko družbo pravičnosti – toudiha. Njeni gospodarski cilji pa so: »dobro življenje v okviru moralnih pravil islama, vesoljno bratstvo in pravičnost, ustrezna delitev dohodka in zasebna svoboda v družbenem okviru«⁴² (Lipušek 1982: 126). Najvišji cilj pa je predstavljalo širjenje islamske revolucije po vseh muslimanskih deželah in še naprej. Homeiniju je bil vzor Mohamed, katerega duhovne težnje so delno podžigale družbenoekonomske strasti, želja po utrditvi trgovskega položaja Arabcev in potreba po uveljavitvi zbirke splošnih pravil. Njegovo videnje je vsebovalo plemensko konfederacijo, združeno zaradi skupnih ciljev in zvesto eni sami veri, ki mora biti zaradi potrebe nova in univerzalna. Islam je postal cement, ki ga je Mohamed uporabil, da je združil arabska plemena (Ali 2002: 29).

Duhovščina je obljubljala družbeno pravičnost, konec korupcije in kulturno očiščenje dežele, kar je bilo privlačno za urbane siromake. Bila je edina možnost, so trdili. Tako nacionalizem kot komunizem sta propadla. Ostal je samo islam. Lahko bi se znova povzpел, če bi ljudje podprli njegove projekte. Ker komunizem takrat uradno še ni propadel, so islamisti brez sramu ukradli del njegove garderobe. Frazo »brezrazredna družba« je pogosto uporabljalo radikalnejše krilo verskega gibanja. Najbolj glasni zagovorniki brezrazredne družbe so bili mudžahidi – edinstveni produkt islamističnega sveta⁴³ (Ali 2002: 132).

Koncept enotnosti muslimanske skupnosti izhaja iz mnogih koranskih stihov: ti muslimanom zapovedujejo, naj se izogibajo vsemu, kar bi vnašalo razdor, in jim prepovedujejo ustanavljati skupine ali stranke. Verzi 30-31 sure celo pravijo, da bodo tisti, ki bodo podlegli tej skušnjavi, obravnavani kot »povezovalci«, toda povezovanje (povezati koga z Bogom) je v muslimanski tradiciji najhujši zločin. Muslimanski komentatorji so zato hitro

---

⁴² Homeinijeva filozofija je bila v osnovi vzeta Al-Afghaniju, ki je zagovarjal mesijanstvo, panislamizem in sveto vojno (Nafisi 1982: 200).

⁴³ V ječah se niso hoteli bratiti z mulami in drugimi verskimi zaporniki, ki niso hoteli sedeti in jesti z umazanimi levičarji. Na določeni stopnji so se mudžahidi tako približali marksizmu, da so se v ječah in zunaj njih odrekli islamu in se razglasili za revolucionarne marksiste. Ta skupina, imenovana peikar, je bila tretja največja na iranski levici (Ali 2002: 132).

dovolili, da se v koncept enotnosti muslimanske skupnosti vključi tudi idejo o družbeni solidarnosti na vseh področjih in da družbena enotnost, ki iz nje izvira, nujno hkrati rešuje tudi vprašanje ozemeljske celovitosti prek politične enotnosti, z drugimi besedami, *postulira obstoj ene same islamske države*. V tem smislu so islamisti povsem pravoverni, ko trdijo, da je islamska država ideološka in ne politična.⁴⁴

Številni hadisi poročajo, da je Preroštvo pozivalo muslimane k združitvi, k medsebojni pomoči, k zavračanju skoposti, saj posameznika ne ohranja premoženje, ampak tisto, kar porabi za vbogajme, kajti smrt pride, ko Bog odloči. Komentatorji poudarjajo dejstvo, da je Prerok spodbujal svoje spremljevalce k vljudnosti, čaščenju, posvetovanju in svetovanju, pa tudi k obiskovanju bolnih in čaščenju mrtvih (Etienne 2000: 82–83).

Onstran različnih pogledov se enotnost islamističnega gibanja jasno kaže na dva načina. *Pozitivno*, s potrditvijo, da je nujna vrnitev k islamskim predpisom glede ravnanja in organizacije, to pa naj bi hkrati že prineslo rešitev vseh sodobnih težav. Z drugimi besedami, *šarija* je edini odgovor na tujerodno modernizacijo. *Negativno*, z zavračanjem materializma, modernizma, sekularnosti in nemoralnosti, ki jih je prinesla zahodna dominacija (v katero sodi tudi marksizem). In ne nazadnje tudi odsotnost demokracije (Etienne 2000: 207).

Odsotnost demokracije služi predvsem islamistom, saj te vlade, ki skrajno levico obsodijo na tišino, dovolijo delovanje muslimanskih militantnežev, ki imajo na voljo zbirno mesto, mošejo, in govorniški oder, prižnico. Prav zaradi odsotnosti demokracije so se torej lahko polastili političnega diskurza. Islamisti zavračajo razvojne teorije, ki jih je izvozil Zahod, ponotranjile in širile pa nacionalistične elite, tudi tiste z levice, saj so z njihovo pomočjo, kot lahko vsak trenutek ugotavljajo, obogatele le zatiralske manjšine, razvijala pa se je podrazvitost. Zavračanje zahodne demokracije ni apriorno, temveč gre za zavračanje tega, da naj bi to bi edini model, zavračanje, ki ga je olajšalo dejstvo, da ta model ni uspel. Islamisti dodajajo, da obstaja v arabskomuslimanski misli uporabna kulturna dediščina in njeno izročilo jim na splošno omogoča zahtevo po močni oblasti, uravnovešeni s klasičnim posvetovanjem tipa šure, ki jo je mogoče primerjati s parlamentarizmom. Posvet (šura) je nujen, toda nato pravični vladar v arabskomuslimanski tradiciji sam odloči in sam nosi odgovornost. Po mnenju muslimanov pa se zrelost idealne družbe meri z njeno enotnostjo in z edinstvenostjo njene vere (Etienne 2000: 145–148). Za Zahodno civilizacijo pa so temeljne vrednote demokracija, republika in liberalizem in ne more tolerirati tistih vrednot, ki razdirajo njene temelje. Zahod prav tako ne more sprejeti podrejenosti žensk, monogozenstva,

---

⁴⁴ »Mohamed je Božji odposlanec; njegovi spremljevalci so strašni do nevernikov in usmiljeni med sabo ...« Ta verz najpogosteje interpretirajo kot znamenje solidarnosti med muslimani, še toliko bolj, ker »to jezi nevernike« (Etienne 2000: 82).

obrezovanja žensk, šeriatskega prava, ki predvideva smrtno kazen, sekanje udov, obglavljanje itd. Prav tako ne more sprejeti, da v verskih šolah (medresah) na Zahodu sistematično učijo nestrpnost do zahodnih vrednot (Simoniti v Šterbenc 2005: xii).

8. IRANSKA ISLAMSKA REVOLUCIJA

Februarja leta 1979 je prišlo v Iranu do globokih družbeno-ekonomskih sprememb, katerih začetki segajo v čas »bele revolucije«. Februarski prevrat je bil posledica dolgotrajnega kopičenja ljudskega nezadovoljstva tako nad družbenimi razmerami kot tudi nad političnim stanjem v deželi in njenim mednarodnopolitičnim položajem. Nezadovoljstvo ljudi se je samodejno spreminjalo v revolucijo. Človek, ki je posebljal upor proti šahu, je postal splošno priznan in upoštevan vodja revolucije, ki je kasneje dobila pogojni naziv »islamska«. V obdobju represije in odporov, ki so se medsebojno izmenjavali, se je oblikoval širok blok protišahovih privrženecv. Le-ti so se oblikovali v politično koalicijo, ki je na koncu zrušila kraljevino (Iveković 1980: 85). Prejšnji ureditvi v Iranu je nasprotoval širok lok opozicije, ki se je med seboj razlikovala po ideoloških in političnih usmeritvah: od muslimanskih ajatol in mul, prek liberalne buržoazije, ultralevičarskih in marksističnih mestno-gverilskih gibanj do pripadnikov ilegalne komunistične partije (Flis 1979). Te razlike takrat niso ovirale skupnega nastopa proti zasovraženemu trinogu, pozneje pa so postale ena izmed največjih ovir za utrditev in ustalitev razmer v Iranu (Lipušček 1982).

8.1 Neposredni povodi za revolucijo

1. Vladni časopis Ettellat je leta 1977 v nekem članku napadel ajatola Homeinija, češ da je razglašal nazadnjaške ideje ter da je bil povezan s tujimi silami (z Irakom). Prišlo je do velikih demonstracij. Homeinijeve privrženecv je to še bolj spodbudilo in utrdilo. Pregarjanje Homeinija pa lahko povežemo s pregarjanjem Mohameda, ko je v Meki oznanjal svoje sporočilo⁴⁵ (Smith 1996).
2. Skrivnostna smrt levičarsko razpoloženega Homeinijevega sina Mustafe, ki je v nejasnih okoliščinah izgubil življenje v prometni nesreči.
3. Črni petek, 8. septembra 1978, ko je policija v Teheranu divje streljala na demonstrante (Lipušček 1982: 34).

Homeini se je pojavil kot vodja izredno močnega opozicijskega gibanja, ki je organiziralo državne proteste in uspešno oviralo ekonomijo do leta 1978. Februarja 1979 je revolucija

---

⁴⁵ Policija je streljala na množico in ubila 72 ljudi, 400 jih je ranila (Smith 1996).

slavila zmago in paradoksalno izgubila. Šahova vojska, ki se je v takratnem obdobju spopadala z množično zavrnitvijo vojakov, ki se niso hoteli boriti proti protestnikom in demonstrantom, ni uspela zavarovati režima.⁴⁶ V odločilnem trenutku iranska vojska ni hotela streljati na ljudi. Enote za izredne razmere, ki so jih ustanovili, da bi preprečile tako vstajo, so razpadle. Iranski šah je 16. januarja pobegnil v izgnanstvo, kar je pomenilo konec najbolj kratkožive dinastije v iranski zgodovini (Ali 2002: 130). Pomanjkanje notranje moči je pripeljalo do zrušitve iranske birokracije na vseh nivojih. Nihče od birokratov ni imel pooblastil in moči, da bi lahko ustavil demonstracije. Edini, ki je imel oblast in moč pa je bil šah, ki ga v Iranu že ni bilo več (Tien-Lung Liu 1988: 187). Po šahovem odhodu njegova vlada ni uspela ustaviti revolucionarnega gibanja. Dogodki pa so kulminirali 11. in 12. februarja, ko so vstajniki po hudih bojih s preostalimi oddelki policije in vojske, ki so bili še zvesti vladarju, prevzeli oblast. Vojska je brez prelivanja krvi kmalu razglasila nevtralnost, kar pa je privedlo do končanja monarhije Pahlavi (Internet 7). Zmagovite množice so slavile na ulicah. Vsepovsod je vladala evforija. Prizori so znani iz zgodovine.

Pariška množica pred Bastiljo leta 1789. Petrograjski delavci, čakajoči svojega najradikalnejšega voditelja, da stopi z vlaka na Finski postaji leta 1917. Caristični polki, ki nočejo streljati in stalni prebegi na boljševisko stran. Oktober 1949 in Peking, razburjen in nestrpen, čakajoč da bosta Mao Zedong in njegova armada vstopila v mesto in razglasila zmago kitajske revolucije. Havana leta 1959: diktator in njegovi mafijski kolegi bežijo iz države, zmagoslavno pa vstopa gverilska vojska. Saigon aprila 1975: prihajajo vietnamski komunisti, ameriško zastavo spuščajo z droga in helikopterji ZDA evakuirajo osebje svojega veleposlaništva (Ali 2002: 130).

Teheran se ni zdel leta 1979 nič drugačen. Znane podobe so preslepile mnoge, zlasti levičarje in liberalce v Iranu in drugod: po vsej zahodni Evropi (še posebej izrazito v Zahodni Nemčiji) je od zgodnjih šestdesetih let potekala kampanja solidarnosti z iranskimi političnimi zaporniki, ki je pripravila demonstracije proti šahu, kadarkoli je ta odpotoval v tujino. Seveda so novice iz Teherana zbudile veliko razburjenje. Res je, ikona te revolucije je bil bradati duhovnik, ki se je iz pariškega predmestja napotil domov, a on gotovo ne more dolgo trajati. Bil je žirondist, oče Gapon, Kerenski, ki ga bodo kmalu pometli na smetišče zgodovine. Klerike bodo nadomestili delavski in državljanski sveti, levica v zavezništvu s svobodomiselnimi liberalci nacionalne fronte, radikalizirani vojaški častniki ali kdorkoli že. Vsem bo prej uspelo kot Homeiniju. Iranska levica si ni znala predstavljati, da bi ljudje,

---

⁴⁶ Nekaj enot se je pridružilo Homeiniju zaradi močnih verskih prepričanj, nekaj pa jih preprosto ni hotelo streljati na protestnike (Tien-Lung Liu 1988: 189).

sodelujoči v orjaški množični mobilizaciji, ki je zagotovila revolucionarno zmago, lahko mislili resno, ko so skandirali *Alah akbar* (Bog je velik), Naj živi Homeini, ali vzklikali, ko so kleriki s turbani govorili o ustanovitvi islamske republike. Vendar so kljub dvomu začeli vzklikati iste slogane, da bi pokazali svojo solidarnost. Ker niso verjeli vanje, so domnevali, da so tudi iranske množice oportunistične. Vsa ta vera je prazno govoričenje. Tri mesece kasneje so bili vidni obrisi novega režima: šlo je za neizprosno in nepopustljivo islamsko jakobinstvo. Nič takega ni bilo videti od zmage protestantskega fundamentalizma v Angliji 17. stoletja. Razlika v času je bila pomembna. To je bil upor proti zgodovini, proti razsvetljenstvu, »evromaniji«, »pozahodnjenju« - proti napredku. To je bila postmoderna revolucija, preden je postmodernizem postal moderen (Ali 2002: 130–131).

Levica je izgubila, vendar bi se temu lahko izognila. Ko je še imela možnost, bi si lahko ponovno pridobila aktivno sodelovanje z zatiranimi množicami. Morala bi analizirati in sprejeti vsako ponujeno možnost, ki bi se ji ponudila na horizontu politične arene. Ker pa je v času šahovega režima bila večina intelektualcev in izobražencev ovirana ali pa je odšla iz države, je bila manjšina, ki je ostala, premajhna, da bi lahko vplivala na duhovščino, ki jih je tokrat premagala (Nasri 1983: 610).

Zanimivo pa je, da ZDA med demonstracijami v Iranu niso vojaško intervenirale. Kljub temu, da bil je Iran »lutka« v rokah ZDA, je ves čas ostal relativno neodvisen. Ameriška administracija ni imela nobenih pooblastil in ni sprejela nobene politike glede vojaškega posredovanja v Perzijskem zalivu. Zaradi tega razloga se je iranska duhovščina lahko odzvala klicu karizmatičnega vodje (Tien-Lung Liu 1988: 204).

Po prevratu je vladne posle prevzela vlada, ki jo je imenoval Homeini, čeprav sam ni prevzel nobenega položaja v njej. Novo islamsko vlado je priznala večina držav, v mednarodnopravnem smislu gre le za kontinuiteto iste dežele, čeprav z drugačno vlado (Flis 1979: 403). Vsi segmenti iranske družbe so bili popolnoma islamizirani in vpeljana je bila celotna šiitska verzija islamskega prava (*shari'e*) in islamskega kazenskega prava (*hadd*). Za enega od svojih pglavitnih ciljev je novi režim postavil razširitev revolucije po celotnem islamskem svetu (Horrie in Chippindale 1991: 93). Takoj je prišlo do pregona vsakršne opozicije. Naslednje poldrugo leto so porabili za vzpostavljanje svojih represivnih aparatov, vključno z revolucionarno gardo, in začeli očiščevati tovarne, urade, šole in vojaške enote vsakega levičarskega vpliva (Ali 2002: 133).

Upi, ki jih je revolucija leta 1979 zbudila med mnogimi intelektualci, liberalci in levičarskimi študenti ter med deli samega verskega gibanja, so bili kmalu zatrti. Novi režim je prišel na oblast zato, ker so ljudje bili siti družbenih, političnih in ekonomskih razmer. Toda

upanje, da bo radikalizem obšel duhovščino, je bilo zgrešeno. Če je del levece plačal hudo ceno, ker ni izrekel niti enega svarila, kakšne posledice bo imela kleriška diktatura, so druge skupine, ki so razglasile, da je »revolucija mrtva, naj živi revolucija«, kljub vsemu mobilizirale ljudi proti klerikom. Ena izmed teh skupin je v Teheranu zbrala 150.000 glasov na edinih sorazmerno svobodnih volitvah v zbor izvedencev, ki naj bi pripravil novo ustavo. Težava teh skupin ni bilo toliko pomanjkanje razumevanja narave kleriškega režima, kot nesposobnost doumeti pomen demokracije na ravni države, družbe in stranke (Ali 2002: 134).

8.2 Obdobje po revoluciji

Islamska revolucija je v začetnem obdobju preživljala vse hujšo krizo. Nasprotja v vodstvu, posebej med fundamentalistično usmerjenim voditeljem islamske republikanske stranke ajatolo Beheštijem in modernistično nastrojenim predsednikom Banijem Sadrom so se vse bolj zaostrovala, vrh islamske revolucionarne piramide, ajatola Homeini, pa očitno ni uspel obvladovati vseh raznorodnih tokov revolucije. Islamska revolucija je prišla v zgodovino zaradi dveh pglavitnih karakteristik:

- ni je vodila avantgardna politična sila, navdihovalo jo je nezadovoljstvo najširših množic s šahovo diktaturo,
- množice so s spoznanji in idejami islama goloroke in brez tuje pomoči vrgle šahov režim.

Družbeno gibanje, ki ga je vodil ajatola Homeini, ki je bil eden vrhovnih dostojanstvenikov sicer precej strukturirane islamske-šiitske religije, je zaobseglo precej razrednega in revolucionarnega potenciala Irana (Flis 1979: 408). Pokazalo se je, da je prav odsotnost politične sile, ki bi lahko združevala in usmerjala islamsko revolucijo, vodila v poglobljanje nasprotij in v oblikovanje številnih centrov moči, tako da razen ajatole Homeinija nobena od političnih institucij, naj si bo predsednik republike, vlada ali parlament, niso imele neposrednega vpliva na odločanje. To je bila v bistvu tudi objektivna nujnost, saj je bila revolucija po padcu šaha prisiljena v svoje vrste sprejeti tudi svoje kasnejše nasprotnike, na primer predstavnike nezadovoljne liberalne boržuazije. Ni si mogla dovoliti spopada na vseh frontah v trenutku, ko je še vedno obstajala nevarnost prošahovskega državnega udara⁴⁷ (Lipušček 1980). Takoj po revoluciji se je razcvetela demokracija, bilo je obilo pamfletov, knjig, časopisov, javnih shodov, razprav in odborov. Njihov obstoj, če že ne njihove besede,

---

⁴⁷ Komunistov stranke Tudeh in svobodomiselnih liberalcev nacionalne fronte v množičnem gibanju skoraj ni bilo. Toda to je bila težava, ne pa prednost, kot so upale nekatere skrajno levičarske skupine. Pomenilo je, da so bili mule edina organizirana sila gibanja. Njihova ideologija je postala prevladujoča. Njihove zmage so zapečatile usodo vseh tistih, ki so si predstavljali, da se borijo za demokratične pravice, proti zatiranju nacionalnih in verskih manjšin in za pravice žensk.(Ali 2002: 134).

se je upiral kleriškemu videnju islamske republike in »božji pravici« klerikov, da vladajo. Ti so bili odločeni za vselej odstraniti grožnjo, pri tem pa so jim bili v pomoč nekritični razglasi sekularistov (Ali 2002: 135). »Iranski zakoni so islamski, imajo bogato islamsko kanonsko in šeriatsko pravo. Zdaj ko poskušamo zgraditi lastno družbo, je slišati zahteve nekaterih po demokratični republiki. To je v bistvu zahodna družba. Islamska republika vključuje tudi demokratično republiko. Toda nekateri želijo zahodnjaško demokratično republiko, želijo povratak k starim problemom v drugačni obliki. Takšnih teženj ne bomo trpeli, zakaj ljudstvo zahteva islamsko republiko,« je dejal Homeini leta 1979 v Komu, ko je odgovarjal na vprašanja nekaterim zahodnim novinarjem (Lipušček 1982). Vendar kot se je pokazalo, so bile Homeinijeve besede protislovne, kajti njegov novi režim ni odstranil starih problemov, ki so kljub nedemokratičnosti ostali in se povečevali.

V tem obdobju je postal predsednik vlade Mehdi Bazargan, zagret musliman, vendar človek s prozahodnimi pogledi brez revolucionarnega zanosa Homeinijevega kova. Resnično oblast so imeli *revolucionarni svet* in tako imenovani *islamski komiteji*. Vendar tudi v teh organih ni obstajala enotnost, saj se je islamsko gibanje vse bolj razkrajalo na med seboj tekmujoče in rivalske skupine. Po smrti ajatole Telleganija, ki se je zavzemal za vključitev zmerne leve v islamsko gibanje, je prišlo do hitrega vzpona tako imenovane fundamentalistične struje. V središče svoje akcije je postavila boj proti zahodnemu imperializmu, proti ZDA ter boj proti komunizmu oziroma SZ. Od takrat naprej, ko je ajatola Behešti prevzel mesto generalnega sekretarja revolucionarnega sveta, beležimo zaostrovanje položaja na obeh frontah. Vendar cilj njihove akcije ni bil samo boj proti imperializmu in komunizmu ter utrditev revolucije na čistih islamskih osnovah, ampak tudi boj za prevlado nad drugimi strujami znotraj islamskega gibanja. Ta boj je potekal v silovitih polemikah o tem, kakšna naj bo ustava islamske republike: ali naj Iran postane neke vrste teokratska država, ki jo bodo vodili mule – islamski duhovniki, ali pa bo neposredna oblast pripadala islamskim civilistom. Izkazalo se je, da niti ena niti druga struja nista dovolj močni, da bi vsilili svoje poglede. Manjšine (predvsem Kurdi) so vse bolj glasno zahtevale avtonomijo, levičarske stranke pa so bile pod vse večjim pritiskom fundamentalistične struje, češ da so trojanski konj mednarodnega komunizma (Lipušček 1980).

8.3 Tri faze islamske države

Na podlagi raziskovanja ameriških znanstvenikov lahko »homeinizem« razumemo s pomočjo geografskega položaja ali s pomočjo tako imenovanega Hodgsonovega zgodovinskega modela. Po tej teoriji naj bi šle vse muslimanske države, druga za drugo, skozi

tri postopna obdobja: 1. klasični islam s kalifatom, 2. srednjeveški islam, kjer je suverenost deljena med kraljem (Amir) in zakonodajalcem (ulama)⁴⁸ in 3. moderna nacionalna država. Do zadnjega obdobja pride, ko napredno nacionalno prebivalstvo odstavi princa in vzame moč duhovščini. Namesto srednjeveškega trikotnika, ki povezuje kralja, prebivalstvo in duhovščino, dobimo odnos med laicizirano mestno oblastjo in prebivalstvom. Duhovščina ni več potrebna. V primeru Irana je Hodgsonov model nedovršen, ker bi po njegovem modelu napredni nacionalisti morali odstraniti tudi duhovščino. Le-ta pa je imela svoj model: obnova srednjeveškega islama, ampak brez kralja oziroma šaha (Clement 1980: 87).

8.4 Politične stranke v revolucionarnem Iranu

Tekmovalno-politične stranke v Iranu lahko razvrstimo na kontinuumu od radikalno leve do ekstremno desne. Leta 1981 so v politični areni tekmoval štiri večje skupine radikalne levice, dve sredinsko usmerjeni stranki in največja stranka na ekstremni desnici.

1. Radikalno leve stranke:

- Narodni fadaini, marksistična skupina na skrajni levi, ki jo sestavljajo študentje in radikalna inteligenca, obsojajo kapitalistično in imperialistično politiko, želijo si radikalno socialno državo. Člane povezujejo z gverilskimi upori v zgodovini Irana.
- Organizacija Paykar je majhna radikalna marksistična sila, ki je organizirana s strani študentov in delavcev. Je manjšinski del fadainov.
- Narodni mudžahedini so skupina islamskih radikalcev, ki izražajo iste cilje kot prejšnji stranki. Glavna težnja stranke je koncept *towhid*, ki se nanaša na božjo integriteto brezrazredne in enakopravne družbe. Mudžahedinska kampanja, ki je proti kapitalizmu, imperializmu in etničnemu izkoriščanju, je močno artikulirana znotraj islamskega konteksta, kar pa predstavlja velik izziv in potencialno alternativo ekstremistični desnici. Čeprav podpirajo Homeinija, kljub temu nenehno napadajo vladanje desnih verskih voditeljev, ki jih vidijo kot zatiralske in revolucionarne nestrokovnjake. V zadnjih mesecih leta 1981 mudžahedini postanejo glavna oborožena sila, ki se bojuje proti ekstremističnemu režimu duhovščine desne Islamske republikanske stranke.⁴⁹

---

⁴⁸ Tip srednjeveškega islama, ki je obstajal vse do 19. stoletja, najdemo v idealni obliki samo v Egiptu in v Tuniziji (Clement 1980: 87).

⁴⁹ 60 % ljudi, ki jih je aretirala in usmrtila vlada, je bilo mudžahedinov ali njihovih simpatizerjev (Bill 1982: 10).

- Komunistična partija Tudeh zagovarja politični pragmatizem in je najstarejša in najboljše organizirana politična stranka Irana. Njena šibka točka je povezovanje s Sovjetsko zvezo, ki predstavlja zunanjo nevarnost in grožnjo.

Vsem levim strankam je skupno to, da niso bile deležne nikakršnih pohval in nagrad za svojo pomoč pri odpravi šahovega režima. Še več, postale so tarče sistematičnega in nasilnega pregona islamskega režima Homeinijeve stranke (Zabih 1983).

2. Sredinski stranki:

- Sekularizirana profesionalna inteligenca razglašala liberalne cilje in napredne reforme.
- Srednji razred buržoazije, ki predstavlja trgovinsko gospodarstvo Irana in se zavzema za gospodarske in socialne pravice trgovcev na bazarjih.

3. Desna ekstremna stranka:

- Islamska republikanska stranka je največja, vplivna in versko organizirana stranka na skrajni desni, ki zagovarja fundamentalistične težnje islama. Podpirajo jo šiitski verniki nižjih razredov in nižjih srednjih razredov družbe. Ekstremisti verske desnice imajo z revolucionarno gardo pod nadzorom celoten Iran (Bill 1982: 10).

8.5 Politični sistem Islamske republike Iran

Islamska republika Iran je osvojila ideal države preroka Mohameda. V tej republiki pa suverenost ne izhaja iz ljudstva – kar je vnesel v evropske politične ureditve s francosko buržoazno revolucijo Jean Jacques Rousseau – ampak od boga, Alaha, ki je edini resnično suveren. Islamska država uvaja tako imenovani pojem namestništva – kalifat namesto suverenosti. Njena ustava določa, da bo izvoljeno telo modrih izbralo enega ali skupino treh do petih ljudi ter ustanovilo tako imenovani »odbor voditeljev«. Ta posebna oblika kolektivnega vodstva naj bi odpravila nevarnost političnega monopola in diktature oziroma možnosti, da bi si ena sama struja islamskega nauka pridobila poglavitno besedo pri odločanju.

Iranska ustava sicer deli oblast na izvršno, zakonodajno in sodno, vse pa so podrejene fahihu, ki ima možnost veta na vsak sklep parlamenta. Fahih je najbolj pomembna oseba v sistemu, strokovnjak na področju verskih zakonov, ki mu prav tako pripada naslov vodje revolucije. Nova ustava je imenovala ajatolo Homeinija za prvega fahiha zaradi njegove pomembne vloge voditelja revolucije. Fahihi so izvoljeni z večino Skupščine strokovnjakov (Assembly of Experts), telesa religioznih starešin, ki so izvoljeni na državnih volitvah.

Skupščina strokovnjakov je po smrti Homeinija, junija 1989, izvolila predsednika Alija Khamenehija kot naslednjega fahiha. Zakonit sistem temelji na šarii, islamskemu zakonu (Internet 7). Fahih poleg tega določa tudi člane odbora za zaščito ustave – fohahe, ki šteje šest ljudi. Ti ljudje pregledujejo vse zakone, ki jih sprejme parlament, in jih lahko zavrnejo, če sodijo, da niso v skladu s koranom oz. s temeljnimi islamskimi nauki.

Nosilec izvršne oblasti in drugi najmočnejši človek je predsednik republike, ki je izvoljen na neposrednih volitvah za obdobje štirih let, imenuje pa ga voditelj – fahih. Ta potrdi tudi imenovanje predsednika vlade, najvišjega izvršilnega organa, torej je nekakšen izvršilni nadzornik. Parlament šteje 270 poslancev in je dolžan potrditi prav vse mednarodne sporazume – tudi trgovske pogodbe – kar je tudi ena izmed posebnosti (Lipušček 1982).

8.5.1 Izvršna oblast

Fahih, ki odloča o mnogih de facto funkcijah, je izvoljen z večino glasov Skupščine strokovnjakov, 86 članov telesa religioznih starešin, ki so izvoljeni vsakih pet let. Skupščina na letnih srečanjih ovrednoti delo fahiha; lahko tudi razpusti fahiha, če se izkaže za neuspešnega. Fahih je odgovoren za izbor vojaške službe in glava sodstva, pripravlja splošne državne politike, razglašaja vojno in mir, ukazuje oboroženim silam, ima nadzor nad obveščevalno in varnostno agencijo (prej Savak, danes Sawama), sprejema in nadzira ustavne amandmaje in nadzira različne vplivne fundacije in organizacije. Na čelu izvršne oblasti je predsednik, ki je v praksi drugi najvišji vladni uslužbenec. Izvoljen je na državnih volitvah vsaka štiri leta in ga omejujeta dve zaporedni izvolitvi. Ustava zahteva, da mora biti predsednik šiitski musliman. Današnji predsednik, Mahmud Ahmadinedžad, je bil izvoljen leta 2005. Predsednik izbere nekaj podpredsednikov in 21 ministrov, ki sestavljajo predsedniški kabinet. Ministri brez podpredsednikov so podrejeni parlamentu. Fahih lahko odpusti predsednika, če 2/3 parlamenta voli za njegov odstop (Internet 7).

8.5.2 Zakonodajna oblast

Dvodomni parlament sestavljajo Madžilis in Svet varuhov. Madžilis ima 290 predstavnikov, ki so izvoljeni vsaka štiri leta na osnovi splošne volilne pravice. Pet sedežev je rezerviranih za posebne predstavnike verskih manjšin: dva za Armenske katolike in eden za Asirske katolike, Žide in Zoroastrijance. Leta 2005 je bila v parlamentu tudi 12 žensk. Madžilis lahko predlaga in sprejema zakonodajo, izvršna veja pa je ne more razveljaviti. Ministrski kabineti predlagajo osnutke zakonov, ki morajo biti pregledani s strani 12 članov Sveta varuhov in morajo biti v skladu z ustavo in islamskimi zakoni. Člani Sveta varuhov morajo biti odvetniki; fahih in

Madžilis imenuje vsak po šest članov. Če Svet varuhov potrdi, da je osnutek zakona v skladu z ustavo in islamskimi zakoni, lahko postane zakon. Če pa osnutek delno ali v celoti ni v skladu za ustavo in Islamom, je vrnjen Madžilisu, da ga popravi. Leta 1987 je Homeini razrešil napetost, ki je vladala med Madžilisom in Svetom varuhov, z ustanovitvijo Prikladnega sveta (Expediency Council), katerega naloga je bila reševanje sporov (Internet 7).

8.5.3 Sodna oblast

Najvišja sodna avtoriteta je Najvišje državno sodišče, katerega člane izbira fahih, glava sodne veje oblasti. Posameznik, ki je izbran za obdobje petih let, je prav tako kandidat za sodnega ministra, ki ga izbira predsednik. Najvišje sodstvo, ki ima 33 regijskih vej, nadzira uveljavljanje zakonov nižjih sodišč, pripravlja sodne procedure in deluje kot sodišče vojaških, revolucionarnih in splošnih pritožb. Glavni sodnik, ki ga izbere fahih za obdobje petih let, mora biti muslimanski duhovnik in pravni strokovnjak. Najbolj aktivni sodišči sta Tradicionalno sodišče, ki obravnava civilne in vojaške primere, in Islamsko revolucionarno sodišče, ki obravnava primere, povezane z narodno varnostjo, trgovino z drogami, ekonomskimi prevarami in s splošno korupcijo. Posebno versko sodišče sodi muslimanski duhovščini. Vojaško in tiskovno sodišče sodi posebne specializirane primere. Sodniki vseh sodišč morajo biti strokovnjaki na področju islamskega prava (Internet 7).

8.6 Fundamentalizem

Fundamentalizem skuša v svojih mnogovrstnih pojavnih različicah moderno (post)industrijsko civilizacijo spremeniti in preoblikovati v soglasju z absolutno avtoriteto božje besede oziroma nezmotljive resnice božjega razodetja, kakršnega prinašajo sveti spisi od Korana do Svetega pisma. Religiozne skupine (Muslimansko bratstvo v Egiptu, islamski džihad ajatole Homeinija, izraelski Gush Emunim (Blok verujočih), ...) se v imenu boga z različnimi sredstvi borijo – v končni posledici – za isti cilj: ne za pasivni umik, ampak za odločilno transformacijo modernih družb. Tako kot z ideologijo marksizma navdihnjena delavska gibanja preteklosti, tudi fundamentalistična gibanja sodobnega sveta ponujajo na religioznem razodetju utemeljeni univerzalni, absolutni in vseobvezni recept za korenito preobrazbo družbenih, kulturnih, ekonomskih in političnih odnosov, struktur in institucij. Na izzive modernosti fundamentalizem odgovarja z metodičnim sklicevanjem na nezmotljivo in absolutno avtoriteto svetih spisov, ki jih razlaga v ekskluzivni maniri dobesednega branja. Čeprav na doktrinarni ravni nasprotujejo predpostavkam, konceptom in vrednotam

modernosti, pa njene tehnološko-znanstvene rezultate na praktični ravni še kako radi uporabljajo in si uspešno prisvajajo kompleksne moderne tehnike (Debeljak 1995: 20–22).

Fundamentalizem ne pomeni samo dobesednega branja stavkov in napotkov iz svetih tekstov, temveč označuje predvsem poskus, da bi se na osnovi takega neposrednega branja, ki je vedno tudi izbor, naredilo fundament, temelj določene družbe in sploh vsega družbenega življenja. To je mogoče samo, če tisti, ki se postavijo v vlogo edino pravih razlagalcev temeljnih, fundamentalnih verskih resnic, imajo oziroma pridobijo oblast. Samo z oblastjo je temeljne verske resnice mogoče prevesti v operativne norme življenja. Fundamentalizem je torej oblast Resnice, resnice z veliko začetnico. Fundamentalizma pa ne moremo pripisati samo islamu. Izraz je nastal v krščanskem, protestantskem svetu Severne Amerike. Za fundamentaliste so se sami poimenovali pripadniki določenih protestantskih struj. Fundamentalistično pozicijo, ki je v različnih obdobjih in različnih okoljih različno aktualna, najdemo tudi v nekaterih drugih religijah (Internet 18).

8.6.1 Krepitev fundamentalistične struje - zasedba ameriškega veleposlaništva

Ko nikakor ni bilo mogoče doseči sporazuma o novi ustavi in bodoči usmeritvi islamske republike, je več sto iranskih študentov, ki so se poimenovali "muslimanski študenti, ki sledijo poti velikega imama", zavzelo ameriško ambasado.⁵⁰ Očitno je bil namen akcije krepiti fundamentalistično strujo, ki je poudarjala nevarnost novega ameriškega vpletanja v notranje zadeve iranske revolucije. Cilj je bil zasedbo morda dosežen, toda akcija je postala ena izmed najbolj spornih dejanj islamske revolucije. Mobilizacija pred ameriškim veleposlaništvom je postala kritje za uvajanje globoko reakcionarnih družbenih ukrepov, ki so kmalu pripeljali do usmritev prešuštnikov in homoseksualcev, in popolno zatrtje levice, manjšin in mudžahidov (Ali 2002: 137). Zasedba veleposlaništva, ki je bila tudi izraz potrebe samoobrambe revolucije pred zunanjimi posegi, se je sprevrgla v največjo grožnjo revoluciji. Gospodarska blokada, ki so jo uvedle zahodne države, sicer iranskega gospodarstva ni spravila na kolena, ker so jo zahodne države, razen ZDA, izvajale le polovično, peljala pa je v vse večje gospodarske težave.⁵¹ Iran je zaradi zaplembe premoženja v ameriških bankah ostal

---

⁵⁰ V zameno za izpustitev 66 talcev so zahtevali izgon iranskega šaha, ki je januarja tistega leta zbežal iz države, iz ZDA, kjer so ga zdravili zaradi raka. Zahtevali so tudi vrnitev premoženja, ki ga je šah odnesel s seboj. Vrniti naj bi se v Iran, kjer bi mu sodili. Novica je kot blisk obkrožila svet. Iranska televizija je v živo spremljala zavzetje poslopja, svojo podporo akciji študentov pa je izrazil tudi ajatola Homeini. Varnostni svet Združenih narodov je soglasno zahteval izpustitev talcev, a se to ni zgodilo (Ali 2002: 137).

⁵¹ Ameriški predsednik Jimmy Carter je takoj, ko je izvedel novico o zasedbi ambasade, zamrznil več milijard dolarjev iranskih rezerv v ameriških bankah, diplomati pa so takoj začeli tajna pogajanja. Pozneje so prepovedali uvoz nafte iz Irana in izgnali veliko število Irancev iz ZDA. Ameriške medije so preplavila dramatična poročila o dogajanju v Iranu, televizijska hiša ABC je vsako noč predvajala poseben program o talcih z naslovom *America Held Hostage*. Po več mesecih je Carter, aprila leta 1980, ukazal tajno akcijo, v kateri naj bi osvobodili ujetnike. A je bila operacija Orlov kremplj (*Eagle Claw*), ki so jo izvedli v noči na 24. april, popoln neuspeh. Trije izmed osmih helikopterjev so imeli tehnične težave, četrta pa je se je sredi iranske puščave zaletel v transportno letalo, pri čemer je umrlo osem vojakov.

praktično brez kapitala. Bazar je skorajda prekinil z delom, drobna buržoazija, ki je bila doslej med osrednjimi gibalnimi silami islamske revolucije, pa je postajala vse bolj nezadovoljna. Nezaposlenost je naraščala; od približno enajst in pol milijona aktivnega prebivalstva jih je od dva do štiri milijone ostalo brez dela. Stopnja inflacije se je s 25 % zvišala na 80 %. Prvi ljudsko izvoljeni predsednik v zgodovini Irana Bani Sadr ni brez razloga poudarjal, da bo islamska revolucija uspela le, če bo razrešila gospodarske težave, če bo najnižjim slojem zagotovila boljši gmotni položaj, v nasprotnem bo plen sil, ki si prizadevajo za povrnitev prozahodnega režima. Toda zaradi vse globljih nasprotij v samem islamskem gibanju revolucija ni bila sposobna splošne mobilizacije na teh osnovah. Fundamentalistična struja je te težave izrabljala in se poskušala prikopati do oblasti. Začela se je prava križarska vojna proti levičarskim strankam, nacionalno vprašanje pa so poskušali reševati s silo (Lipušček 1980).

Zmerni center, ki so ga sestavljali tehnokrati, profesionalci, pisatelji, intelektualci, družbeni znanstveniki in drugi liberalno misleči, je bil označen za kritičen pol v revolucionarni vladi. Pripadniki so bili drug za drugim poraženi, njihov vpliv pa se je zmanjšal zaradi napadov desnih ekstremistov. Bani Sadr, v katerem so levičarji še videli upanje, se je pomaknil bolj na levo na kontinuumu in vstopil v koalicijo z mudžahedini. Levi so se pomaknili še bolj levo, ko so spoznali, da postaja politika Islamske republikanske stranke vedno bolj nasilna do zmernih in radikalnih skupin. Verski voditelji so leta 1981 prepričali Homeinija, da Bani Sadr pripravlja upor proti njim, zato ga je razrešil s položaja predsednika, s tem pa mu je prenehala funkcija poveljnika oboroženih sil. S tem primerom je Homeini postal pozoren na organizirano grožnjo levih radikalnih skupin, kar je še povečalo napetosti med levimi in desnimi. Rezultat je bila »državljanska vojna« za politično preživetje, ki pa je uporabljala nasilna teroristična sredstva. Levi so uporabljali gverilske taktike, desni pa so odgovarjali z aretacijami, zapornimi kaznimi in usmrčitvami. Čeprav je Homeini vedno zagovarjal zmerno in mirno reševanje sporov, so dogodki leta 1981 vplivali na opustitev njegove uravnotežene politike. Junija se je odločil, da bo naredil odločilni korak proti levo usmerjenim strankam (Bill 1982: 12). Sledili so meseci bombardiranja, vpadov, streljanja, ubojev, aretacij in sojenj.

Po tej ameriški akciji so ugrabitelji talce namestili na različne kraje po državi, kar je skoraj onemogočilo njihovo rešitev. Carter je doma popolnoma izgubil politično kredibilnost, zaupanje Američanov vanj je strmo padlo. Iranci so ameriški poskus rešitve označili kot dejanje vojne, neuspeh pa bučno proslavili na ulicah iranske prestolnice. Evropske države so bile presenečene, da so ZDA izvedle akcijo, ne da bi se posvetovala z evropskimi zaveznicami. Julija 1980 je šah Pahlavi umrl v izgnanstvu v Egiptu in tudi njegova smrt je pripomogla k temu, da je Iran spremenil odnos do vprašanja izpustitve talcev. Že po ameriških volitvah, na katerih je zmagal Ronald Reagan, a še pred njegovo umestitvijo, je še Carterjev kabinet ob pomoči alžirskega diplomata Abdulkarima Ghuraiba začel pogajanja z Iranom, ki so se končala s t. i. alžirskim dogovorom 19. januarja 1981. Iran je privolil v izpustitev talcev, v zameno pa so ZDA med drugim zagotovile, da se ne bodo vmešavale v notranje zadeve Irana, da bodo sprostile zamrznjene rezerve in zagotovile nedotakljivost Iranu ob možnem kazenskem pregonu. 444 dni dolga zgodba se je končala z izpustitvijo 52 ameriških državljanov 21. januarja 1981, na dan, ko je v Washingtonu zaprisegel novi ameriški predsednik Ronald Reagan. Največji vzrok za Carterjev poraz je bila ravno njegova neučinkovitost v reševanju zajetih Američanov. (Internet 4).

Kljub vsemu pa je Iranu uspelo pridobiti dovolj nafte, s katero je vzdrževal potreben minimum uvoza in pretok mednarodne trgovine (Rubin 1983: 28). Notranji konflikti, podkrepjeni s terorizmom in nasiljem, ki so kazali na versko fanatičnost pripadnikov in pripravljenost umreti za prepričanja, so pripisali Iranu etiketo močne, monolitne države, ki nikakor noče odstopiti od svoje agresivne, revolucionarne smeri. Zahodni politični subjekti v njem največkrat vidijo trden, čeprav negativen političen dejavnik. Bil naj bi pravi prototip islamske družbe in kot tak naj bi navdihnil islamske fundamentaliste oziroma integriste v boju proti preveč posvetnim ali ateističnim režimom (Šterbenc 1996:65).

8.7 Politika ekstremizma v Iranu

Potem ko je leta 1979 prišlo do padca aristokracije in zgornjih srednjih slojev, sta se leta 1981 posledično politično aktivirala profesionalni srednji razred in liberalna inteligenca. V istem času so se trgovci z bazarja in srednji razred buržoazije že počutili ogrožene in se začeli na tiho organizirati proti revoluciji (Bill 1982: 10). Na čelo islamske vlade, ki je pripravljala islamsko republiko pa sta se postavili le dve sestavini: islamski blok, ki ga je vodil Homeini, na vladni ravni pa premier Bazargan, in laična republikanska opozicija, ki jo je vodil predstavnik liberalne buržoazije, ki si je želel odprte družbe, nikakor pa ne nove diktature. V vladi je šlo vsekakor za kompromis med dvema silnicama: versko-politično in liberalno-laično.

Ne glede na to pa je politično in družbeno življenje v prihodnje odločilno usmerjala prav verska težnja. Nova iranska vlada je v tem okviru poudarjala neodvisnost, nacionalno suverenost, ozemeljsko nedotakljivost in druge klasične mednarodnopravne zahteve. Iz procesa političnega odločanja pa so bile izključene številne politične grupacije, čeprav so znatno pripomogle k odločilnemu preobratu.

V vladi in Homeinijevem štabu ni bilo levičarjev, marksistov, upornih intelektualcev in študentov, čeprav to ne pomeni, da se ti niso politično organizirali (Flis 1979). Vendar so bili kmalu vsi uničeni. Leta 1981 so radikalne levičarje in mudžahide aretirali s pomočjo paravojaške organizacije Pasdaran,⁵² ki je bila močno povezana z verskimi vodji (Nasri 1983: 630). Leta 1983 so aretirali voditelje in člane Tudeha, prav tako kot ženske, revolucionarno levico, manjšinske Kurde in Turkmence, katerih boju so se posmehovali.

V ječah je začelo zmanjkovati prostora še bolj kot za časa šaha. Sistematično mučenje in telesna kazen, ki sta bila od začetka dvajsetih do konca šestdesetih let v Iranu prepovedana,

---

⁵² Pasdaran (Islamski revolucionarni varnostni korpus) je bil ustanovljen med islamsko revolucijo z namenom, da utrdi več paravojaških sil v eno samo enotno silo, ki bo zvesta novemu režimu in bo delovala kot močna protiutež navadni vojski (Internet 17).

sta se vrnila pod šahom. Zdaj pa so kleriki uporabljali povsem enake metode zoper svoje »sovražnike«⁵³ (Ali 2002: 135). Prav tako so mučili tisoče levičarskih aktivistov, ki so zelo pogumno sodelovali v gibanjih za strmoglavljenje šaha. Ker se niso hoteli pokesati, so jih kaznovali z množičnimi usmrtitvami.⁵⁴ Tu se razgrinja najbolj žalostno poglavje dogodkov v Iranu. Neodvisna podtalna levica, ki je prej smrtno sovražila šaha, je začela smrtno sovražiti tudi Homeinija. V tem je največja tragika, pa tudi paradoks (Lipušček 1982: 252). To je bila notranja podoba kleriške diktature, toda v prvih letih je imela podporo večine. Na referendumu marca leta 1979 si je zagotovila večino v korist islamske republike.⁵⁵ Nekateri so jo volili, da bi izrazili svoje nasprotovanje šahu. Režim je oblikoval svojo legitimnost do trenutka, ko je lahko uničil vsako nasprotovanje svoji vladavini. Prav dokaz te podpore je mnoge klerike vodil v opravičevanje terorja kot revolucionarnega izraza množične volje⁵⁶ (Ali 2002: 136).

Enakosti, bratstva, strpnosti in drugih rekov vzetih iz korana, revoluciji ni uspelo uresničiti. Manjšine – Kurdi, Balučani, Arabci in drugi – so še vedno živele tako kot nekdaj. Nezmožnost celovite rešitve nacionalnega vprašanja na temelju enakopravnosti je okrepila njihove separatistične težnje. Nezadovoljni so bili izobraženstvo, del delavskega prebivalstva, mala in srednja buržoazija (Lipušček 1982: 252).

Islamska revolucija, mednarodno skorajda popolnoma izolirana, notranje pa neenotna, je postala objekt številnih zarot. Notranje politične razmere je zapletalo še zaostrovanje odnosov med verskimi krogi in intelektualnimi sredinami ter ponovna degradacija položaja žensk, saj jim je islamska ustava odvzela nekatere pravice in svoboščine, ki so jih prinesle šahove socialne reforme (Mrak 1981: 404). ZDA so z neuspelo vojaško intervencijo, katere uradni namen je bil rešitev zajetih diplomatov, dokazale, da so še vedno eden izmed nasprotnikov revolucije in da niso pripravljene na status quo. Vse bolj je bilo čutiti tudi številna podtalna gibanja, ki so delovala tako v armadi kot tudi v nekaterih sosednjih arabskih državah. Tudi

---

⁵³ Šah je svoje nasprotnike podkupil z gotovino ali izgnal. Kleriki so hoteli javno ponižanje. Organizirali so javna sojenja in mučili jetnike na televiziji, dokler se niso pokesali. Ena najbolj žalostnih epizod v moderni iranski zgodovini je pogled na stare voditelje Tudeha, veterane številnih spopadov, ki se pojavljajo na televiziji, se odrečejo satanistični preteklosti ter razglašajo svojo privrženost islamu in njegovim šiitskim varuhom. Opravičevali so se, ker so v preteklosti kleriške voditelje imenovali za »reakcionarje«, »ponorele malomeščane« in »predstavnik zemljiške gospode«. Odrekli so se svojim napisanim delom (Ali 2002: 136).

⁵⁴ Pod strelji je padlo več levičarjev kot v šahovem času. Opozicijski krogi so trdili, da je bilo leta 1982 že 150.000 smrtnih kazni in v ječah 40.000 političnih zapornikov (Lipušček 1982: 252).

⁵⁵ 30. in 31. marca 1979 je bil izpeljan državni referendum o določitvi novega političnega sistema. Homeini je zavrnil mnogo zahtev različnih političnih skupin. Edina oblika vlade, ki naj bi bila v prihodnje sprejeta, je bila islamska republika. Vlada je poročala o 98 % večinski podpori za islamsko republiko, katero je Homeini razglasil 1. aprila leta 1979.

⁵⁶ Vsako religijo so na določeni stopnji razvoja njeni domnevni privrženci izrabljali za prikrievanje nasilja in tudi islam pri tem ni izjema. Spletkarskim vodjem, kalifom, danes pa tudi poglavarjem držav domača religija vedno znova nudi izgovore za zadovoljitev njihovih ambicij. (Smith 1996: 159).

Bagdad je podprl nekatera proti-Homeinijeva podtalna gibanja, potem ko ga je ta obdolžil, da je »satanov hlapec« in da je v spregi z Izraelom (Lipušček 1980).

8.8 Sodstvo in človekove pravice

Islam je pred štirinajstimi stoletji dal človeštvu idealni kod človekovih pravic. Cilj teh pravic je podeliti človeštvu čast in dostojanstvo ter odpraviti izkoriščanje, zatiranje in krivico. Človekove pravice so v islamu močno zakoreninjene v prepričanju, da je Bog in samo Bog tvorec Zakona in vir vseh človekovih pravic. *Ker so torej božanskega izvora*, človekovih pravic, ki jih je podelil Bog, noben voditelj ali vlada, nobena skupščina ali oblast nikakor ne smejo omejevati, odpravljati ali kršiti. V zvezi z njimi tudi ne more biti popuščanja.

Človekove pravice v islamu so neločljivi del celote islamske ureditve in vse muslimanske vlade ter telesa so jih dolžni spoštovati po črki in duhu v okviru te ureditve. Žal so človekove pravice nekaznovano teptane v mnogih državah sveta, tudi v muslimanskih. Prav zaradi tega razloga je bila izdana prva Univerzalna islamska deklaracija, razglašena v času Mednarodne konference o preroku Mohamedu in njegovem oznanilu, organizirane v Londonu od 12. do 15. aprila 1980. Drugi temeljni dokument pa je Deklaracija o človekovih pravicah, ki ga je izdal Islamski svet 19. septembra 1981 v prostorih Unesca, da bi zaznamoval začetek 15. stoletja islamske dobe⁵⁷ (Salem Azzam v Etienne 2000: 432).

Ideologija Iranske islamske revolucije izhaja iz islamske politične teorije, bolj natančno iz teorije šiizma, ki predstavlja ideološko bazo nove države. Vse ideje šiitskih teoretikov so bile leta 1980 zapisane in materializirane v ustavi, ki pa temelji izključno na izpovedih Korana, sune in hadisov. Osnova iranske in islamske koncepcije prava in človekovih pravic je osnovana na podlagi zakonov Boga in je zato precej nasprotna evropski in ameriški koncepciji prava in človekovih pravic, ki so zasnovane na načelu sekularizacije. Če predpostavljamo, da se islamska in evropsko-ameriška pravna koncepcija izključujeta, je jasno, da se v Iranu človekove pravice obravnavajo povsem drugače. Če smo bolj natančni: veliko pravic, ki so zapisane v Splošni deklaraciji človekovih pravic OZN, v Iranu ne sprejemajo in so celo prepovedane z zakonom, ker so v nasprotju z islamom. Vsaka svoboščina je dopustna, vendar le, če je v skladu s šeriatskih pravom in njegovimi normami. To dejstvo je vidno pri svobodi veroizpovedi, pri čemer veljajo za edine legalne in dovoljene nemuslimanske religije le

⁵⁷ V Deklaraciji o človekovih pravicah so izpostavljene naslednje pravice: pravica do življenja, pravica do svobode, pravica do enakosti in prepoved vsakršne diskriminacije, pravica do pravičnosti, pravica do poštenega procesa, pravica do zaščite pred zlorabo oblasti, pravica do zaščite pred mučenjem, pravica do zaščite časti in ugleda, pravica do azila, pravice manjšin, pravica in dolžnost udeležbe pri vodenju in upravljanju javnih zadev, pravica do svobode verovanja, mišljenja in govora, pravica do verske svobode, pravica do svobodnega združevanja, gospodarska ureditev in pravice, ki iz nje izhajajo, pravica do zaščite lastnine, status in dostojanstvo delavcev, pravica do socialne varnosti, pravica do ustanovitve družine in s tem povezana vprašanja, pravice poročene žene, pravica do izobrazbe, pravica do zasebnosti, pravica do svobodnega potovanja in nastanitve (Etienne 2000: 436–445).

zoroastrijanska, judovska in krščanska vera. Vsa ostala verska učenja so prepovedana, kar je tudi zapisano v ustavi.⁵⁸ Največje žrtve tega zakona so bili verniki bahajske religije, ki so dejansko muslimani, ki so zapustili islam. Če pa se musliman odpove islamu, se to kaznuje s smrtno kaznijo. Veliko število pripadnikov bahajske vere je v Iranu stradalo, kar je tudi obsodila OZN (Jevtić 1990: 84–85).

Temelj islamskega pravosodnega sistema so tako imenovana revolucionarna sodišča, ki so nastala po zmagi revolucije kot spontani odgovor zatiranih množic osovraženemu režimu bivšega šaha. V prvih dneh so se revolucionarna sodišča, ki so delovala po hitrem postopku, izkazala kot glavni branilci obstoja revolucije. Vsaka revolucija seveda pomeni preseganje starega političnega, gospodarskega, vojaškega pa tudi pravosodnega sistema. Vsako revolucionarno gibanje, dokler se ne utrdi tudi kot država, spoštuje samo naravno pravo, ki pa je pravica do upora pa tudi pravica do maščevanja in kaznovanja tistih, ki so se pregrešili zoper revolucionarne norme oziroma pripadajo zrušenemu režimu. Revolucionarna sodišča so na začetku pomagala uveljaviti diktaturo vladajočih sil revolucije. V prvih 30 mesecih delovanja so islamska sodišča po hitrem postopku obsodila na smrt okoli 2.000 oseb. »Revolucionarna sodišča izražajo voljo in željo ljudstva po suverenosti, ki je med diktaturo ni bilo deležno,« je v zvezi z islamskimi sodišči zapisala vodilna islamska teoretična revija. To stališče vsaj v prvem obdobju ni bilo sporno, pač pa je postalo sporno tedaj, ko se je islamska revolucija uzakonila kot država in ko je uvedla svoj pravni red, ki naj bi temeljil na izročilih čistega korana (Lipušček 1982: 236).

Najpodrobnejše prepovedi človekovih pravic v Islamski republiki se lahko najboljše prikažejo skozi analizo kazenskega prava, ki je bil sprejet po islamski revoluciji. V samem bistvu pa ne gre za nikakršen nov akt, ampak za prepis knjige iz 14. stoletja, ki je znana pod imenom Chare-ol-islam Mohaghegh (kazenski zakonik islama). Šah Reza Pahlavi je bil proti zakoniku, ki temelji na šeriatskem pravu, zato ga je leta 1911 ukinil. Ta zakon je ponovno prišel v veljavo šele po revoluciji leta 1979. Kazensko pravo po-revolucionarnega Irana na primer predpisuje smrtno kazen v primerih, ki so popolnoma neprimerni današnjemu času, če upoštevamo, da zakonik Irana izhaja iz leta 1905, zato ga obsoja tudi Organizacija združenih narodov. V začetku revolucionarnih let skoraj ni bilo dneva, da tisk ne bi poročal o delu revolucionarnih sodišč, izvajanju številnih smrtnih kazni in kršitvi človekovih pravic, torej o vsem tistem, s čimer se je islamska revolucija pred svetovno javnostjo najbolj očnila.

---

⁵⁸ Po ustavi je uradna religija Irana šiitski islam. Vsaj 90 % Irancev je šiitov, do 7 % sunitov in 2 % pripada različnim muslimanskim sektam, kot je npr. Ahl-e Haqq. Druga verstva v Iranu so krščanstvo (okoli 300.000 vernikov), bahajstvo (250.000 do 300.000), zoroastrijanstvo (30.000 do 60.000) in judovstvo (20.000 do 30.000 vernikov). Ustava priznava krščanstvo, judovstvo in zoroastrijanstvo kot legitimne verske manjšine. Posamezniki vseh religij morajo spoštovati islamski zakonik glede oblačenja in segregacije spolov v družbi. Posameznikom verskih manjšin je prepovedano sodelovanje na administrativnih položajih v mnogih vladnih ministrstvih (Internet 7).

Podajamo nekaj primerov, ki niso sprejemljivi v OZN. Odnos do ne-muslimanov je zapisan v členu XIV, ki pravi, da morajo muslimani delovati do ne-muslimanov v duhu svete morale in islamske pravičnosti ter da spoštujejo njihove človekove pravice. Torej, spoštovanje do ne-muslimanov se lahko izvaja samo v skladu z islamsko pravičnostjo, ki pa vsebuje veliko prepovedi o svoboščinah posameznika. Ena od teh prepovedi je neupoštevanje vere, ki ni sprejeta v ustavi. Prepovedana je poroka moškega ne-muslimana z žensko muslimanko, ne-musliman tudi ne more opravljati nobene funkcije v državni upravi. Ženska je popolnoma podrejena moškemu, v javnosti mora biti popolnoma pokrita. Spolni odnos med ne-muslimanom in muslimanko je strogo prepovedan. V primeru prekrška se ne-muslimana obsodi na smrt. To je v nasprotju z vsemi humanimi principi, akti OZN in z njeno Splošno deklaracijo, ki zagotavljajo absolutno svobodo ljudi pri njihovih zasebnih zadevah. Splošno je znano, da je v islamu prepovedano uživanje alkohola, vendar malo ljudi po svetu ve, da so za prekršek tega zakona predvidene zelo stroge sankcije. Na primer, v členu 131 kazenskega prava je napisano, da bo vsaka oseba, ki bo pila alkohol, kaznovana z 80 udarci z bičem. Če pa osebo zalotijo tretjič, je obsojena na smrt. Če odkrijejo dve ženski, ki nista v sorodu in spita skupaj brez posebnega razloga, ju obsodijo na bičanje z manj kot stotimi udarci. Če to ponovita trikrat, je kazen natanko sto udarcev. Če ženska ne nosi čadorja oz. pokrivala, je obsojena na 74 udarcev. Če ženska prevara svojega moža, je kazen kamenjanje do smrti. Kamen za kamenjanje ne sme biti prevelik in ne premajhen. Pri političnih nasprotnikih pa je poleg kamenjanja lahko kot kazen določeno pribijanje na križ, kjer človeka namerno mučijo. Pri vsakem umoru se poleg kazni plača še cena krvi, pri čemer je cena krvi ženske dvakrat manj vredna od cene moškega. Žrtev ima po kazenskem zakonu pravico do tako imenovanega povračila dejanja v smislu »oko za oko« ali »zob za zob«. Če na primer napadeni v prepiru izgubi oko, ima le-ta, se pravi žrtev, pravico, da uniči oko napadalcu, četudi ima le-ta samo eno oko⁵⁹ (Jevtić 1990: 86–91).

Vse te kazni so na zahodu glede na Splošno deklaracijo o človekovih pravicah prepovedane in nedopustne. Vendar v Iranu gledajo na to popolnoma z drugačnimi očmi in je nemogoče pričakovati, da bodo politični in pravni sistemi delovali na enak ali na podoben način, kot je

---

⁵⁹ Ustava zagotavlja svobodo tiska, ki je v skladu z islamskimi načeli. Vendar pa svoboda govora ni zagotovljena. V letu 1997 in 1998 sta Ministrstvo za kulturo in Islamsko vodstvo dovolila izdajo nekaj sto licenc na področju objavljanja medijev, kar je vodilo do izdaje novih časopisov in dnevnikov. Večina od njih pa je predstavljala reformistična načela. Konservativci so tožili posamezne časopise in urednike zaradi oznak. V letu 2000 so tudi dosegli, da je Tiskovno sodišče začasno ali končno ukinilo nekaj ducat časopisov. Vendar so kljub temu reformisti nadaljevali z izražanjem svojih pogledov na mnoge sporne točke. Nadzor nad predvajanjem radia in televizije ima državna Družba za oddajanje Islamske republike Iran. V letu 2002 je bilo v uporabi približno 13 milijonov radijev in 7 milijonov televizij. V uporabi je bilo tudi približno milijon satelitskih naprav, ki sprejemajo mednarodne televizijske programe, kljub temu, da so prepovedani. Leta 2003 je vlada ustanovila komisijo, ki pregleduje internetne strani (Internet 7).

značilen v Evropi.⁶⁰ Iranski sistem je utemeljen na globoki religioznosti in veri, da je sam sistem kazenskega prava božanskega izvora in s tem pravičen (Jevtić 1990: 91). Mednarodno pravo, človekove pravice, ki koreninijo na Zahodu in na mednarodnem prizorišču v »sozvočju narodov«, v človeški osebi, posamezniku, kakor so se postopoma definirali od 18. stoletja naprej, muslimanu ne pomenijo nič. Nekateri celo zatrjujejo, da človekove pravice v resnici izvirajo iz ateistične grške misli in da je bila ena velikih nesreč arabske filozofije ta, da jo je spridila grška misel. Po njihovem pravo korenini v Koranu in v Prerokovem zgledu. Vse drugo je nesmisel, celo izdaja (Etienne 2000: 242).

8.9 Gospodarske razmere v Iranu po revoluciji

Temelji ekonomskega sistema Islamske republike Iran so bili po mnenju prvega predsednika vlade Mahdija Bazargana, čeprav jih novo iransko vodstvo do takrat še nikoli ni v celoti definiralo, naslednji: zagotovitev osebne svobode; možnost udeležbe posameznika v procesu odločanja; boj proti imperializmu in tuji dominaciji v gospodarstvu Irana; zmanjšanje odvisnosti Irana od proizvodnih sredstev iz tujine; zmanjšanje izkoriščanja človeka po človeku, s tem pa večje možnosti posameznika, da v celoti razvije svoje potencialne.

V začetku leta 1980 so bila objavljena nekatera izhodišča iranske vlade za gospodarski razvoj države. Kratkoročni cilji so bili: pospeševanje industrije; pospeševanje kmetijstva; spodbujanje bančnega sektorja, da svoje kredite usmerja predvsem v proizvodne dejavnosti, med katerimi ima prednost kmetijstvo; zaustavljanje vse višje stopnje inflacije; odpiranje novih delovnih mest; v regionalnem razvoju pa imajo prednost predvsem kmetijska področja. Politični subjekti po-revolucionarnega Irana so bili dokaj enotni v oceni, da bo razvoj kmetijstva izredno pomemben dejavnik celotnega gospodarskega razvoja države. Pomembno mesto naj bi imela tudi industrija, čeprav se je koncept industrializacije novega režima razlikoval od šahovega koncepta, ki se je potegoval predvsem za razvoj industrije potrošnih dobrin, surovine in polproizvode pa je Iran pretežno uvažal. Nova vlada je predvidevala predvsem razvoj industrije investicijskega blaga (stroji in oprema) in polproizvodov. Proizvodnja nafte pa je bila še naprej najvažnejši sektor iranskega gospodarstva, saj je prinašala državi približno 95 % deviznih dohodkov (Mrak 1981: 404).

---

⁶⁰ Dialog Evropskega parlamenta o človekovih pravicah z Iranom je zaradi slabega sodelovanja te države prekinjen že od leta 2004 in parlament poziva oblasti v Teheranu, naj se ponovno vključijo v dialog ter opredelijo merila za resnično izboljšanje na tem področju. Komisija naj okrepi stike in sodelovanje z iransko civilno družbo za nadaljnjo podporo demokraciji in človekovim pravicam. Parlament tudi izraža globoko zaskrbljenost zaradi poslabšanja stanja človekovih pravic v Iranu in še zlasti opozarja na naraščajoče zatiranje zagovornikov človekovih pravic, hkrati pa obžaluje, da ta država še vedno izvaja smrtno kazen pod pogoji, ki kršijo mednarodne standarde in še posebej obsoja usmrtno kazen mladoletnih prestopnikov (Internet 8).

Predstavniki EGS so se maja 1980 pridružili ustavitvi ameriškega in japonskega izvoza v Iran. Sklenili so, da ne bodo sklepali novih pogodb z Iranom in da bodo enostransko prekinili vse pogodbe, ki so bile podpisane po 4. novembru 1979 (po zasedbi ameriške ambasade v Teheranu). Gospodarske sankcije Zahoda so prisilile Iran v globalno preusmeritev gospodarskih odnosov s tujino. Nova tržišča za uvoz blaga in tehnologije pa tudi za prodajo svoje nafte je država začela iskati v vzhodnoevropskih deželah in državah v razvoju. Prišlo je do sklepanja sporazumov z Romunijo, Sovjetsko zvezo in Indijo, ki imajo dve skupni značilnosti: na eni strani gre za izvoz iranske nafte (razen v SZ), po drugi strani pa za uvoz hrane, rezervnih delov in industrijskega blaga. Bolj kot na področju blagovne menjave je embargo prizadel Iran v pogledu tehnologije in kadrov. V času revolucije je bila ustavljena gradnja večine velikih gospodarskih objektov, po revoluciji pa so o njihovi nadaljnji usodi odločali za vsakega posamično. Tako je novi režim nekatere projekte povsem ukinil, dokončanje drugih pa je preložil na kasnejši čas. Dokaj različen je bil tudi položaj v zvezi z izvajalci del, ki so bili pred revolucijo pretežno iz zahodnih držav. Odhod ameriških multinacionalnih družb je Iran preboleval različno in sicer glede na občutljivost področij. Največja praznina je nastala na sektorju črpanja nafte in na področju telekomunikacij, za kateri Iranci niso uspeli najti nadomestila. Graditev nekaterih tehnološko manj zahtevnih objektov so Iranci nadaljevali z domačimi izvajalci oziroma partnerji iz drugih držav, gradnjo nekaterih objektov pa so nadaljevale tudi firme iz Zahodne Evrope, Jugoslavije in Japonske (Mrak 1981: 407–408).

Vendar politične sile takratnega Irana niso bile dovolj organizirane in akcijsko strnjene, da bi bile sposobne aktivirati široko koalicijo družbenih in političnih sil za to, da bi prekinile mrtvi tek in si zastavile nov družbeno-razvojni program. Zdi se, da je bil to vzrok dolgoročnih iranskih problemov, ki so hkrati odpirale vrata in širile prostor različnim tujim vplivom.

9. PANISLAMIZEM: Širjenje islamske revolucije

Panislamizem ni izvirna ideja samo iranske revolucije, čeprav je res, da se je po njej zelo razmahnil. Revolucija v Iranu si je prizadevala razširiti svoje ideje predvsem v tiste islamske dežele, kjer so, kot so pravili, na oblasti korumpirani vzhodno ali zahodno usmerjeni režimi. To spominja na obdobje, ki ga je zahodni svet preživel v 19. stoletju, po rojstvu ideje o združevanju na temelju iste rase, kulturne in jezikovne pripadnosti. Podobne ideje so se z

razpadom kolonialnega imperija rodile tudi v Afriki.⁶¹ Nekaj podobnega se je dogajalo tudi v islamskem in arabskem svetu. Večino teh ljudi so prevevale nekakšne romantične misli o skupni pripadnosti, o skupnem narodu, skupni državi. Te ideje so v arabskem svetu še posebej oživele po zmagi basističnih strank v Siriji in Iraku. Tako imenovane stranke arabskega narodnega preporoda so si zadale za svoj najsvetejši cilj obnovitev enotnosti arabskega političnega, kulturnega in gospodarskega prostora po razpadu otomanskega cesarstva. Tedaj so zahodne kolonialne sile, predvsem Velika Britanija in Francija, razdelile enotno arabsko etnično skupnost na toliko političnih enot, kolikor je bilo kolonialnih sil. Osrednja ideja panislamizma se je v zgodovini izražala v programu verskega in političnega združevanja arabskega sveta, ki je bil razdeljen na številne države.

Po Mohamedovem nauku so si vsi muslimani bratje, ne glede na raso in razredno poreklo. Kdor prizna vero Alaha in njegovega preroka ter spoštuje obrede in dolžnosti, je sprejet v ummo – skupnost ali državo – in je deležen zaščite »pax islamica« - islamskega miru. Islamska država Dar ul Islam – hiša islama – bo neprestano rasla, medtem ko bo hiša vojne – Dar ul Harb – kamor sodi krivoverski svet, čedalje manjša.

Panislamsko solidarnost so močno razširili tudi voditelji in ustanovitelji številnih nacionalističnih osvobodilnih gibanj 20. stoletja, od Maroka in Egipta do Indonezije. Vendar panislamizem ni bil zmeraj povezan z napredkom. Marsikdaj je bil v rokah nazadnjaške duhovščine in branik vladajočih razredov. Bistvo panislamizma je boj proti tujemu kolonializmu, ki ni porušil le skupnega etničnega prostora, temveč skušal uničiti tudi tradicionalne kulturne vrednote. Danes panislamizem ni več samo ideja o obnovitvi skupne države, ampak tudi težnja po hegemoniji različnih nacionalnih in političnih sistemov, nekateri se zavzemajo za uveljavljanje socialističnih vrednot, zasnovanih na islamskih tradicijah, drugi zagovarjajo kapitalizem in celo predkapitalistične družbene odnose (Lipušček 1982: 197–198).

Leta 1979 so bile iranske ambicije usmerjene predvsem na območje ob zalivu. V Iraku je bilo 65 % prebivalstva šiitske vere, v vzhodni provinci Saudske Arabije je živelo po nekaterih ocenah dva milijona šiitov, v Bahreinu pa je bilo šiitov 50 do 60 %. Tudi Kuvajt in Združeni arabski emirati imajo dokajšno šiitsko manjšino, Kuvajt npr. okoli 25 %. Tem manjšinam so se pridruževali še sezonski delavci, predvsem iz Afganistana, Pakistana in Indije. Po revoluciji so v Iranu pospešeno ustanavljali tako imenovane »Zelene internacionale«, ki so povezovalе šiitske aktiviste po vsem islamskem svetu. Povezani so bili z ilegalno partijo –

---

⁶¹ Tako je ganski predsednik dr. Kwame Nkrumah zagovarjal misel o ustanovitvi združenih držav Afrike oziroma nekakšen panafricanizem. Takšne težnje so se doslej izkazale za neuresničljive (Lipušček 1982: 197).

Dava - ki so jo idejno vodili oboroženi revolucionarni mule, predvsem iz Irana. Turški šiiti – alevi – so znani po uporih proti centralni vladi. V Pakistanu so imeli šiiti večino v opozicijski ljudski stranki, prav tako v Afganistanu. Edino v Siriji je bila na oblasti posebna veja šiitov – alaviti – čeprav je bilo prebivalstvo večinoma sunitsko. Zelo močni so bili šiiti tudi v Libanonu. Šiitske podtalne organizacije so bile povezane z gibanjem tako imenovanih Muslimanskih bratov, ki so ga v večini arabskih držav preganjali.⁶² Podtalne šiitske organizacije in Muslimanski bratje se povezujejo na temelju pripadnosti islamskemu fundamentalizmu, protikomunizmu in protiimperializmu⁶³ (Lipušček 1982: 197–198).

Doktrina »izvoza islamske revolucije« ni predstavljala samo enostavnega revolucionarnega slogana, ampak je bila glavno načelo Islamske republike Iran. Koncept »islamskega sveta« izvira iz ideje svetovnega reda znotraj imamov ali tradicije šiitov dvanajstnikov, kot je to interpretiral sam Homeini. Iz njegovega pogleda je bil obstoječi svetovni red nepopoln. Popoln bo postal, ko bo prišel Dvanajsti imam, imenovan mesija ali gospodar dobe. Mesija bo prinesel pravičnost, enakopravnost na svetu in osvoboditev človeštva. Po besedah ajatole Homeinija bo le-on ustanovil »svetovno vlado Boga«, ki bo najprej v Iranu, nato pa bo pot odprta do ustanovitve svetovne vlade. Kot prva država na svetu, katera deluje po najvišjem zakonu, ima Iran pravico do ustanavljanja božjih vlad v drugih državah (Ramazani 1985: 5). Doktrina izvoza Islamske revolucije je imela v zunanji politiki Irana tri glavne in medsebojno povezane cilje: 1. tlakovanje poti do ustanovitve svetovne vlade mesije Mahdija, 2. pospeševanje in promoviranje neodvisne islamske vlade v druge države in 3. zagotoviti zaščito prve in edine takšne države in vlade v Iranu. Če Iranu zadnji cilj ne bi uspel, bi mu tudi druga dva spodletela. Iran je predvsem za širitev islamske revolucije od drugih držav zahteval upoštevanje dveh pogojev: 1. države morajo ustanoviti resnične islamske vlade, to so vlade brez monarhije, vlade pro-iranskih verskih voditeljev in vlade, ki so podobne iranski vladi) in 2. morajo biti neodvisne (odreči se morajo zahodni kapitalistični in vzhodni komunistični zunanji politiki). Po mnenju Homeinija je Iran na svojem ozemlju spoznal in upošteval ta dva pogoja »pravega islama«, zato se iranska vlada predstavlja kot Islam zatiranih, vlade drugih držav pa predstavljajo Islam zatiralcev. Tako vlade na območju

---

⁶² Ustanovljeno je bilo leta 1928 v Egiptu, pozneje pa se je razširilo še na Sirijo in Jordanijo kot odgovor na francoski in britanski kolonializem. S pomočjo tega gibanja, ki je bilo izrazito protikolonialno usmerjeno, je Gamal Abel Naser zrušil monarhijo v Egiptu (Lipušček 1982: 201).

⁶³ Posebno nevaren vzpon islamskega fundamentalizma je v obdobju iranske revolucije doživel Egipt, podtalno gibanje Muslimanski bratje pa je postalo vodilna opozicijska sila. Gibanje, ki ga je vodil Omar Al Telmesani, si je zadalo za cilj ustanovitev islamske republike v Egiptu po zgledu islamske revolucije v Iranu. »To se bo zgodilo šele,« kot je dejal v nekem intervjuju Telmesani, »ko bo imelo gibanje podporo najmanj 75 % celotnega prebivalstva. Sila ni orožje islama, temveč tistih, ki se bojujejo proti njemu. Islam se ne bo povrnil, če ljudstvo ne bo začelo revolucije. Zato pa potrebujejo splošno podporo,« je dejal Telmesani. Umor egiptovskega predsednika sicer ni pripeljal do islamske revolucije, dokazal pa je ranljivost režima, ki se je pretirano usmeril na eno od velikih sil (Lipušček 1982: 201–202).

Perzijskega zaliva sodijo v drugo kategorijo, ker so delno pod vplivom ZDA. Homeini je upal, da bodo vlade arabskih voditeljev prav tako spoznale »islamsko humanitarno zavest«, kot je to spoznal »herojski narod« Irana. Da bi bile vlade Perzijskega zaliva resnično islamske, morajo priznati iransko vodenje in vladanje, predvsem za ohranjanje varnosti celotnega zaliva⁶⁴ (Ramazani 1985: 5–7). Dne 21. marca 1980 je teheranski radio prenašal Homeinijev govor, ki so ga teheranski časopisi objavili 23. aprila: »Vse moramo narediti, da bi izvozili našo revolucijo v druge dele sveta, in zavračamo misel, da mora revolucija ostati samo znotraj naših meja« (Lipušček 1982: 217).

Iran je izvažal svojo revolucija na različne načine:

1. Homeini je vedno govoril, da ne bodo za izvoz revolucije uporabljena nikakršna orožja, saj ofenzivna, napadalna vojna ni v skladu s šiitsko mislijo. Najvišje pravo pa ima pravico, da razglasi samo obrambno vojno.
2. Homeini je verjel, da je najboljši način izvažanja revolucije mirni način. Pragmatična ali tako imenovana zmerna težnja znotraj iranskega vodstva je vztrajala pri miroljubnih načinih širjenja sporočila iranske revolucije. Najboljši način širjenja revolucije je bila predvsem uspešnost revolucije v samem Iranu. Bolj ideološka ali radikalno usmerjena težnja znotraj vodstva pa je oglaševala bolj neposredno in aktivno iransko vmešavanje v promocijo muslimanskega revolucionarnega gibanja, ki je vključevalo finančno pomoč, vojaški dril in ideološke vrednote (Hunter 1988: 732). Da bi si pridobil privržence, je Iran poskušal vplivati na tuje verske voditelje, tako da je za njih organiziral mednarodne kongrese, kjer je poskušal vplivati na njihovo odločitev z besedami: »Morate obravnavati in razpravljati o politiki, kakršna je v Iranu in morate pozivati ljudi k podobnemu upor, kot je bil v Iranu.« Po končanem kongresu v Teheranu maja 1983, kjer se je zbralo 500 tujih ulem, so verski voditelji priznali ajatolo Homeinija za voditelja muslimanov in razglasili, da bodo povabili muslimane, naj se odzovejo njegovemu klicu.
3. Revolucionarni Iran pa je kot najmočnejše orodje za širjenje revolucije uporabljal romanje v sveto mesto Meko. Vsako leto gre na romanje v Saudsko Arabijo okoli dva milijona muslimanov iz celega sveta. To je bila enkratna priložnost za okoli 100.000 do 150.000 Iranskih romarjev, da zagovarjajo in priporočajo Homeinijev islam.

---

⁶⁴ Iranski pogled na svet, kot ga je videl ajatola Homeini, je sestavljen iz enostavne delitve svetovnih vlad in ljudi na dva različna pola: na zatiralce in arogantne močne države in na zatirane in obupane narode. Dve najmočnejši državi na svetu in večina zahodnih držav je predstavljala stran zatiralcev. Velika večina narodov tretjega sveta, ki vključuje tudi muslimane, pa so sodili v zatirano kategorijo. Ti narodi so bili in so še pod velikim vplivom močnih zahodnih ali vzhodnih držav, četudi so bili neuvrščeni. Glede na revolucionarje je bil šah posameznik, ki bi ga lahko imenovali sekundarni zatiralec. V to kategorijo pa prav tako uvrščamo večino konservativnih arabskih vlad in voditeljev. Rešitev zatiranih narodov, glede na iransko revolucionarno videnje sveta, je bila odprava takšnih korumpiranih vlad, ki so bile v službi zatiralskih držav. V muslimanskih državah je to pomenilo zamenjavo takratnih režimov z vladanjem, ki so ga Iranci imenovali resnična islamska vlada, po modelu samega Irana (Hunter 1988: 735).

4. Poleg vsega pa je bil Iran vodja central revolucionarnih organizacij, ki so bile razpršene po celem svetu, predvsem v Perzijskem zalivu (Gibanje za islamsko revolucijo v Iraku, Gibanje za islamsko revolucijo na arabskem polotoku in Islamsko osvobodilno gibanje v Bahrainu) (Ramazani 1985: 5–7).

Iranska revolucija je predstavljala navdih in vzpodbudo islamskim skupinam, še posebej bolj vojaško usmerjenim. Vlivala jim je upanje, da je lahko islam učinkovit in uspešen pri ustanavljanju socialnih in političnih sprememb in pri zmanjševanju vpliva moči tujih držav nad muslimanskimi državami (Hunter 1988: 731). Naslednje pomembno dejanje je bilo ustanavljanje širših kooperativnih povezav med različnimi revolucionarnimi islamskimi vladanji, katerih namen je bilo učinkovitejše soočanje z globalno aroganco in zmanjševanje njenega vpliva na muslimanski svet. Nekateri so bili mnenja, da je Homeini želel pod iranskim nadzorom združiti vsa šiitska področja, še posebno v Iraku in na območju držav Perzijskega zaliva, in ustanoviti tako imenovan Šiitski imperij. Homeini je nasprotoval narodnosti, ki bi temeljila na sekularni ideologiji. Le-ta namreč pomeni ločenost, superiornost in edino legitimnost in zvestobo. Kot je verjel, je to pomenilo nasprotovanje islamu, njegovemu univerzalnemu sporočilu in islamski viziji enotne muslimanske države. Po drugi strani pa je omenil, da če je z nacionalizmom mišljena ljubezen do svoje domovine in izražena volja, da se brani njene meje, potem takšno mišljenje ni nasprotno islamu. Z drugimi besedami, Homeini ni nasprotoval nacionalizmu, ki je mišljen kot patriotizem (Hunter 1988: 735).

Iran je želel ustanoviti resnično Islamsko vladavino in razvoj skupnih ekonomskih, političnih in kulturnih vezi, z namenom, da bi se učinkoviteje uprli arogantnim državam. Za dosego tega namena pa je bilo potrebno dvigovati islamsko zavest ljudstva s primerno izobrazbo in razširjeno propagando. Prav tako je bil poudarek na širitvi islamskega gibanja po muslimanskem svetu.⁶⁵ Iran je imel v skladu s to vizijo posebno vlogo in dolžnost, da zastopa ta proces. Sklicuje se na dejstvo, da je Iran bil prva država, kjer je zavladal islam in kjer je bila ustanovljena prva islamska vlada na svetu. Prav zaradi tega vprašanje širitve islamske revolucije ni bila le politična zadeva, ampak je bila prej zadeva religiozne in politične dolžnosti do vseh muslimanov. Natančno zaradi tega razloga pa je dejanje širjenja revolucije zapisano tudi v ustavi Islamske republike Iran (Hunter 1988: 734–736).

V naporih za doseganje takšnega ravnotežja in idealov se je Iran soočal predvsem s težavami znotraj svoje države, saj so prevladovala različna mnenja znotraj vodenja; na eni

---

⁶⁵ Pojav islamističnih gibanj je bil svojevrsten odgovor na modernizacijo, ki so jo prinesle nacionalne države. Ob soočenju z neznošnjostjo modernosti, dojete kot tujerodne, so islamisti v ducat letih (1970 - 1980) zavrnilo posodobitev islama in, nasprotno, predlagali islamizacijo modernosti (Etienne 2000: 128).

strani čista ideologija, na drugi pa pragmatično vodenje zunanje politike. Prav tako je Iran ohranil diplomatske odnose z drugimi državami in razglasil nevmešavanje v notranje zadeve drugih držav. Istočasno pa je preko uradnih in poluradnih revolucionarnih organizacij, nadaljeval s kooperacijo z islamskimi aktivističnimi skupinami v istih državah, kar je povzročilo napetosti in nelagodja med Iranom in temi državami. Iran je preko islamskih organizacij začel izvajati politični pritisk na vlade drugih držav.⁶⁶ Vpliv Irana se je kazal skozi njegovo sposobnost in voljo ter z zagotavljanjem finančne in tehnične pomoči ter ideološkega nazora Muslimanskim skupinam. Poleg omenjenih ukrepov se vpliv Irana kaže tudi skozi to, da je Iran prva država, kjer je islam postal temelj družbe in vlade, zato veliko muslimanov verjame, da je njihova dolžnost, da ga podpira. Iranski slogan »Niti vzhod niti zahod, samo islam« je sprejelo veliko muslimanov (Hunter 1988: 740–741).

9.1 Ovire pri izvozu revolucije

Iran se je srečal s kar nekaj ovirami, ki so vplivale na zmanjševanje širjenja revolucije.

Etnične in lingvistične razlike: Ajatola Homeini in njegovi revolucionarji so razlagali nauk v univerzalni obliki islama. Ker Iranci niso Arabci in govorijo perzijski jezik, je to v času širjenja revolucije pomenilo pomanjkljivost v njihovi sposobnosti komuniciranja z arabsko skupino muslimanov. Ker je velika večina del iranskih muslimanskih intelektualcev napisana v perzijskem jeziku, so ta dela nedostopna drugim ne-arabskim muslimanskim skupinam, ki so navsezadnje bolj seznanjeni z arabskim kot perzijskim jezikom. Islamska vlada je ta problem rešila tako, da je izdala veliko publikacij v arabskem jeziku in spodbujala učenje arabščine v Iranu.

Religiozne razlike: Velika večina Irancev pripada šiitom Dvanajstnikom, prav tako pa je Iran edina država, kjer je šiizem državna religija. Nasprotno pa je velika večina muslimanov sunitov, kar je predstavljalo veliko oviro za Iran pri širjenju revolucije in pri vplivanju na islamska gibanja tam, kjer je večina sunitov. V nekaterih predelih arabskih držav Perzijskega zaliva je zaradi iranskega pozivanja in njegovega revolucionarnega vpliva prišlo do še tesnejše medsebojne povezave sunitskih skupin muslimanov in podpiranja njihove sunitske vlade. Hkrati pa so odkrito obsojali dejanje Irana. Te sunitske skupine so spadale v skupino bolj zmernih in postopnih islamskih gibanj in ne v skupino ekstremno revolucionarnih gibanj (Hunter 1988: 741–742).

---

⁶⁶ Najbolj ekstremni pogled na iransko revolucijo lahko povežemo s tako imenovano islamsko kominterno, s sedežem v svetem mestu Kom, iz katerega so prihajala navodila Muslimanskim skupinam in direktive za širjenje revolucije (Hunter 1988: 740).

9.2 Ukrepi iranskega vpliva

Ukrepov, ki jih je Iran uporabljal pri islamskemu gibanju, je veliko in se med seboj razlikujejo glede na širjenje politične propagande, glede na podeljevanje finančne pomoči in glede na vojaško usposabljanje. Finančno pomoč in vojaško usposabljanje so najpogosteje dobivale podtalne organizacije znotraj Iraka in Libanona, kjer je Iran vzpostavil široko mrežo delovanja.⁶⁷ Odgovornost za propagando je nosilo Ministrstvo islamskega vodstva, ki je izdajalo številne letake, revije, časopise, knjige ... Pomembno vlogo pri širjenju revolucije so imeli univerzitetni študenti v muslimanskih in zahodnih državah, ki so pod vplivom muslimanskih aktivistov razdeljevali te materiale. Ministrstvo islamskega vodstva je skupaj z drugimi pomembnimi organizacijami organiziralo seminarje in sponzorske obiske voditeljev in članov islamskih skupin ter tudi vseh drugih muslimanskih religioznih posameznikov in duhovščine iz celotnega islamskega sveta. Namen teh seminarjev je bil obiskovalcem vtisniti v spomin revolucionarne vrline in vrednote Irana. Iran je prav tako nudil štipendije mladim muslimanom za študij na iranskih inštitutih za religiozno učenje, predvsem v svetem mestu Kom, kjer so se študenti seznanili s politično indoktrinacijo načel Iranske islamske revolucije. Nekateri študenti pa so kasneje postali aktivni predstavniki sporočila iranske revolucije v svoji lastni državi (Hunter 1988: 743–744).

Homeinijev Iran je za arabske voditelje predstavljal precej večjo grožnjo kot prejšnji režim šaha Reze Pahlavija. Ne glede na to, kako nemogoč je bil v arabskih očeh, je le predstavljal *status quo* v Perzijskem zalivu, medtem ko je Homeini poskušal ta status uničiti. S svojim režimom je napadal njihovo legitimnost in pro-zahodno politiko, hkrati pa je izvažal svojo islamsko politiko in s tem vplival na šiitske manjšine v zalivu. Arabski voditelji so se bali upora šiitskih skupnosti predvsem zato, ker je Iran predstavljal najbolj vplivno državo v regiji, imel je največjo šiitsko populacijo med zalivskimi državami (Bahrein 71.95 %, Irak 60 %, Katar 80%, Saudska Arabija 3,7 % šiitskih muslimanov) in v celem muslimanskem svetu. Okoli 200.000 Irancev pa je bilo razpršenih po državah Perzijskega zaliva. Bahrein se je bal upora šiitskih muslimanov predvsem zaradi državnega udara leta 1981. V Iraku je šiitski upor predstavljal večjo nevarnost, saj je Iran najbližji sosed. V Iraku je prav tako delovala najbolj uporna in dobro organizirana šiitska podtalna opozicija.⁶⁸ Čeprav ima Saudska Arabija najmanjši odstotek šiitov, se je zaradi različnih razlogov vseeno bala upora. Zaradi pretekle

---

⁶⁷ Iran je med Izraelsko invazijo leta 1982 ponudil pomoč Libanonu in predvsem njihovim šiitom in poslal 3.000 revolucionarnih gard v Libanon. Tako si je pridobil njihovo zaupanje (Hunter 1988: 745).

⁶⁸ Iran je spodbujal k uporabi šiitske množice v Iraku, podtalna organizacija Dava je uprizorila številne atentate, posebej dejavne pa so bile tako imenovane skupine Jon el Imam – vojaki imama – ki so se pripravljali na gverilske akcije proti vladi v Iraku. Višek terorističnih akcij je bil prav gotovo na bagdadski univerzi 1. aprila 1980, ko je bil izveden neuspeh poskus atentata na iraškega podpredsednika Aziza Takritija. Več študentov je bilo takrat ubitih in ranjenih (Lipušček 1982: 219).

diskriminacije sunitske večine nad šiitsko manjšino, so šiiti spodbujali in ohranjali socialne, ekonomske in politične zamere. Pravzaprav so bile te zamere razpršene po celotnem zalivu in so se razlikovale od države do države (Ramazani 1985: 8).

Nevarnost izvoza islamske revolucije v države ob Perzijskem zalivu je sprožila nova regionalna povezovanja. Nekdaj najbolj nasprotna pola arabskega sveta, Saudska Arabija in Irak, sta se začela povezovati v obrambi proti Iranu, hkrati pa so se odnosi med dvema nekdanjima tesnima zaveznikoma Sirijo in Irakom popolnoma skrhale, vzpostavila pa se je os Damask-Teheran (Lipušček 1982: 224).

Iran se je pri širjenju revolucije soočal z nešteti težavami in ovirami, ki so se pojavljale predvsem pri širjenju preko šiitskih množic, preko marginalnih ekstremnih sunitskih skupin in pri uveljavljanju širšega islamskega gibanja na območju sunitov. Kljub temu pa je iranska politika ostala relativno zmerna in postopna, predvsem pri svojem prizadevanju razširitve in pri uveljavljanju aktivnih metod (Hunter 1988: 749).

9.3 Homeinijev terorizem

Večina islamističnih vodij, s katerimi se je pogovarjal Etienne, je priznavalo, da je iranska revolucija pomemben prispevek v boju proti imperializmu in da je takšen model za strmoglavljenje oblasti uporaben in učinkovit. Vendar so kljub temu nenehno zavračali povezave s šiiti in z iransko revolucijo. Če že ni vzpostavil skupne islamske države, pa je ta model sprožil strah pred islamom, predvsem na Zahodu. Terorizem in fanatizem sta čarobni besedi, ki gresta »vštric« z zahodnimi strahovi, ko gre za Vzhod, še posebno za muslimanski, skrivnostni, ekstremistični in integristični Vzhod. Seveda gre za staro zgodbo in tisti, ki jih presenečajo spremembe in politična vprašanja, izzvana v imenu islama povsod v današnjem arabsko-muslimanskem svetu, pogosto pozabljajo na zgodovinski razvoj tega problema. V srednjeveškem islamu dejansko obstaja tradicija političnega terorizma, ki je strukturirala naš zahodni imaginarij predvsem s pomočjo najbolj dvomljive besede za oznako tega gibanja: »sekta asasinov«.⁶⁹ Danes se stroka strinja, da so s tem mišljeni »prežvekovalci hašiša«. Islam je imel na politični ravni zelo težavne začetke, saj se je politični problem Prerokovega nasledstva skoraj vedno razrešil z umorom; tako se je porodil šiizem, ki je v našem imaginariju še danes sinonim za sektaštvo, fanatizem itn. Četudi šiizem daje prednost filozofski interpretaciji vesoljstva in ezoterični interpretaciji islama, ostaja njegov politični program jasen: strmoglavljenje reda, ki so ga vsilili pravoverni muslimani, in ustoličenje

---

⁶⁹ Sekta asasinov je bila dejansko skrivna in iniciacijska družba, utemeljena na hierarhiji znanja, ki je vodilo v ezoterizem (Etienne 2000: 235).

imama na čelo skupnosti, ki pričakuje paruzijo, ki jo bo napovedala Mahdijeva vrnitev. Da bi to dosegel, je šiizem od 10. do 13. stoletja uporabljal vsa sredstva, tudi politične umore. Šiitska presoja nelegitimnosti vseh oblasti od prvih kalifov naprej in zahodni imaginarij, ki so dejansko pripovedi popotnikov (tudi Marca Pola) in križarjev, so prinesli v Evropo dokončno opredelitev zmedene povezave med terorizmom, fanatizmom in šiizmom. K temu strašljivemu portretu je treba dodati še sovražno podobo, ki so jo širili orientalisti 19. stoletja, podobo, nastalo iz zloveščih vizij muslimanskih pravovernih teologov in zgodovinarjev, ki so si prizadevali ovreči šiizem. Tako lahko razumemo, kako težavno je dandanes pojasniti gibanja, v katerih se tako v očeh Evropejcev kot pravovernih muslimanov združujejo drogirani fanatiki, spletkarski goljufi, nihilistični teroristi, križani s poklicnimi morilci. Pri zahodnih občilih se je tako ustvarilo mnenje, da se za vsakim terorističnim dejanjem skriva Homeini (Etienne 2000).

10. POSEBNOSTI IRANSKE REVOLUCIJE

Značilnost večine revolucij je njihova nepričakovana pojava, ki je nekaj novega v družbi, v kateri se revolucija pojavi. Prav tako revolucija predstavlja nekakšen izziv že poznanim teoretičnim in političnim teorijam. V tem pogledu Iranska revolucija ni bila nobena izjema (Halliday 1982: 437). Iranska revolucija je s svojo izjemno ideologijo prikazala pomanjkljivi pogled evropocentričnih stereotipov, ki so poskušali uvrstiti to revolucijo v neko že poznano dogmatično shemo. Ker je strokovnjaki niso znali povezati z nobenim podobnim dogodkom v zgodovini ali z dogajanjem v drugih deželah, je dobila naziv »islamska« (Iveković 1980). Prav pojem »islamska« pa je v pravno-politološkem aparatu postal problem definiranja takšne oblike vladavine. Politologi in ustavni strokovnjaki na zahodu so predvsem razmišljali o uvrstitvi islamske republike v politični diskurz. Ali je ta oblika vladavine lahko neka specifična, verska oblika ustavne monarhije, je to teo-demokracija ali teokratska parlamentarna monarhija ali teokratska republika? Po mnenju islamskih teoretikov bi lahko takšno državo najbolje označili za »teodemokracijo«. Vernikom je dana omejena suverenost pod nadzorstvom boga, Alaha. Značilno je, da ni razlike med cerkvijo in državo, med bogom in cesarjem. V islamu je bog tudi cesar. Na takšnih filozofskih in ideoloških načelih temelji tudi islamska republika v Iranu. Suverenost izhaja od boga prek njegovega odposlanca imama. V odsotnosti dvanajstega imama, Mahdija, ki je izginil okoli leta 873, vodi državo njegov namestnik oziroma *veljatae fahih* – religiozni voditelj.

Islamska republika Iran je prva islamska država v moderni zgodovini, ki je utemeljena na izrazito fundametalističnem branju Korana, in prva dežela, v kateri je življenje celotne družbe organizirano po načelih islama. Seveda so islamske države obstajale že prej, vendar so v ustavnih opredelitvah ločile vero in politično življenje, saj so islam vzele kot nekakšno inspiracijo in ne kot vodilo za življenje (Biščević 1987). In kje se kažejo razlike te revolucije od ostalih t.i. modernih revolucij?

1. Najbolj očitna razlika islamske revolucije je religiozna vsebina te revolucije, ki se kaže skozi islamske vrednote v govoru in v programu revolucije ter skozi glavno vlogo ulem, islamske duhovščine. Iranska revolucija je prvo revolucionarno gibanje v moderni dobi, ki ji dominira religija v tako močnem in velikem obsegu.
2. Iranska revolucija je revolucija, ki formalno zavrača kakršno koli idejo materialnega napredka in blaginje. Ni podobna idejam francoske revolucije iz leta 1789, ki so vplivale na ostale revolucije po tem obdobju. Poudarjale so nove liberalne ideje, medtem ko je Iranska revolucija zagovarjala konservativne in tradicionalne vrednote. Homeini je poudarjal potrebo po gospodarski strogosti in potrebo po zgledovanju iranske revolucije po modelu vladanja preroka Mohameda in njegovega naslednika imama Alija iz 7. stoletja. Kljub temu, da je bil motiv gibanja za islamsko revolucijo zelo nacionalistično in proti-imperialistično usmerjen, pa ideologija same revolucije ni bila nacionalistična. Homeini je večkrat govoril o »narodu islama« in ne o »iranskem narodu«. Tukaj se vidi težnja po širjenju islamske revolucije po vsem svetu.
3. Islamski fundamentalisti se, tako kot se je ajatola Homeini, zavzemajo za povrnitev »idealne družbe« iz časov preroka Mohameda oziroma njegovih naslednikov. Poskusi vrniti družbene odnose na raven 7. stoletja našega štetja – torej na stopnjo razvitosti plemenske družbe – so utopični, nerealni. »Islamska vlada je vlada božjega zakona nad ljudstvom,« je pravil Homeini. Prav to je temeljna razlika med islamsko vlado in drugimi ustavnimi, monarhičnimi in republikanskimi vlada. Drugo bistveno dejstvo je, »da v teh režimih izvoli ljudstvo ali monarhe ali zakonodajalce, medtem ko je v islamu edini zakonodajalec bog, sveti zakonodajalec.«
4. Revolucije v tretjem svetu so v večini potekale v ruralnem, kmečkem okolju in v oblikah vojaških uporov, medtem ko je Iranska revolucija potekala v mestih in v obliki organiziranih uporov razvite družbe, masovnih pouličnih protestov in političnega udara. In še en pomemben indic: Iran je bil od vseh dežel, kjer so se pojavile moderne revolucije (Kitajska, Vietnam, Etiopija in celo Rusija leta 1917), najbolj razvita dežela, saj je kar 50 % prebivalcev živelo v mestih, dohodek na prebivalca pa je presegal 2.000 \$.

5. Revolucija je presenetila predvsem zaradi padca tako močnega režima, kot je bil Pahlavijev. Njegov režim je imel kar nekaj prednosti, kot so velike zaloge kapitala, mednarodno podporo in eno izmed najbolj opremljenih vojsk na svetu. Vendar njegova vojska ni bila poražena v vojni proti drugim državam, porazila jo je iranska družba sama.
6. Končno razlikovanje je vidno v post-revolucionarnem obdobju. Čeprav je imela Iranska revolucija jasno vodstvo in je to vodstvo imelo jasen program, se vendarle ni izognila zmedi, terorju in gospodarskim motnjam, ki so značilni za vsako post-revolucionarno obdobje, vendar je bil preobrat revolucionarnega Irana, ki je sledil, brez primere. Gospodarska rast se je začela zmanjševati, v provincah so izbruhnili upori, novi režim pa je bil nesposoben voditi skladno diplomacijo in je bil v sporih z Irakom in ZDA. Revolucionarna koalicija je razpadla in povzročila državljansko vojno. Nekateri to dejanje pripisujejo naravi islamskega političnega projekta – njegovemu totalitarnemu namenu, nekateri pa vnaprejšnji nezmožnosti novega vodstva. Lahko pa jo vidimo tudi kot neizogiben rezultat revolucionarnega preobrata po uspehu edinega skupnega cilja, odstavitvi šaha (Halliday 1982: 438).

11. ŽENSKO VPRAŠANJE PO REVOLUCIJI

Položaj žensk v islamu je bil neštetokrat obarvan bodisi s kritičnega stališča evropskih avtorjev bodisi kot zagovarjanje samih muslimanov. Moderna etnologija dokazuje, da zatiranje žensk, ki še zdaleč ni žalostna dediščina samo islama, saj vlada prav tako v krščanskih kot v muslimanskih deželah. V 7. stoletju našega štetja je islam začel dejaven boj ne le proti izprijenosti, ki se je razširila v arabski družbi na poti urbanizacije, ampak tudi proti njenim najglobljim vzrokom. Med te je treba uvrstiti razvrednotenje položaja žensk, ki je bil posledica razpada starih struktur, in obrambni odziv, ki je ta razpad izzval. Pripisati ga je treba umetnemu ohranjanju načel nomadskih klanov v večjih in manjših mestih zahodne Azije in severne Afrike (Delcambre 1994: 168–175).

Med zelo sporne zadeve islamske revolucije je sodil tudi odnos do žensk.⁷⁰ Tu se je »naprednost« revolucije gotovo ustavila. Islam sicer priznava naravne razlike med moškim in žensko, vendar to ne bi smelo pogojevati premoči enega spola nad drugim, ampak kvečjemu njuno dopolnjevanje. Ženska je v Iranu spoštovano bitje, ni pa enakopravno. Še danes je razširjeno mnenje, da so ženske lastnina svojih mož, ki so jih kupili od staršev. Leta 1967 je

---

⁷⁰ V zahodnih demokracijah je problematika islamskih žensk še vedno pereča in zbujajo veliko zanimanja in ogorčenja (Lipušek 1982: 234).

šah uvedel »zakon o zaščiti družine«, ki je ženske vsaj na papirju izenačil z moškimi in omejil mnogoženstvo z zahtevo po pisnem privoljenju prvih žena itd. Vendar je šahova propaganda vrsto let prikazovala položaj iranskih žensk pretirano rožnato (Lipušček 1982: 234). Pravice, ki so jih ženske dobile med šahovo oblastjo, so bile podeljene zgolj zato, ker jih je šah želel podkupiti in pridobiti na svojo stran (Internet 15).

Med zahodnimi idejami, ki so vplivale na Iran, je bila prisotna tudi ideja o sodelovanju žensk v javni sferi. Pahlavijeva vlada je spodbujala ženske k čim boljši izobrazbi in k aktivnosti na vseh nivojih. Tradicionalni pogledi segregacije žensk so se močno razlikovali med sekulariziranim zgornjim in srednjim razredom predvsem tistih v Teheranu. Mešana srečanja spolov tako v javnosti kot v privatni sferi so bila družbena norma. V obdobju vladanja dinastije Pahlavi je bila vlada glavni pobudnik za spremembo tradicionalnega spolnega razločevanja. Ženskam na službenih položajih je vlada s predpisi preprečevala zakrivanje s tančico in spodbujala mešano sodelovanje na različnih javnih srečanjih. S tem je vlada želela priti v družbeni spor s šiitsko duhovščino, ki je na vsak način branila tradicionalne vrednote (Internet 9). Po letu 1936, ko je šah Reza ukinil obvezo nošenje čadorja, je zakrivanje žensk postalo opaženo pri manjšinskih elitah in ženskah srednjega razreda kot simbol zatiranja. Pred revolucijo je bila iranska družbena mentaliteta že razdeljena na dva pola: na tradicionalno večino in na manjšino, ki si je prizadevala izboljšati položaj žensk. Že leta 1932 so iranske ženske v Teheranu organizirale Orientalni feministični kongres, na katerem so zahtevale volilno pravico žensk, obvezno izobrazbo za dečke in deklice, enakopravne plače za ženske in moške in konec poligamije. Vendar pa je bila ženskam dana volilna pravica in omogočeno delo v javnih službah šele leta 1963 (Internet 10).

Pred revolucijo so med ženskami obstajali trije vzorci dela. Ženske zgornjega sloja so delale kot profesionalke ali pa so se ukvarjale z različnimi prostovoljnimi projekti. Medtem ko so si tudi posvetne ženske srednjega razreda močno želele posnemati delo žensk zgornjega sloja, so tradicionalne ženske srednjega razreda delo zunaj doma videle le kot nujno zlo. Ženske nižjega sloja pa so pogosto delale zunaj doma, večinoma v večjih mestih, predvsem zaradi nujnega vzdrževanja gospodinjstva (Internet 11).

Ženske so bile tudi aktivne udeležence v revoluciji, ki je premagala šaha. Večina aktivistk je bila profesionalnih žensk sekulariziranega srednjega razreda, ki so bile že dolgo politične nasprotnice šahovega režima. Ker so vedele, da je šah le lutka v rokah ZDA, so prav tako kot moški izražale nacionalne težnje. Nekatere ženske so sodelovale celo v gverilskih skupinah, kot sta Mojahedin in Fadayan. Še bolj pomembno pa je, da je veliko število žensk nižjega

razreda sodelovalo v mestnih demonstracijah v drugi polovici leta 1978 in v začetku leta 1979. Odzvale so se na klic Homeinija, ki je poudarjal pomembnost opozicijskega gibanja in demonstracij proti tiraniji za vse muslimane (Internet 11). Na njegov poziv so oblekle črni čador in odšle na demonstracije. Tako je podoba črnega čadorja obkrožila ves svet in postala simbol iranske revolucije. Vendar pa so iranske ženske oblekle čador le zato, da bi dokazale solidarnost z islamsko revolucijo in odpor proti šahovi diktaturi, ne pa zato, da bi se vrnile v tradicionalne podrejene odnose. Kmalu po revoluciji so nastopile proti obveznemu čadorju in ga odklonile (Lipušček 1982: 233).

Po revoluciji se je status žensk hitro spremenil in Iranke so naenkrat imele celo manj pravic kot med šahovim režimom. In to kljub temu, da je bil cilj iranske revolucije spoštovati žensko kot celovito osebnost in ne obravnavati je zgolj kot spolni predmet, kar radi očitajo Zahodu. Reza Baraheni⁷¹ pravi: »V zgodnji revoluciji so vrgli ženske iz pisarn in jim onemogočili študij. Dejansko res ne moreš imeti vojske ljudi, ki bi nadzorovala ženske in moške, vsak njihov gib, in branila nedolžnost. Kakšna policija bi lahko nadzirala spolna razmerja? Strast je povzročila fizično osvoboditev. Beseda patos v grščini pomeni strast in ta je prevzela položaj etosa, etike. Ljudje brez izobrazbe o psihoanalizi so zato postali osvobojeni moralnih norm svojih očetov ter patriarhalnega sistema. Tako tudi mladi počasi razdirajo okove svojih očetov. Ojdipova struktura je nekako razpadla. In vse to se je zgodilo pred očmi duhovščine, ki bi morala obdržati patriarhalni red« (Internet 15).

Hedžab, tančica ali bolje rečeno črno pokrivalo, je postal resen problem in ena izmed najbolj vročih tem islamske revolucije. Nošenje čadorja ni bilo uzakonjeno kot obvezno črno pokrivalo žensk, bilo pa je zaželjeno, da si ženska v javnosti pokrije lase in kožo, razen obraza in rok. Zakon je bil sporen predvsem za posvetne ženske srednjega razreda. Za večino žensk, ki so čador nosile že pred revolucijo, pa ni predstavljal posebnega problema (Internet 11). Ajatola Telegani, drugi človek v islamskem svetu revolucije, je sredi najhujših demonstracij dejal, da islamski zakoni ne zahtevajo čadorja, vendar je ta v skladu z islamskim izročilom, kot pač piše v koranu (Lipušček 1982). Vendar v koranu ni nikjer napisano, da bi ženske morale nositi tančico, je le priporočeno. V 24:31 suri je zapisano: »In reci vernicam, ... naj ne razkazujejo okrasja, razen tistega, ki je (običajno) na očeh, naj oprsje zagrnejo s šalom in naj ne razkazujejo okrasja nikomur, razen svojim soprogom,... V 33:59 suri piše: »O, Prerok! Reci tvojim soprogam in hčeram in vernim ženskam, naj se zagrnejo z ogrinjalom, tako bodo najlaže prepoznane in se jih ne bo nadlegovalo. Bog odpušča in je usmiljen« (Kerševan 2003:

---

⁷¹ Reza Baraheni je bil zaradi zavzemanja za demokracijo, človekove pravice in še posebno pravice žensk pred skoraj desetimi leti primoran zapustiti svojo rodno državo (Internet 15).

138–139). Zato nošenje čadorja tudi ni bilo pravično do tistih žensk, ki tega niso odobravale in so po revoluciji poskušale dokazati, kako je to nošenje nazadnjaško, nekulturno, nehumano in nedemokratično. Homeini pa je odgovarjal s preprostim odgovorom, da »vse ženske na vzhodu nosijo narodna oblačila. Če so lahko Indijke oblečene v sari, zakaj ne bi naše nosile čadorja ... to poudarja dostojanstvo žensk«⁷² (Lipušček 1982).

Duhovniška oblačila pa so v nasprotju precej elegantnejša od obveznih črnih čadorjev (turško *čadir* iz perzijske *čadder*, *čatr*, platno, tančica), vrhnjih oblačil muslimank z ogrinjalom za glavo, ki jih celo Iranci včasih imenujejo »črne vrane« (Internet 12).

Pravzaprav je skrivanje ženske lepote anahronizem, saj so sloviti perzijski pesniki, kot Hafiz in Saadi še v srednjem veku močno vzdihovali za lepimi ženskami (Internet 13).

11.1 Irske ženske danes

Irska zakonodaja od žensk zahteva, da so pokrite od glave do peta. Oblike njihovih teles morajo biti zakrite s širokimi oblačili, ki dopuščajo pogled le na oči in nos. Tudi za turistke naj bi bila naglavno ogrinjalo in lahki plašč obvezni del garderobe. Vendar pa evropske predstave o orientalkah kot debelušnih in zavaljenih zapeljivkah pri Irankah ne držijo. Zaradi nenehnih diet, aerobike in plavanja so v resnici suhe kot trlice. Postavo imajo resda zavito v do tal segajoče oblačilo, toda pod njim se skrivajo tesna minikrila in oprijete majice. Ob kuhanju in skrbi za gospodinjstvo jim namreč ostane še dovolj prostega časa, da se lahko posvetijo tudi sebi. Zato se vse bolj dozdeva, da zakritost telesa postaja ključ za vstop v sicer prepovedani svet, ki ženskam kljub vsemu omogoča precej svobode pri gibanju. Oprijete kavbojke, visoke pete in modne bluže, ki jih je izpod brezobličnega ogrinjala vendarle mogoče videti, so zato prej pravilo kakor izjema. Celo za zahodni svet tako provokativno naglavno ogrinjalo si Iranke elegantno ovijejo okoli glave in pustijo dovolj prostora šopu las, ki sili ven.

Iranke na splošno precej vlagajo v svojo lepoto. Tudi knjigarne so polne knjig o raznih masažah obraza. Najpomembnejše ženske zbiralnice so zato lepotilni saloni, kjer si ženske snamejo pokrivala, strižejo ali barvajo lase, odstranjujejo dlake na obrazu in se odišavijo. Tudi neveste pogosto zaidejo tja. Njihov obisk traja najmanj pet ur, saj je priprava dekleta na poroko zahteven in drag poseg, vreden najmanj dve mesečni plači povprečnega državnega uradnika. Ajatola Homeini, oče iranske revolucije, je na te salone gledal s popolnoma drugačnimi očmi. Imenoval jih je *brezna korupcije*, ne finančne, ampak moralne. Zato jih je

---

⁷² Če primerjamo oblačilo sari, ki je v mnogih čudovitih barvah, z oblačilom čador, ki ogrinja žensko od glave do peta in je črne barve, si lahko predstavljamo, kakšno dostojanstvo je imel v mislih Homeini. (Lastna opomba).

tudi poskušal prepovedati. A dosegel je le, da moški frizerji niso smeli lepšati žensk, frizerke pa ne striči moških. Uveljavila se je stroga delitev dela med spoloma.

Veliko žensk si lase striže ali barva kot znamenje upora proti strogim islamskim načelom. Uporabljajo najbolj divje barve in lase kljubovalno potiskajo nizko na čelo. Iranski časopisi včasih objavijo novice o ženskah, ki so se ostrigle po moško, si nadele moške obleke in se tako izognile restriktivnim pravilom ženskega oblačenja (Internet 13).

A za zidovi hiš v razkošnih četrtih vidimo povsem drugačno podobo Irana – na zasebnih zabavah ni nikjer niti sledu o čadorjih in drugih predpisanih oblačilih, zadržki izginejo, alkohol teče v potokih. Tujec pa kar težko verjame, da mnoge mladenke namenjajo svoje prihranke za plastične operacije. Po nekaterih virih si kar vsaka peta da popraviti nos (Internet 14).

12. ZAČETEK KONCA ISLAMSKE REVOLUCIJE

Po mnenju Mehdiya Mozaffarija se je konec islamske revolucije ali njen termidor začel z dvema dogodkoma: imenovanjem Ali Akbar Hašemija Rafsandžanija za vojaškega poveljnika (2. junija 1988) in podpisom premirja z Irakom (julija 1988) po osemletni vojni (Mozaffari 1993: 611). Prav s slednjim je Homeini izgubil precej avtoritete in prestiža. Od poletja 1988 do njegove smrti 3. junija 1989 je nato vladal triumvirat (Rafsandžani, Hamnei in Homeinijev sin Ahmad). Pogubnega učinka podpisa premirja z Irakom se je zavedal tudi sam Homeini, saj je dejal, da »je bila ta odločitev bolj smrtonosna od zaužitja strupa«. Prav osemletna vojna je v veliki meri islamsko mobilizirala Irance, kajti Homeini jo je razglasil za sveto vojno (džihad),⁷³ kar je utemeljil z naukom, da je vladajoča iraška stranka BAAS brezbožna in da je Sadam Husein murtat (odpadnik od islama) (Šterbenc 1996: 68).

Premirje z Irakom je generiralo nekatere pomembne transformacije v političnem sistemu Islamske republike: 1. Paternalizem Homeinija in njegovo enormno moč, ki so ji bili podrejeni parlament, vlada in predsednik, je zamenjal predsedniški sistem. Islamska ustava je bila julija 1989 spremenjena na referendumu in to je bil začetek post-Homeinijeve ere. 2. Delno se je zmanjšala totalitarnost režima, dopustilo se je nekaj več privatne svobode. 3. Iran se je začel bolj obračati vase – počasi je začel zmanjševati izvoz revolucije in se posvečati lastni državi. V ospredje je začel stopati iranski nacionalizem. Ta proces je bil podoben tistemu po ruski oktobrski boljševiški revoluciji, ko je prvotno »permanentno

---

⁷³ *Džihad* je beseda, ki jo je zahodni tisk najbolj onečastil in ki jo prevajajo kot »sveto vojno«. Toda v arabščini, tako v teologiji kot hermenevtiki, gre za večpomenski pojem; beseda džihad ima večplastne konotacije in to najmanj v treh pomenih: pomeni boj proti samemu sebi, boj za širjenje islama, torej boj proti nevernim in boj proti slabim muslimanom; *vedno bitka na Božji poti* (Etienne 2000: 214).

revolucijo« zamenjala »graditev socializma v eni državi«. 4. Večjo vlogo v vladi so dobili tehokrati, tako da se je zmanjšal prej absolutni vpliv duhovščine – je pa ta še vedno ostala odločilna (Mozaffari 1993: 612–616).

Po iransko-iraški vojni se je iranski režim obdržal. Duhovščina je svoj nepopustljivi prijem začasno še okrepila, čeprav se je v njihovih vrstah pojavil razkol. Najbolj pomembno pa je bilo, da je za režim obstanek pomenil, da si njegovi voditelji niso mogli nadeti plašča mučeništva. Za to, kar so sami naredili svoji državi in njenim ljudem, niso mogli kriviti drugih. Nova generacija, ki šaha sploh ni poznala, je lahko prišla do svojih sklepov. Seme prihodnje reformacije so zasejali sami kleriki. Prvi znak novih poganjkov se je začel pojavljati na filmskih platnih festivalov in umetniških kinov. Temu je sledil študentski upor, ki je zahteval reforme. Nato so se začele ženske upirati omejitvam, ki jih je uveljavila verska policija. Leta 2001 je bilo 52 uličnih demonstracij proti duhovščini, ena na vsak teden v letu, 370 stavk, ena na vsak dan v letu, ter odkriti spopadi med mladino in osovraženo versko policijo, skupino korumpiranih sadistov⁷⁴ (Ali 2002: 140).

13. ZAKLJUČEK

11. februar 1979 je bil dan, ki je spremenil iransko zgodovino in državo Iran popeljal v novo dobo, za katero so vsi mislili, da bo svetlejša in lepša. To je bil dan začetka islamske revolucije ajatole Homeinija.

Dogajanje v Iranu po padcu šaha Reze Pahlavija je odprlo številne perspektive, pa tudi zastavilo veliko vprašanj, na katera še danes ne najdemo odgovorov. Zasluga te revolucije, ki je sicer v marsičem sporna, je, da je odpravila eno najokrutnejših vojaških diktatur – dinastijo Pahlavijev, enega najmočnejših členov imperializma v tem delu sveta. V tem je bila resnično pozitivna. Družbene plasti različnih razrednih opredelitev, razredov in interesov je vodilo samo eno: odprava diktature, nasilja, nepravilnosti in korupcije šaha Reze Pahlavija. Brezizhodnost, v kateri so se znašle najširše množice z vsiljevanjem kapitalizma, komunizma ali tretje poti nekje vmes, je povzročila živahno iskanje ustrezne poti, sprejemljive za tradicionalno islamsko družbo. Zmedeni množici je novo upanje prinesel izgnani Ruholah Homeini, »dvanajsti imam – Mahdi«, ki je obljubljal novo državo po načelih islama, kot jih je oznanjal prerok Mohamed. Z njim se je začela protimonarhična revolucija, v kateri so se vsi nasprotniki režima združili z enim ciljem - zrušiti šaha. Iranskemu ljudstvu je množični upor

---

⁷⁴ Pred leti so praznik *nauroz*, pogansko novo leto, ki sega v čas pred islamom, javno praznovali mladeniči in nezakrite mlade ženske, ki so se rogali verski policiji, naj naredi, kar hoče. To je bil šele začetek. Sovrašтво, ki ga mnogi zdaj čutijo do duhovščine in njihove vere, je resnično osupljivo (Ali 2002: 140).

februarja 1979 prvokrat v zgodovini odprl možnost demokratičnega razvoja in presekal njegovo odvisnost od velikih sil, a žal je pri tem tudi ostalo. Ajatola Homeini se nikoli ni imel za novega Mahdija, vendar je v svojem gibanju videl rešitev, ki bi lahko ponovno združila muslimane. Verjetno bi se njegova utopična ideja lahko uresničila, če bi že na začetku vsi Iranci verjeli vanjo. Ko so cilj, padec monarhije, dosegli, se je v Iranu počasi začelo notranje razslojevanje, proces, ki še danes ni končan. Homeini je 1. aprila leta 1979, po 98 % večinski podpori, razglasil Islamsko republiko Iran. Leta 1981 so v iranski politični areni tekmovali štiri večje skupine radikalne levice, dve sredinsko usmerjeni stranki in največja stranka na ekstremni desnici, Islamska republikanska stranka, ki je že vodila celotno državno upravo. Ustavni sistem je sicer dovoljeval boj političnih strank, a samo navidezno. Pravo, neizpodbitno oblast v Iranu je v svojih rokah imela največja stranka.

Namesto velikih sprememb, ki jih je »islamska revolucija« obljubljala na socialnem in gospodarskem področju, je izbruhnil spopad med dvema poglavitnima tokovoma: prvim, odetim v laični plašč in drugim v religiozni preobleki. Tudi leвица se je bojevala za islamsko družbo, toda ta naj bi bila demokratična. Homeini pa je zavračal besedo demokracija, ki je zahodnega izvora, češ da islam vsebuje vse – pravico, resnico, enakost in demokratičnost. Ponovno je želel vzpostaviti takšno državo, kot jo je v 7. stoletju ustanovil prerok Mohamed. Družbo enakosti, pravičnosti, bratstva, strpnosti in brezrazrednosti, ki bi temeljila na prerokovih besedah, kot so zapisane v sveti knjigi Koran. Takšna teokracija pa ni vključevala številnih plasti iranske družbe: izobražencev, študentov, dela delavstva in dela poslovnega sveta ter bazarja. Iranska leвица kljub temu ni imela zadostne razredne moči, da bi postala vodilna sila v državi, kar je bilo posledica tako njene razdrobljenosti kot nemoči, da bi začela novi revolucionarni razvoj. Večjo moč pa je imel srednji razred, zbran okrog buržoazije, predstavnikov trgovskega in denarnega kapitala, ki so na orientu od nekdanj igrali glavno vlogo. Največjo podporo sta revolucija in Homeini dobivala od obubožanih in razlaščenih iranskih kmetov, najrevnejših slojev, ki jih je meščanstvo izkoriščalo (Lipušek 1982: 250). Ti sloji, ki so bili v času šaha najbolj prizadeti, so verjeli v Homeinija in z vsem srcem branili revolucijo. Tudi danes se največji vpliv iranske revolucije še vedno kaže predvsem na podeželju in v tradicionalnih okoljih.

Homeini je ves čas zagovarjal mirno pot delovanja, saj tako narekuje islam, ki v osnovi pomeni »mir«. Vendar se je tukaj pojavilo protislovje. Homeinijeva idealna in utopična brezrazredna družba se je prelevila v fundamentalistično vladanje, ki je prešlo v ponovno diktaturo, tokrat ajatole Homeinija. Okrepil se je tako imenovani islamski fundamentalizem, ki zavrača zahodne moralne in politične vrednote ter poudarja lastno kulturno, narodnostno in

versko samobitnost. Iranska levica se je tako kmalu znašla v središču upora proti fundamentalistično zastavljeni islamski republiki, ki je ogrozila njihove temeljne interese. Če pa pogledamo z drugega zornega kota, vidimo, da je Homeini zaradi levece želel zaščititi islamsko republiko. Da bi lahko nemoteno nadaljeval z uresničevanjem svojega ideala in ideala izdanih množic, je začel z drugačno, agresivno politiko. Ker je bilo to protislovno njegovi »mirni poti«, si lahko to dejanje razložimo samo na način, ki nas pripelje do sklepa, da je pri levici videl napadalno strategijo in je za obrambo revolucije in republike odgovoril z nasiljem. Vendar nasilje ni mirna pot.

Homeinijev največji cilj, katerega je v preteklosti uresničil prerok Mohamed, je bil širjenje islamske revolucije po vsem islamskem svetu in še čez. Iran je želel ustanoviti resnično Islamsko vladavino in razviti skupne ekonomske, politične in kulturne vezi z namenom, da bi se skupaj učinkoviteje uprli aroganci velikih držav. Za doseg tega namena pa je bilo potrebno dvigovati islamsko zavest ljudi s primerno izobrazbo in razširjeno propagando. Kljub temu da je vedno zagovarjal mirno pot, ki je priporočena v islamu, je širil revolucijo na več različnih načinov: preko študentov, preko organiziranih kongresov, romanj v Meko in preko vojaških in podtalnih skupin, ki so delovale predvsem v državah Perzijskega zaliva. Vendar zaradi določenih zgodovinskih, lingvističnih in verskih razlik ni dosegel svojega cilja.

Hipotezo 1, ki se glasi: »Ajatola Homeini je s svojo islamsko revolucijo uspel spremeniti iransko družbo v družbo, v kateri vladajo vrednote in načela preroka Mohameda iz 7. stoletja. Te vrednote predstavljajo enakopravno, brezrazredno, pravično in demokratično družbo,« zavračam zaradi dejstev, da je v Iranu po revoluciji vladalo vse prej kot harmonično stanje, pojavilo se je razredno razslojevanje, revščina, kršenje človekovih pravic, neenakopravnost žensk, teror in verski fundamentalizem. Vsi ti elementi pa ne kažejo na enakopravno in pravično družbo, ki naj bi jo imel v mislih prerok Mohamed. Poleg vsega tega je na neuspeh revolucije vplivala tudi iransko-iraška vojna, ki je v diplomskem delu ne obravnavamo, mednarodni odnosi in neuspeh širjenja revolucije preko meja Irana.

Iranska revolucija pa je kljub temu potrdila, da je bila proti imperialistična, verodostojna in odločna, da ohrani svojo neodvisnost od blokovskih formacij in njihovih pritiskov. Ustanovljena je bila na valu radikalnega vsenarodnega gibanja, ki je v politično življenje Irana prineslo določene elemente demokracije. Odprla je tudi prostor za novo socialno gibanje, nove družbene, razredne in politične diferenciacije, ki bi lahko pripeljale do kvalitetnih socialnih preobratov – do socialne revolucije (Iveković 1980: 91). Prav tako je

pokazala, da lahko množica, oborožena s spoznanji in idejami islama, goloroka in brez tuje pomoči vrže tudi vojaško najbolj oborožen režim.

Največja pomanjkljivost, ki je tudi povzročila nepričakovani obrat iranske revolucije, so bili njeni notranji politični spori. Zaradi teh sporov se je začelo razslojevanje njenih udeležencev in revolucija, za katero se je bojevalo ljudstvo, je začela izgubljati svoj blišč in prehitro kazati znake ponovnega, če ne še hujšega terorja in krutosti prejšnjega režima. Začelo se je obdobje terorja ajatole Homeinija in njegove stranke, pozitivni rezultati revolucije pa so se sprevrgli v versko dogmatiko, katera, sicer z ne tolikšno močjo, v Iranu vlada še danes. Čeprav je bilo začetno obdobje diktature do neke mere objektivna nujnost, se pojavlja vprašanje, koliko je »nujni« nivo bil kasneje presežen in ali – retorično vzeto – revolucija ni jedla svojih otrok. To je bilo najbolj žalostno poglavje dogodkov v Iranu, saj so islamski gardisti morili levičarje, tako kot jih je prej šahov režim. Islamskim ženskam so bile odvzete nekatere že pridobljene pravice, kmetje so ostali revni, gospodarstvo je nazadovalo, sodstvo je neusmiljeno obsojalo domnevne storilce, češ da so škodovali revoluciji in njeni oblasti. Tajna policija se je še bolj okrepila in nadzor revolucionarnih organov je bil prisoten povsod. Neodvisna podtalna levica, ki je prej smrtno sovražila šaha, je zdaj začela smrtno sovražiti tudi Homeinija. V tem je bila največja tragika iranske revolucije, pa tudi njen paradoks. Čeprav je ta revolucija s svojo ideološko in teoretično osnovo predstavljala veliko zmago iranskega ljudstva, je s svojo resnično podobo doživela popoln poraz. Sprevrgla se je v novo diktaturo v novi preobleki.

S tem dejstvom zavračam svojo **Hipotezo 2, ki se glasi: »Režim ajatole Homeinija po revoluciji je bil veliko boljši kot režim šaha Reze Pahlavija.«** Mislim, da bi se velika večina Irancev, vsaj tistih, ki so živeli v obdobju obeh režimov, strinjala, da je bil Homeinijev režim dokaj slab in nič boljši od šahovega. Nekateri bi se verjetno raje vrnili nazaj v obdobje šaha. Če pa vprašamo generacijo revolucije, torej mlade, jih večina sovraži Homeinijev režim in islamsko republiko in bi naredili vse, da bi lahko živeli tako kot na Zahodu.

Kot pravijo poznavalci revolucij 20. stoletja, je bila iranska revolucija ena izmed najbolj protislovnih in nerazumljivih revolucij, ki v Iranu še vedno traja. Ker danes živi v Iranu 75 % mladega prebivalstva do trideset let, ki se ponovno in to vse bolj spogleduje z načeli in vrednotami zahodnega sveta, je le vprašanje časa, do kdaj bo takšen režim vladanja še trajal. Verjetno vse dotlej, dokler se ne zamenja celotna generacija Homeinijevih somišljenikov z generacijo mladih, ki bodo vsekakor vodili drugačno politiko. In kot pravijo iranske ženske: »Revolucija v Iranu se bo popolnoma končala takrat, ko bodo iranske ženske lahko odvrgle naglavne rute ter postale popolnoma svobodne in enakopravne z moškimi.«

14. LITERATURA IN VIRI

14.1 Knjige, članki, zborniki

Ali, Tariq (2002): *Spopad fundamentalizmov: križarstvo, džihad in modernost*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Bill, James (1982): The Politics of Extremism in Iran. *Current history* 81(471), 9–14.

Biščević, Hido (1987): *U IME ALAHA: iranska islamska revolucija*. Zagreb: Intro »Naprijed«.

Clerment, Jean Francois (1980): Homeinizem i njegovi tumači. *Svesci = Comunio* 37, 86–89.

Debeljak, Aleš (1995): *Oblike religiozne imaginacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Delcambre, Anne-Marie (1994): *Mohamed, Alahov prerok*. Ljubljana: DZS.

Etienne, Bruno (2000): *Radikalni islamizem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Flis, Drago (1979): Revolucija ali samo družbeni pretresi. *Teorija in praksa* 16(3), 403–412.

Halliday, Fred (1982): The Iranian Revolution. *Journal of International Affairs* 36(2), 187–207.

Horrie, Chris in Peter Chippindale (1991): *What is Islam*. London: The Observer.

Hunter, Shireen T. (1988): Iran and the spread of revolutionary Islam. *Third World quarterly* 10(2), 730–749.

Iveković, Ivan (1980): Iranski događaji. *Naše teme: Časopis za društvena pitanja* 24(1/2), 77–90.

Jevtić, Miroljub (1990): Politički sistem Irana. *Politička misao: Časopis za političko znanost* 27(4), 84–91.

Kerševan, Marko in Nina Svetlič (2003): *KORAN o Koranu, Bogu, islamu ...* Ljubljana: Cankarjeva založba.

Lipušček, Uroš (1980): *Spopad na Šat el Arabu*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Lipušček, Uroš (1982): *Iran proti Iranu*. Ljubljana: Založba Borec.

Mozaffari, Mehdi (1993): Changes in the Iranian Political System after Khomeini's Death. *Political Studies* XLI(4), 611–617.

Mrak, Mojmir (1981): Dve leti po revoluciji. *Teorija in praksa* 18(3), 401–410.

Nafisi, Rasoul (1982): The Genesis of the Clerical State in Iran. *Telos: a quarterly journal of critical thought* (51), 197–205.

Nasri, Farzeen (1983): Iranian Studies and the Iranian Revolution. *World Politics* 35(4), 607–630.

Palmer, Alan (1992): *Dictionary of Twentieth-Century History: 1900-1991*. Forth edition. Penguin Books.

Ramazani, R.K. (1985): Iran's Islamic Revolution and the Persian Gulf. *Current History* 84(498), 5–10.

Rubin, Barry (1983): Iran's Year of Turmoil. *Current History* 82(480) 9, 28–32.

Smith, Huston (1996): *Svetovne religije*. Maribor: Založba Obzorja.

Smrke, Marjan (2000): *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Šterbenc, Primož (1996): Iran - Ali bo prišlo do nove revolucije? *Teorija in praksa* 33(1), 64–72.

Šterbenc, Primož (2005): *Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Thoraval, Yves (1998): *Islam: mali leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Tien-Lung Liu, Michael (1988): States and urban revolutions. Explaining the revolutionary outcomes in Iran and Poland. *Theory and Society* 17(2), 179–209.

Zabih, Sepehr (1983): Iran's Revolutionary Left. *Problems of Communism* (3/4), 79–84.

14.2 Internetni viri

- Internet 1 : S., Ž.(2001): *Šiiti, suniti, vahabiti ...* Dostopno na

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20011030&ed=0&pa=4&ar=7ab6f50007940c7cd4bfe6e38ef2a58604&fromsearch=1 (18. december 2007).

-Internet 2: Pudgar, Avgust (2007): *Skrivanje za iransko jedrsko nevarnostjo*. Dostopno na

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20070309&ed=0&pa=5&ar=8d36bc6317cb549610c9af5bbebefe9b04&fromsearch=1 (18. december 2007).

-Internet 3: Soban, Branko (2002): *Karzai in danajski darovi*. Dostopno na

http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20020205&ed=0&pa=4&ar=5d40773e2a72259ed90fb5303cfde44a04&fromsearch=1 (18. december 2007).

-Internet 4: K., T. (2006): *Zasedba veleposlaništva ZDA leta 1979*. Dostopno na

http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=117841 (04. november 2007).

-Internet 5: Library of Congress Country Studies (2006): *Iran. The Coming of the Revolution*.

Dostopno na [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0029\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0029)) (06. november 2007).

- Internet 6: Angelfire (2007): *The Shah's last speech, admitting dictatorship and corruption in his regime*.

Dostopno na <http://www.angelfire.com/home/iran/speech.html> (31. oktober 2007).

-Internet 7: Library of Congress – Federal Research Division Country Profile (2006): *Iran. Religius Life*. Dostopno na

[http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0073\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0073)) (06. november 2007).

-Internet 8: Evropski parlament (2006): *Poročilo o človekovih pravicah za leto 2006*.

Dostopno na http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/015-5965 (07. december 2007).

-Internet 9: Library of Congress Country Studies (2006): *Iran. THE SEXES. Traditional Attitudes Toward Segregation of the Sexes*. Dostopno na [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0070\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0070)) (06. november 2007).

-Internet 10: Library of Congress Country Studies (2006): *Iran. Impact of Western Ideas on the Role of Women*. Dostopno na [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0071\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0071)) (06. november 2007).

-Internet 11: Library of Congress Country Studies (2006): *Iran Female Participation in the Work Force*. Dostopno na [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ir0072\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ir0072)) (06. november 2007).

-Internet 12: Zgonik, Alenka (2005): *Duhovniška eleganca*. Dostopno na http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20050128&ed=0&pa=14&ar=39af15e272a89bae2e7693516632e9d604&fromsearch=1 (18. december 2007).

-Internet 13: Seunig, Peter (2001): *Lepota nosu*. Dostopno na http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20010509&ed=0&pa=17&ar=8ac49e18a4833bc2ce66076e3d7d810004&fromsearch=1 (18. december 2007).

-Internet 14: Hočevar, Barbara (2006): *Homoseksualce kaznujejo, transseksualcem dovolijo operacije*. Dostopno na http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20060821&ed=0&pa=5&ar=f1deab1a9eb0ddbe36315a867acb6a6c04&fromsearch=1 (18. december 2007).

-Internet 15: Vistoropski, Nika (2005): *Oblast je prva posiljevalka*. Dostopno na: http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Ona&da=20050705&ed=&pa=9&ar=f1f24808b6a46817785cf3d774e2b304&fromsearch=1 (15. januar 2008).

-Internet 16: Miholič, Andrej (2006): *Človek, ki se je izognil pravici*. Dostopno na: http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20061212&ed=0&pa=5&ar=53bccb510585843872d346571780704f04&fromsearch=1 (15. januar 2008).

-Internet 17: GlobalSecurity.org (2008): *Military. Pasdaran*. Dostopno na: <http://www.globalsecurity.org/military/world/iran/pasdaran.htm> (17. januar 2008).

-Internet 18: Grah, Matija (2001): *Fundamentalizem je oblast Resnice*. Dostopno na:
http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Sobotna+priloga&da=20010929&ed=&pa=10&ar=6f284e241c42c597c0fcd2f9e3d8e48904&fromsearch=1 (18. januar 2008).